

ההתנגדות הגרמנית להיטלר

בשער:

גראף וילי

בק לודויג

אוסטר הנס

נימולר מרטין

הובר קורט

שטאופנברג קלאוס פון

טרסקו הנינג פון

וויצרבך אירוויין פון

שול הנס

שול סופי

תוכן עניינים

4.....	מבוא
5.....	רקע
9.....	זרמי ההתנגדות
14.....	האופוזיציה החדשה 1937-1938
19.....	ניסיון ההפיכה הראשון – ספטמבר 1938
24.....	ניסיון ההתנקשות של גאורג אלזר
25.....	ה"ורד הלבן"
36.....	ניסיונות ההתנקשות של טרסקו
42.....	מבצע ה-20 ביולי
48.....	סיכום
50.....	כדאי לקרוא
51.....	כדאי לראות
52.....	ביבליוגרפיה

מבוא

במשך שנים התרגלנו לחשוב שאזרחי גרמניה שיתפו פעולה עם היטלר ושלטונו אם באופן פעיל ואם על ידי שיתוף פעולה פאסיבי. לעולם שחרת בזיכרונו את איימי הנאציזם קשה להאמין כי בגרמניה הנאצית משתפת הפעולה קמו כאלה שהסכימו לסכן את חייהם ולצאת נגד הפיהרר ושלטונו. בשנים האחרונות החלו טיפין טיפין להתפרסם מעשייהם של מתנגדי המשטר הנאצי. הדברים הגיעו לשיא השנה עם צאת הסרט "ואלקירי" לאקרנים. סרט זה בעצם הביא אותי להתעניין בנושא ולבדוק במה דברים אמורים. בעלון זה אציג בפניכם את תנועת ההתנגדות הגרמנית, אנשיה, דרכה ופעולותיה מתוך כוונה להרחיב מעט את ידיעותינו בנושא זה.

קריאה מהנה

נתלי גז

תודה רבה לאתי גמבש

שעזרה רבות בהכנת עלון זה.

כל הזכויות שמורות ©

למכון ללימודי השואה ע"ש חדווה אייבשיץ ז"ל

יום השואה והגבורה תש"ע – ניסן 2010

רקע

בסוף ינואר 1933 עלה היטלר לשלטון. בממשלה הקואליציונית שהרכיב כיהנו רק שני שרים נאצים, להרגעת הרוחות נגדו.

במשך כל תקופת 1933-1934 היטלר נקט צעדים שאפשרו לו להפוך את המשטר לטוטאליטרי ולבסס את עצמו ואת המפלגה הנאצית. צעדים אלו בעצם נועדו למנוע מגורמים בגרמניה להתנגד להיטלר.

שריפת הרייכסטאג והוצאת המפלגה הקומוניסטית אל מחוץ לחוק

ב-27.2.1933, זמן קצר לפני הבחירות לפרלמנט, הועלה הרייכסטאג באש. הנאצים האשימו את הקומוניסטים בהצתה וחקקו צו חירום בשם "הגנת העם והמדינה" שאיפשר לאסור קומוניסטים (ללא משפט), צנזורה וסגירת עיתונים קומוניסטים, הטיל איסור על אסיפות פוליטיות וכך, במרץ 1933 נערכו בחירות נוספות וכוחם של הנאצים התגבר עד ל-44% תמיכה.

צעד זה נועד ליצור אווירת חרום למען הצדקת ההפרה של זכויות האזרח שננקטה כדי להקל על ביסוס השלטון.

וכן שימש לביסוס המפלגה הנאצית והאידיאולוגיה שלהם: עיקרון המנהיגות (מנהיגות יחיד) ושליטת הדמוקרטיה והקומוניסטים.

"חוק ההסמכה"

היטלר היה הקנצלר, ראש הרשות המבצעת, אך במערכת דמוקרטית, לרשות המחוקקת (לפרלמנט, לרייכסטאג) יש וטו על הרשות המבצעת. כך לדוגמה, כדי לחוקק חוקים, היה צריך היטלר את אישור הרייכסטאג, ולכן העביר במרץ 1933 את "חוק ההסמכה". הוא יכול היה לעשות זאת עקב מצב החירום שהכריז.

בעזרת "חוק ההסמכה" וחוסר יכולת הקומוניסטים להצביע נגד החוק, יכול היה היטלר לחוקק חוקים, גם כאלה הנוגדים את החוקה, ללא אישור הרייכסטאג. משמעות צעד זה היא למעשה ביטול הדמוקרטיה. מעמד החוקה נפל ושום גוף סמכותי לא עמד עוד בדרכו של היטלר.

צעד זה נועד להעביר את סמכויות הרייכסטאג לממשלה – ביטול מעשי של חוקת ויימאר. לבטל את הפרדת הרשויות (נשיא, ר"מ ועוד) ולרכז את כל הסמכויות בידי הפיהרר המוצב מעל לחוק.

במסגרת תהליך ההאחדה (התאום)

👉 פוזרו כל המפלגות והותר קיום של משטר חד מפלגתי. ב-14 ליולי התקבל חוק שאסר קיום מפלגות נוספות מלבד המפלגה הנאצית. הדבר אפשר רק

למפלגה הנאצית להיבחר לממשלה, ובנובמבר 1933, כשנעשו בחירות לרייכסטאג, כל 611 הנבחרים היו נאצים והמדינה נעשתה למעשה למדינת-מפלגה. צעד זה הביא לביטול כל התנגדות אפשרית מצד מפלגות אחרות על ידי הוצאתן אל מחוץ לחוק, הוא איחד כביכול את כל המדינה לקול אחד לשם חיזוק האשליה של "אחדות העם".

👉 **בוטל המבנה הפדראלי של המדינה**

גרמניה היתה מחולקת ל-18 מדינות שלכל אחת אוטונומיה ונציגות ברייכסטאג (מבנה פדראלי). בקיץ 1933 בוטל המבנה הפדראלי ובמקומו נקבעה מדינה ריכוזית. במקום המושל הנבחר בפרובינציות מונו מושלים מקרב המפלגה הנאצית שיוכלו לעשות כרצונו של היטלר. כך התבטלה למעשה האוטונומיה במדינות אלו.

בינואר 1934 חוקק "החוק לשיקום הרייך" שעל פיו בתי המחוקקים של המדינות, כלומר המדינות, הפכו לאזורים מנהליים של הרייך.

צעד זה נועד ליצור שלטון טוטליטארי השולט בריכוזיות בכל רשויות המדינה.

👉 **הוקמה חזית העבודה – פירוק איגודים מקצועיים**

האיגודים המקצועיים בגרמניה צברו כוח בעזרת הון ומספר עובדים (7 מיליון איש) שבקלות יכול היה להשבית את המשק. ב-2.4.1933 פורקו באופן רשמי האיגודים המקצועיים על ידי זריקת מנהיגיהם למחנות ריכוז והקמת "חזית העבודה הגרמנית" אליה הצטרפו הפועלים ללא התנגדות. "חזית העבודה הגרמנית" דאגה לתנאי העבודה של חבריה ולבילוי ובידור בשעות הפנאי. הארגון הבטיח לבני העם תנאי עבודה שכללו פיקוח ממשלתי, שסכסוכי עבודה יוכרעו בבית המדינה ועוד, אך גם אסר שבתות.

למעשה, המפלגה הנאצית אסרה על כל התאגדות בארגונים שאינם שלה. ולכן, לאחר שפרקה ארגונים רבים גם בתחומי חברה, תרבות וספורט, הקימה ארגונים דומים משלה, אליה הצטרפו (ולאחר מכן חוייבו להצטרף) הגרמנים.

צעד זה נועד כדי לבטל את כל המסגרות האוטונומיות במדינה ולהחליפן במסגרות תחת פיקוח של המפלגה הנאצית ליצור שלטון טוטאליטרי השולט בריכוזיות בכל גופי המדינה, כדי למנוע התנגדות ובכלליות – בשביל יצירת שלטון חזק המקיף את כל תחומי החיים.

👉 **החלה נאציפיקציה (אריזציה) של התרבות והחינוך**

האידיאולוגיה הנאצית התבססה בין השאר על ערך הפולק (העממיות), טוהר הגזע ובכללה שנאת הגזעים הנחותים, כמו היהודים והבולשביקים. בכדי להחדיר ערכים אלו לתודעת האדם קם "משרד הרייך להשכלה ציבורית ולתעמולה" בראשותו של יוזף גבלס (שר התעמולה) שנקט את הפעולות הבאות בתחום התרבות:

- **תקשורת (עיתונות)** – השתלטות על כלי התקשורת והפיכתם לכלי תעמולה של הנאצים. יצירת תקשורת נאמנה באופן מוחלט להוראות ההנהגה הנאצית וסילוק עיתונאים "מורדים".
- **ספרות** – הספרות נשלטה על ידי הנאצים ביד רמה, ספרים רבים הוצאו מהחוק וגרמו לעזיבת אמנים דגולים רבים מגרמניה, רומנים חדשים פורסמו בהם מודגש הפטריוטיזם הגרמני, תורת הגזע ועוד. רב המכר באותה תקופה היה ה"מיין קאמפף" מאת היטלר.

- מאורע נוסף שקרה בגרמניה בתחום הספרות היה **שריפת ספרים** בחודש מאי 1933. האירוע החל בברלין בשריפת 20 אלף ספרים ממיטב היצירות העולמיות, והמשיך בכל רחבי גרמניה.
- **אומנות** – העסקת אומנים שעבודותיהם ישרתו את רצון הממשל (למשל יציגו את הממשל כחזק ואילו היהודי, הקומוניסטים והעולם כחלשים, טיפשים וכדומה).
- **קולנוע** – החרמת סרטים ויצירת סרטים שישרתו את הממשל (כמו סרטים אנטישמים דוגמת "ניצחון הרצון").
- **מוזיקה** – החרמת מוזיקה של מלחינים יהודים, עידוד השמעה של מוזיקה מאת מלחינים גרמנים והחרמת כלים שהיו מזוהים עם מדינות האויבים.
- **חינוך** – הפעולות שננקטו:
- * **תוכנית לימודים** בבתי הספר ובאוניברסיטאות המבוססת על האידיאולוגיה הנאצית.
- * **החלפת בעלי מקצוע** באוניברסיטאות ובתי ספר שאינם "מתאימים לתפקיד" (מתנגדים, יהודים ועוד) ובמקום העסקת תומכי המפלגה.
- * **הקמת בתי ספר נבחרים** – תלמידי בתי הספר הללו הפכו לאנשי אס. אס ובעתיד היו חלק מצמרת המפלגה הנאצית.
- * **הקמת תנועות נוער** – הראשון היה "הנוער ההיטלראי" (היטלריוגנד) לבנים אשר משנת 1936 חויב כל נער להצטרף אליו. השני היה לבנות ונקרא "ברית הנערות הגרמניות".

צעדים אלו נועדו להביא לשליטה של המערכת הנאצית על כל תחומי החיים של האדם.

הפיכת גרמניה למדינת משטרה ודיכוי מתנגדים

פרט להחדרת האידיאולוגיה הנאצית בחינוך ובתרבות, הנאצים השתמשו בכוח טרוריסטי להפחדת העם וסילקו את המתנגדים למחנות ריכוז לאחר משפטים לא הוגנים, אם התקיימו בכלל. החל משנת 1933 הפכה גרמניה למדינת משטרה בפיקוד היינריך הימלר, באמצעות ארגון ה-SS והגסטאפו. תפקיד יחידות אלה היה לשמור על ביטחון המדינה ומנהיגיה, מבחינה אידיאולוגית ופיסית גם יחד, וכמו כן היו ממונות על מחנות ריכוז ברחבי גרמניה.

ידם של הנאצים היתה בכל מקום בגרמניה ועל ידי זריעת אנשי SS בקרב הקהילה הם השליטו פחד בקרב האנשים ויכלו לאתר מתנגדים ולשלחם למחנות ריכוז.

צעדים אלו נועדו ליצור אווירה של פחד למניעת מתנגדים ולפקח על האוכלוסייה.

חיסול מתנגדים בקרב המפלגה הנאצית – "ליל הסכינים הארוכות"

לאחר שהתגבר על מתנגדיו מבחוץ (שופטים, יהודים, מתנגדים ועוד) היטלר מתפנה לטפל במתנגדיו בקרב המחנה הנאצי, מרביתם בקרב אנשי ה-SA, גוף שהפך למאיים: חצי מיליון איש בעלי כוח ותחמושת (ה-SA), "פלוגות הסער", הוקמה בראשית דרכה של המפלגה הנאצית, חבריה היו מובטלים ופוחזים שהיטלר גייס לשורותיו והפך לנאמניו. תפקיד הארגון היה לאבטח את ההפגנות של המפלגה ולפוצץ את הפגנותיהן של

המפלגות האחרות, אך מכשתם הצורך בתפקיד זה והיטלר הקים יחידות אחרות לביצוע פעולות מיוחדות עבורו, נוצרה התנגדות בקרב הארגון). דרישותיהם של אנשי ה-SA:

- יצירת מהפך חברתי (סוציאליסטי) נוסף.
- הפיכת ארגון ה-SA לצבא של המדינה ומינוי ארנסט רהם (מפקד ה-SA) לשר הצבא.

היטלר התנגד לשתי דרישות אלו כיוון שהיו מנוגדות לאינטרסים האישיים שלו:

- היטלר היה אנטי סוציאליסט, ויצירת מהפך חברתי ירחיק ממנו את בעלי ההון להם היה זקוק.
- היטלר רצה צבא שילחם בקרב ולא חבורה של אנשים שאינם מיומנים בכל הקשור לנשקים מתקדמים (טנקים, צוללות ועוד). כמו כן הצבא (הוורמאכט) הבטיח אמונים אישית לנשיא (היטלר) ובכך סיפק להיטלר מקום בטוח.

לכן ב-30.6.1934 חיסל היטלר את צמרת פלוגת הסער: אלף בעלי שירות ציבורי, מפלגתי וצבאי שבניהם נכללו ארנסט רהם ופון שלייכר (ראש הממשלה לשעבר).

בתום אירועי הדמים של יולי 1934 היה הצבא, המוסד החזק והעצמאי בגרמניה, כפוף לחלוטין למנהיגותו של הפיהרר. לפי הסכם שהשיג היטלר עם שר המלחמה בלומברג וראש מטה המבצעים רייכנאו, כפף עצמו הצבא לחלוטין להיטלר כגמול על חיסול יריביו מן ה-SA. מעתה שבועת האמונים הנהוגה של החייל הגרמני למדינתו ולעמו, הוחלפה בשבועת אמונים לדיקטטור עצמו:

"אני נשבע באלוהים את השבועה הקדושה הזו, לציית בלא תנאי לאדולף היטלר, הפיהרר של העם והרייך הגרמני והמפקד העליון של הוורמאכט. וכחייל אמיץ, אהיה מוכן לסכן את חיי בכל עת למען השבועה
הזו".

(האלקירי, דני אורבך, עמ' 31)

במקום ה-SA תפס ה-SS את מקום השמירה והפך לגרעין מוביל בצבא.

צעדים אלו נועדו להביא לחיסול מתחרים מהמחנה הנאצי, חיזוק תמיכתם של הצבא, בעלי ההון וה-SS בהיטלר.

איחוד משרות הקנצלר (ראש ממשלה) והנשיא (הפיהרר)

עם מותו של הנשיא הינדרבורג באוקטובר 1934 נטל היטלר לידי את סמכויות הנשיא על פי חוק שנחקק יום קודם לכן. עתה, היטלר הפך למפקד העליון של הצבא שחיילים נשבעו אמונים לו בלבד (לא לאומה ולא למדינה) ובכך ביסס עוד יותר את שלטונו. הוא הפך למנהיג היחיד – "הפיהרר" – של גרמניה.

צעד זה נועד להביא לחיזוק שלטונו של היטלר על ידי נטילת כוחות הצבא (שישבע לו אישית אמונים) והפיכתו למנהיג יחיד.

צעד זה סיפק להיטלר דרך פעולה פתוחה בשביל לנקוט בצעדים קיצוניים גם מחוץ למדינה.

וכך, צעד אחר צעד הופך היטלר את גרמניה למדינה עם שלטון דיקטטורי המפיל אימה על תושביו ושולט בכל תחומי החיים. היטלר הופך להיות שליט על כל יכול כשבצעם

צעדים אלו נועדו למנוע הקמתם של מנגנונים וקבוצות שיתנגדו לשלטונו. למרות זאת אנו רואים שמוקמים תאי התנגדות לאורך כל תקופת שלטונו של הפיהרר. בעלון זה נסקור את קיני המתנגדים, פעולותיהם ותוצאותיהם.

זרמי התנגדות

בעשור הראשון לכינון המשטר הנאצי עסקה תנועת ההתנגדות בעיקר במאמצים בודדים להקמת רשתות מחתרתיות, רשתות אלה אמורות היו לשמש בעתיד לצורכי התקוממות מהפכנית אלא שכולן נחשפו ברגע שיצאו מן המסתור לשם ביצוע פעולה פוליטית מוגבלת. המנגנון המשטרתי, המעודכן היטב והמרוכז בידי היידריך והימלר לא איפשר את קיומם. תנועת ההתנגדות הגרמנית היתה מורכבת מזרמים שונים, שייצגו מעמדות שונים בחברה הגרמנית, ושיתפו פעולה לעתים נדירות. במשך רוב תקופת הרייך השלישי היה מגע מועט, ושיתוף פעולה נדיר, בין זרמי תנועת ההתנגדות.

זרם אחד היה מורכב מאנשי ה-SPD, המפלגה הסוציאל-דמוקרטית הגרמנית שהיתה המפלגה הוותיקה בגרמניה בתקופה זו, שפעילותה נאסרה, ומאנשי המפלגה הקומוניסטית של גרמניה (KPD), שגם פעילותה נאסרה בגרמניה הנאצית. תנועות אלו ראויות לכינוי "תנועות אופוזיציה" יותר מאשר "תנועות התנגדות", שכן פעילותן היתה מוגבלת מאוד, וכללה בעיקר הטפה לקיום שביתות ושימורו של המבנה המפלגתי, בתקווה לימים טובים יותר ולשינוי פוליטי עתידי. יוצא דופן בתחום זה היה המנהיג הסוציאל-דמוקרטי יוליוס לבר, אשר ריכז סביבו מתנגדי משטר מכל הזרמים, והיה בקשרים עם גורמים בזרמי התנגדות אחרים, כאנשי "חוג קרייזאו" לאחר שעלה היטלר לשלטון בשנת 1933 אירעו מספר התנקשויות בחייו של לבר. לאחר מכן הוא נעצר, שוחרר בלחץ כוח העבודה של ליבק, ונעצר שוב במרץ. משנת 1933 ועד 1937 הוחזק לבר במחנה הריכוז זקסנהאוזן, לאחר שהוכרז כ"מסוכן לשלטון". לאחר ששוחרר הוא עבד כסוחר פחם בברלין-שנברג. עיסוק זה היה כיסוי לתפקידו החשוב בהתנגדות לשלטון הנאצי.

זרם נוסף היה התנגדותם של **יחידים וקבוצות מאנשי הכנסייה**, קתולים

הכומר מרטין נימולר

ופרוטסטנטים. תפקידם היה סמלי בעיקרו. היו מביניהם כדיטריך בונהופר ומרטין נימולר שהטיפו לצאן מרעיתם כנגד המשטר (נימולר היה בתחילה תומך בהיטלר), ופעילותם היוותה השראה לפעילות קבוצות התנגדות כקבוצת הסטודנטים ממינכן המכונה ה"ורד הלבן" עליה נרחיב בהמשך. היו בכירים בכנסייה הקתולית שהתנגדו בצורה פעילה לפעולות מסוימות של הנאצים, אשר נראו כנוגדות את ערכיה של הכנסייה, כבישוף הקתולי קלמנס פון גאלן אשר התנגד למבצע המתת הנכים שכונה תוכנית T4 - אותנסיה. כמו כן היו אינדיבידואלים מהכנסייה שסירבו לשרת בצבא הנאצי מטעמי מצפון, כפרנץ יגרשטר. הכנסייה הפרוטסטנטית מעולם לא התנגדה לנאציזם כגוף מאורגן, אם כי יחידים מבין הכמרים נמנו עם המתנגדים. במיוחד ראוי לציין בהקשר זה

את דיטריך בונהופר, אחד מידידי האמת המעטים של העם היהודי בקרב הכמורה הגרמנית. אף על פי שבונהופר עצמו החזיק בעברו בדיעות אנטישמיות, מיד עם תחילת רדיפת היהודים התייצב במלוא כוחו למען הנרדפים וביקש מתלמידיו להתפלל למענם.

כמו כן שיתף פעולה בסתר עם נציגים של ביון בעלות הברית, היה מעורב בהצלת יהודים והברחתם לחוץ לארץ, ובעיקר - נמנה עם חוגי ההתנגדות הגרמנית שהתרכזו בשירות הביון הגרמני (אבווהר). בונהפר תמך בכל ליבו בהתנקשות בהיטלר, ובפעולה אלימה שנועדה למגר את המשטר הנאצי.

הכנסיה התבלטה בעיקר בהתנגדותה ל"תוכנית T4 - אותנסיה" - מסע רצח המוני של גרמנים שלקו במחלות כרוניות ובמחלות נפש. היטלר נתן את האישור לתחילתו של מסע הרציחות בשנת 1939, ועד שנת 1941 נרצחו כשבעים אלף גרמנים חולים ולוקים בנפשם באמצעות תאי גזים באופן ששימש מאוחר יותר לרציחת היהודים.

מדיניות זו נתקלה בהתנגדות חריפה בחברה הגרמנית, ובמיוחד בקרב הקתולים. למרות נטייתו של האפיפיור למנוע התנגדות פוליטית למשטר בקרב הקתולים, לא ניתן היה עוד להכיל את הזעם על רציחות ההמונים. המצב החמיר כאשר מסע המלחמה במזרח מילא את בתי החולים בפצועים, והשמועה אמרה שגורלם של אלו יהיה כגורל החולים הכרוניים.

בה בעת ניסה הגאולייטר של בוואריה עילית, אדולף וגנר לצאת במסע אנטי כנסייתי, ולהורות על הסרת הצלבים מכל בתי הספר במחוזו. מתקפה זו על קדשי הנצרות הביאה להפגנות גלויות, בפעם הראשונה מאז עליית הנאצים לשלטון. עצומות נחתמו אף על ידי חיילים קתולים המשרתים בחזית המזרח. היטלר שמע על כך והורה לווגנר לחזור בו מפעולתו, אך הנזק נוצר. הקתולים הגרמנים הבינו כי ביכולתם להביא לשינוי בפעולות המשטר. הדבר הוביל לפעולות נוספות כנגד "תוכנית T4 - אותנסיה".

ביולי 1941 הטיף הבישוף של מינסטר בוסטפאליה, קלמנס פון גאלן לצאן מרעיתו בסדרת דרשות, אשר גינו את פעולות המשטר בנוגע להמתת החולים והנכים. הוא אף טרח והעביר עותק מן הדרשות להיטלר, וקרא לכך ש"הפיהרר יגן על העם מפני הגסטאפו". ב-3 באוגוסט נשא גאלן דרשה נוספת, ובה גינה את רדיפתם של הנאצים אחר מסדרים דתיים, וסגירתן של כנסיות. פעולתו של גאלן, ושל כמרים נוספים, הביאה לגל של תגובות, ונראה היה כי לראשונה עומד המשטר בפני התקוממות עממית גלויה. בלחץ הנסיבות הורה היטלר על הפסקת התוכנית, אם כי ההשמדה נמשכה באופן חשאי ובהיקף קטן יותר עד לסוף המלחמה.

ההיסטוריון איאן קרשו כותב בספרו "המיתוס של היטלר" כי היטלר הורה על הפסקת ההמתות במסגרת מדיניות מכוונת של תעמולה, שנועדה להרחיק את ה"פיהרר" מן הצדדים האפלים של המשטר שהיו גלויים לתושבי גרמניה, שייחסו אותם לעוזריו של היטלר, אך לא להיטלר עצמו, שנותר נערץ על התושבים כדמות של אדם אידיאלי, טוב ומיטיב. על פי האגדה שהורה היטלר להפיץ, לא ידע הפיהרר על ההמתות, והפסיקן מיד לכששמע עליהן מדרשתו של הכומר פון גאלן. שמירת "המיתוס" של הפיהרר עושה הטוב נראתה כה חיונית בעיני היטלר, עד שהביאה להפסקתן של ההמתות, על אף שהיטלר ראה אותן כחיוניות מבחינה אידיאולוגית. היטלר, שקיבל דו"חות תכופים מן השירות החשאי (האס דה) על דעת הקהל, היה מודאג מאוד מתדמיתו בעיני הציבור הגרמני, וההתמרמרות העממית על המתות "תוכנית T4" היתה גורם מספיק כדי שיחליט להפסיקן.

בספרו "תליינים מרצון בשירות היטלר" מראה דניאל יונה גולדהגן כי העובדה שהגרמנים הצליחו, באמצעות מחאה עממית, להפסיק את מסע הרציחות של קרוביהם ב"תוכנית T4", מראה כי ההמתות נתפסו על ידי הגרמנים באופן שלילי, וכי אף במסגרת משטר העריצות הנאצי יכלה מחאה עממית להביא לסיומו של המבצע. מכאן מסיק גולדהגן כי הגרמנים לא תפסו את המתת היהודים בשואה בצורה שלילית, שכן, בדומה לרצח

הנכים, גם מעטה הסודיות סביב רצח היהודים היה דק, אך כנגד השמדת היהודים לא באה כל מחאה. גם יוצרי הסרט "אמן", שסיפרו את כישלוננו של קורט גרשטיין למנוע את השמדת היהודים על ידי פנייה לכנסייה, שילבו בתחילתו את תיאור המחאה הנוצרית על "תוכנית T4", מתוך מגמה להראות את יכולתה של הכנסייה למנוע תוכניות נאציות מסוג זה, ועל רקע זה להצביע על הכשל המוסרי שלה בחוסר המעש במניעת השמדת היהודים.

זרם נוסף היה **"ההתנגדות הבלתי מאורגנת"** – קשה מאוד למצוא מכנה משותף למגוון המניעים והצורות של שאיפות אופוזיציוניות בגרמניה. היו בהן שצמחו מתוך מסורות ליברליות או שמרניות, ואחרות – מהשקפות דתיות או הומניסטיות, אולם כדחף המכריע לפריצת חומת האווירה המשתקת והמשכרת כאחת, שנפרשה לכל תחומי החיים בגרמניה, שימשו חיבוטי המצפון, שנתעוררו לנוכח העינויים, הרדיפות והטרור נגד חלק מבני העם. ההכרעה המוסרית האינדיבידואלית היא שהניעה אנשים בעלי רקע שונה לפרוץ את גבולות המבוכה הקולקטיבית ולהיחלץ להתנגדות. ראשיתה של תפנית כזו היתה על פי רוב במישור האישי, כאשר אדם זה או אחר ראה לעצמו משימה דחופה לסייע למשוללי הזכויות ולנרדפים. ולאחריה בא הצעד הבא, יצירת קשר עם בעלי השקפות ותחושות דומות כדי להאיר את עיניהם לראות נכוחה את המתרחש בפועל מאחורי סיסמאות התעמולה הנדושות של הפרסומים הרשמיים. גרמנים יחידים או בקבוצות קטנות שביצעו מעשי התרסה כנגד המשטר או מדיניות מסוימת שלו, שנתפסו כחתרנים בעיני המערכת הנאצית. כך יש לראות את פעילותם של גרמנים שסייעו ליהודים, עמם נמנים כשלוש מאות גרמנים, כשהבולט שבהם הוא אוסקר שינדלר, וכן קבוצות צעירים שנמנעו מלהצטרף לנוער ההיטלראי והתריסו כנגד מדיניותם של הנאצים בדרכים שונות. דוגמה לכך הם "נערי הסווינג" – קבוצה של נערים חובבי סווינג מגרמניה של שנות השלושים והארבעים, בעיקר מהמבורג ומברלין. גילם של הנערים נע בין 14 ל-18, רובם תלמידי תיכון, אך היו גם יותר מבוגרים. הם חיפשו את דרך החיים הבריטית והאמריקאית, ומצאו אותה במוזיקת הסווינג האסורה בגרמניה הנאצית. חברי התנועה התנגדו לאידיאולוגיה ולמשטר הנאצי, ובמיוחד לתנועת "הנוער ההיטלראי".

הבחירה במוזיקת הסווינג כדרך התנגדות לא היתה אך ורק עקב אהבת המוזיקה, אלא גם כיוון שזו היתה אסורה בגרמניה כיוון שלעיתים נוגנה על ידי שחורים או יהודים (דוגמת "מלך הסווינג", נגן הקלרינט בני גודמן). הנאצים כינו את המוזיקה "מוזיקה של כושים" ו"מוזיקה מנוונת", והיא היתה חלק ממה שכונה בגרמניה באותן שנים "אומנות נחותה". נוסף על גזעם ותרבותם של נגני הסווינג שהפריעו לנאצים, היה זה המסר שהמוזיקה משדרת – המקדם מתירנות ואהבה חופשית – שהפריע לנאצים. מכאן אנו למדים שהאזנתם של הצעירים למוזיקת הסווינג יכול שהיה בה סממן של מרד נעורים. בתחילת שנות הארבעים סבלו נערי הסווינג מרדיפתם של הגסטאפו והנוער ההיטלראי, ואת קיומם המשיכו בחשאיות.

ב-18 באוגוסט 1941 נערכו פשיטות על מועדוני הסווינג ומעל שלוש מאות נערי סווינג נשלחו למחנות הריכוז. כך מצאה את סופה תנועת נערי הסווינג בגרמניה.

לבסוף, יש לראות את ההתנגדות למשטר הנאצי בתוך **מנגנון המדינה הנאצית**, שמרכזו בצבא, במשרד החוץ, ובמועדיין הצבאי (האבווהר). קבוצות אלו ניסו להדיח את היטלר עוד בשנת 1938. ניסיון זה היה מאורגן היטב, וכלל אף פלוגות מחץ שהסתתרו במבנים שונים בברלין, חומשו והמתינו ליום פקודה. אולם הניסיון היה תלוי מלכתחילה בשיתוף פעולה בריטי, ונכשל לאחר שהבריטים חתמו עם היטלר על הסכם מינכן הידוע לשמצה. ניסיונות בודדים שונים להתנקש בהיטלר ולהפיל את המשטר הנאצי התבצעו גם ב-1939, וככל הנראה גם ב-1940 וב-1941. אולם כל הניסיונות נכשלו בשל חוסר שיתוף פעולה מצד גנרלים בכירים, בידודם של הקושרים, ובעיקר – שינויים פתאומיים בלוח הזמנים של היטלר שסיכלו כל ניסיון התנקשות. לאחר התבוסה הגרמנית בקרב סטלינגרד, בשנת 1942, הצליחו הקושרים לאחד סביבם חלק מן הדמויות המשפיעות ביותר בוורמאכט וביניהם מפקד קבוצת הארמיות מרכז, פילדמרשל גינתר פון קלוגה. בשלב זה היה ברור למרבית אנשי הוורמאכט כי היטלר מוביל את גרמניה לאסון, ועל אף "שבועת החיילים" אותה הכריח היטלר כל איש צבא להישבע לו, הסכימו להשתתף בגלוי

בקשר כנגדו. יש להבדיל בין שתי קבוצות עיקריות בקשר: אותם הקושרים שהיו מחויבים אידיאולוגית למאבק במשטר הנאצי ושאפו להפסיק את פשעי המלחמה שלו, כמו גם להציל את גרמניה מהתבוסה, וכנגדם- קצינים שהצטרפו לקשר מטעמים צבאיים בעיקר, אך ורק כי ראו שגרמניה עומדת להפסיד במלחמה. בקבוצה הראשונה ניתן למנות בעיקר את המפקדים הזוטרים יותר בקשר- גנרל הנינג פון טרסקו, גנרל האנס אוסטר, גנרל פרידריך אולברכט, סרן אקסל פון דם בוסשה וקולונל קלאוס פון שטאופנברג. בקבוצה השנייה ניתן למנות מפקדים בכירים כמו פילדמרשל פון קלוגה ופילדמרשל ארווין רומל, שהצטרף לקשר אך ורק ביולי 1944. רוב הקושרים, משתי הקבוצות, באו בעיקר (אם כי לא רק) מכת הקצינים הפרוסית, ומבתי האצולה של המשטר הקיסרי הישן, המעמד היחיד בחברה הגרמנית שאליו לא הצליחה האידיאולוגיה הנאצית לחדור באופן מוחלט.

את הבסיס האידיאולוגי לפעילות זרם זה נתן "חוג קרייזאו", קבוצת אינטלקטואלים בראשות הרזן הלמוט ג'יימס פון מולטקה, צאצא לבית האצולה הצבאי מולטקה, אשר הקבוצה התכנסה באחוזתו הקרויה "קרייזאו". מולטקה פעל בשיתוף פעולה עם הרזן פטר יורק פון ורטנבורג. השניים אספו מסביבם קבוצה מגוונת, שכללה את המשפטן הנס ברנד פון האפטן, אחיו של וורנר פון האפטן שהיה בעל תפקיד מפתח בקשר, את ד"ר יוליוס לבר, את ד"ר אדם פון טרוט צו זולץ, עורך דין ודיפלומט, ואת ד"ר אויגן גסטנמאיר, איש כמורה ופילוסוף. כל אחד מחבורה זו תרם את חלקו בניסיון ליצור דמות של גרמניה הרצויה לאחר המלחמה ולתת לקשר רקע אידיאולוגי. נראה כי הם גיבשו צורה מרוככת של סוציאל-דמוקרטיה, הנשענת על יסודות נוצריים. קבוצת קרייזאו היתה בקשר עם קבוצת הקושרים במטה הכללי, דרך הגנרל בק, ועם גורמים נוספים, דרך קרל גרדלר. כן קיימה הקבוצה קשר עם אלן דאלס, מהמודיעין האמריקני, קשר שאותו קיים הדיפלומט טרוט צו זולץ.

👉 הזרם האחרון הוא הקומוניסטים

הסכם ריבנטרופ מולוטוב יצר בעיה לאנשי ההתנגדות הקומוניסטית, ששמרו במחתרת על המבנה המפלגתי הישן של ה-KPD. ברית המועצות לה היו נאמנים, היתה עתה לידידתו של המשטר אותו למדו לתעב. פעילותם בתקופה שבין 1939 ל-1941 התרכזה בשמירה על עצם קיומם, ללא כל התנגדות פעילה למשטר. עם הפלישה הגרמנית לברית המועצות ב-22 ביוני 1941 השתנתה גישה זו. עתה היה צו השעה התנגדות אקטיבית למשטר הנאצי, לרבות חבלה וריגול, כאשר הסיכון הכרוך בכך אינו אמור להילקח בחשבון.

כמה סוכנים סובייטיים, רובם גולים גרמנים, חדרו לגרמניה על מנת לסייע בגיבוש שרידיה המפוזרים של המחתרת הקומוניסטית. בשנת 1942 התגבשו שתי קבוצות נפרדות, המכונות ביחד, באופן שגוי "התזמורת האדומה", שם שניתן להן על ידי הגסטאפו.

"התזמורת האדומה" הראשונה – כינויה של רשת ריגול של המינהל הראשי למודיעין של הצבא הסובייטי, שפעלה בארצות הכבושות במערב אירופה בימי מלחמת העולם השנייה. את הכינוי התזמורת האדומה נתנו לרשת שירותי הביטחון של הגרמנים, כשהתחילו להתחקות אחריה. מקימה של הרשת וראשה היה היהודי ליאופולד טרפר, שנוולד ב-1904 בפולין, ב-1924 עלה לארץ ישראל הצטרף לפ.ק.פ (המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית) ובסוף 1929 גורש לצרפת, ושם פעל בין המהגרים היהודים. מ-1932 נסע לברית המועצות, סיים את האוניברסיטה לפעילי המפלגות באירופה ועבד כעיתונאי ביומן "עמאס". באפריל 1938 נשלח לבלגיה ושם הקים תשתית לרשת ריגול במסווה של חברת מסחר.

אחרי כיבוש צרפת בידי הגרמנים ב-1940 הועבר מרכז הרשת לפריס והוקמו סניפים במרסיי, בבריסל ובהולנד. ברשת היו יהודים ולא יהודים רובם חברי המפלגה הקומוניסטית והיה לה קשר עם המחתרת הקומוניסטית בצרפת ועם רשתות ריגול סובייטיות בגרמניה, כגון שולצה – בויזן שפעלה במיניסטריין האוויריה בברלין שמיד נרחיב עליה. חברי הרשת חדרו למשרדים גרמניים מרכזיים בפריס, ואף צותתו לסניף ה"אבוהר" בצרפת. בין הישגי הרשת – הודעה על פרטי מיבצע ברברוסה ומועדו וכן פרטי המתקפות של הצבא הגרמני על מוסקבה, סטלינגרד והקווקז, ומועדיהן.

באביב 1942, לאחר מעקב של שירותי הביטחון הגרמניים שהחל בסוף 1941, נאסרו חברי הרשת הראשונים בבלגיה. כמה מהם נשברו, וכתוצאה מכך חוסלה הרשת בהולנד, ובאוגוסט 1942 בגרמניה.

"התזמורת האדומה" השנייה היתה קבוצה שונה ונפרדת, שלא היתה בשליטת מוסקבה. בראש קבוצה זו עמדו הארו שולצה-בויזן, קצין מודיעין במשרד התעופה של הרייך, וארוויד הארנק, פקיד במשרד הכלכלה, שניהם קומוניסטים בנטייתם הפוליטית, שלא היו מעולם חברי מפלגה רשומים. הקבוצה כללה חברים נוספים מהאליטה החברתית של הרייך. פעילותה העיקרית היתה איסוף מידע על פשעי מלחמה ורצח עם שבוצעו על ידי גרמניה, והפצת עלונים כנגד היטלר. הם ניסו להעביר את המידע שהתקבל לארצות זרות, דרך קשרים אישיים בשגרירות ארצות הברית, וקשרים עקיפים בברית המועצות. הם סירבו לניסיונות הסוכנים הסובייטיים לגייסם לשורותיהם. באוגוסט 1942 הלשין יוהאן ונצל, חבר בקבוצתו של טרפר, אשר היה אף בעל ידע על פעולתם של אנשי שולצה-בויזן, על פעילות הקבוצה לגסטאפו, כפי הנראה לאחר שנעצר והיה נתון לעינויים. חברי הקבוצה נעצרו והוצאו להורג.

קבוצה קומוניסטית נוספת, שמנתה כמאה אנשים, הונהגה בידי חשמלאי יהודי בשם הרברט באום. עד שנת 1941 פעלה הקבוצה כקבוצת לימוד פסיבית, אך לאחר המתקפה על ברית המועצות החלה בפעילויות שמטרתן התנגדות אקטיבית למשטר. במאי 1942 הציתו אנשי הקבוצה תערוכה אנטי-קומוניסטית במרכז ברלין. הפעולה בוצעה באופן רשמי, והדבר הוביל למעצרו של רוב אנשי הקבוצה. עשרים מהם הוצאו להורג, ובאום "מת בעודו במשמרת". פעילות זו הביאה לסיומן של פעולות ההתנגדות הקומוניסטיות הגלויות, על אף שמבנה המחתרת של ה-KPD המשיך להתקיים, עד לפעילותם הגלויה בימים האחרונים של הרייך השלישי.

האופוזיציה החדשה 1937-1938

בשנת 1938 מעמיק היטלר את תהליך הנאציפיקציה בצבא ובמוסדות השלטון ונפטר למעשה מראשי הצבא ומהפקדים הבכירים במשרדי הממשלה, כולל אנשים מטעמו אשר לא השביעו את רצונו. דווקא תהליך זה תרם רבות להיווצרותה של האופוזיציה החדשה.

תחילתו של התהליך בשתי מזימות שרקחו עוזריו הבכירים של היטלר – הימלר, היידריך וגרינג נגד ראשי הצבא, אירועים אלו הסעירו את ראשי הצבא והיו מעין כדור שלג קטן שהלך וגדל. שלושת עוזריו של היטלר עשו כל שביכולתם כדי לפגוע באנשי הצבא שלא היו רצויים להם לא רק מסיבות אידיאולוגיות אלא גם מסיבות אישיות בשל טינה ואינטרסים אישיים.

הפרשה הראשונה אשר מזעזעת את המערכת הצבאית היא נישואיו של שר המלחמה של היטלר פילדמרשל ורנר פון בלומברג לאווה גרון, נישואים שבעקבותיהם עלה גל של שמועות על עברה המפוקפק של העלמה – פעילות פלילית על רקע מיני כולל השתתפות בצילומים פורנוגרפיים. השמועות הגיעו גם למשטרת ברלין אשר חקרה את הנושא והציגה את ממצאיה בפני מפקד המשטרה שקיבל את החומר לידי ומיהר להעבירו למספר שניים במערכת הנאצית – מפקד חיל האוויר, הרמן גרינג.

גרינג כמובן קפץ על המציאה ומיהר למסור את התיק להיטלר. השמועות התפשטו במהירות במטה הכללי, הגנרלים זעמו וביקשו את פיטוריו המיידים של שר הצבא בכדי "לשמור על כבודו של חבר הקצינים הגרמני". ב-25 ביולי זימן אליו היטלר את בלומברג והראה לו את התיק. הוא נזף בו נזיפה חמורה וציווה עליו גלות של שנה מחוץ לגרמניה, כשההבטחה היא שיוכל לשוב לגרמניה כפנסיונר.

פיטוריו של בלומברג העלו את הצורך למצוא לו מחליף. היטלר העלה את שמו של מפקד צבא היבשה גנרל ורנר פון פריטש לתפקיד שר המלחמה, הצעה זו עוררה כמובן את אויביו של פריטש מתרדמתם. ביניהם היו גם הימלר והיידריך מראשי ה-SS ששאפו לבנות צבא עלית אלטרנטיבי נאציאליסטי במלוא מובן המילה. יש לזכור שהימלר ופריטש היו

חלוקים בדעתם בנושא התרחבות ה-SS ובמשך שנים ניהלו ייכוחים בנדון, המתח ביניהם הלך ופשט גם לדרגים

הנמוכים של הצבא. העימותים בין שני הצבאות הגיעו גם לחיי היום יום כשאנשי ה-SS איימו על עמיתיהם מהוורמכט שכאשר הימלר יהיה שר המלחמה הדברים יראו אחרת.

הרעיון למנות את מפקד צבא היבשה לשר המלחמה החדש לא מצא חן בעיני הימלר ועמיתיו לפיקוד ה-SS וכדי לסכל את המינוי טפלו עליו עלילה מתוחכמת אשר הציגה אותו

כהומוסקסואל – כתם נורא באותם ימים. מי שעזר להם בטוויית העלילה היה אוטו שמידט שנודע בהיותו הומוסקסואל. הוא נאסר ב-1935 והסגיר שמות של מאות הומוסקסואלים ובהם כמה אישים חשובים. בין השאר הוא דיווח כי סחט בעבר קפטן פרשים בדימוס ששמו פריש. מכאן היתה הדרך קצרה להחלפת השם "פריש" ל"פריטש" והעלאת דרגתו לגנרל. התיק כביכול הגיע להימלר מפקד ה-SS ודי היה בהינף קולמוס כדי להמציא את ההוכחה לאשמה שחיפש נגד מפקד צבא היבשה. הימלר פקד לפתוח בחקירה מקיפה ומסר להיטלר כבר באותו קיץ תיק מסמכים שהחשיד את פון פריטש בנטיות הומוסקסואליות. פריטש זומן לספריה שבלשכת הקנצלר, ששם היתה אמורה להתקיים פגישה בינו לבין היטלר. פריטש ידע מה מצפה לו כי הדברים הודלפו לו על ידי אחד משלישיו של היטלר. הגנרל ניכנס ללשכה מתוך ידיעה ששמידט יהיה שם משום שרצה לפגוש באדם שהעליל עליו את הסיפור. להפתעתו מצא שם מלבד היטלר גם את הימלר וגרינג. היטלר סיכם בפני פריטש את ההאשמות ופריטש הכחיש אותן. היטלר לא קיבל את דבריו, הישעה אותו מתפקידו, והודיע שתפתח חקירה של הגסטאפו.

השעיה זו גרמה להתמרמרות גדולה בקרב בכירי הצבא. פריטש מפקד צבא היבשה נחשב לדמות מכובדת מאוד וזכה אפילו להערצת הרמטכ"ל. העלילה נגדו נתפסה כניסיון לפגוע בצבא כולו. אחדים מהקצינים ניסו לשכנע את היטלר לרדת מהנושא וציינו שמילת כבוד של הגנרל שווה יותר מעדותו של שמידט. היטלר לא השתכנע. גם הרמטכ"ל בק גויס לנסות ולשכנע את הפיהרר. הפגישה ביניהם נחשבת לנקודת ציון חשובה בקימומה של תנועת התנגדות לפיהרר – היטלר לא טרח להקשיב לטיעונו ולראשונה התערער אמונו של הרמטכ"ל בפיהרר אותו שירת זמן רב. הרמטכ"ל גנרל לודוויג בק סירב להאמין בהאשמות, דבק בגרסה שפריטש חף מפשע והדגיש שהתפטרות לא באה בחשבון וביקש חקירה צבאית רשמית.

החקירה אכן נפתחה אולם נוהלה על ידי הגסטאפו ולא במסגרת הצבא. החוקרים עימתו את גנרל פריטש עם שמידט וגילו סתירות רבות ובעיות אמינות בעדותו של שמידט. וכך חרף כל המאמצים לא הצליחו אנשי הגסטאפו להוכיח את אשמתו של הגנרל. החקירה נגד פריטש והמשפט שנפתח לאחר מכן בבית דין צבאי הניעו את האנטי נאצים הספורים שעוד נותרו בצבא, בממשל ובשלטון המקומי לפעול לראשונה נגד ה-SS והגסטאפו. הם התחילו את פעולותיהם במטרה לאסוף ראיות לטובת גנרל פריטש מתוך כוונה להשיב את פריטש לתפקידו כמפקד צבא היבשה ובה בעת לחשוף לעין כול את פשעיו של מגננון הטרור הנאצי. את הקבוצה הנ"ל הנהיג קולונל הנס אוסטר.

הנס אוסטר היה איש ביון בצבא הגרמני, נולד בדרזדן לאב שהיה כומר פרוטסטנטי וחונך על בירכי הנצרות. בגיל צעיר התגייס לצבא ופיתח קריירה מזהירה, זכה במלחמת העולם השנייה בעיטורים רבים, במקביל הוא נודע כקצין נהנתן ורודף שמלות ובדצמבר 1933 הוא סולק מהצבא בעקבות רומן שניהל עם אשתו של פרופסור נודע. לאחר סילוקו ניסה אוסטר לשוב לשורות הצבא או לחפש עבודה מכובדת אחרת ללא הצלחה רבה, לבסוף בסיועו של חבר מימי השרות הצבאי, אדמירל קנאריס, מבכירי שירות הביון הצבאי הצליח לחזור ולהשתלב בביון הצבאי בתפקיד של

יועץ אזרחי, ממונה על ריגול נגדי ומפקח על פעילות חתרנית במשרדי הממשלה.

תפקיד זה גרם לאוסטר להבין את ההיבט הנורא של מעשה הטרור, האלימות והשחיתות במשטר הנאצי החדש. חינוכו הנוצרי דתי לא נתן לו להשלים עם מעשים אלו ולעבור לסדר היום. אירוע נוסף שהוסיף שמן למדורה היה ליל הסכינים הארוכות בו נירצח ידיו הטוב – הגנרל האנטי נאצי פרדיננד פון ברדו, על ידי הנאצים – מעשה זה הפך את אוסטר לאויבו האישי של היטלר, הוא שנא את הפיהרר ונישבע לעשות כל שביכולתו על מנת להפילו.

הנס אוסטר

ב-1935 חל מהפך במעמדו של אוסטר. ידידו הוותיק אדמירל קנאריס התמנה למפקד שירות הביון ומיהר למנותו כעוזרו האישי ומפקד המחלקה המרכזית, מספר שניים בהיררכיה. בנוסף הוחזר אוסטר לשירות פעיל וחזר ללבוש את מדי הצבא. אוסטר מיהר לנצל את מעמדו החדש וטווה רשת קשרים הן בשירות הביון עצמו והן ברשויות הממשלה ובמשרדיה. ידו היתה בעצם בכל והוא דאג להרחיק, במידת האפשר, קצינים המזוהים עם הנאצים מתפקידים חשובים באמת.

על כוונותיו המחתרתיות נהג כמוכן לדבר רק עם מתי מעט מידידיו שבטח בהם כשהוא מבקש מהם לשמש לו עיניים ואוזניים באותם מקומות בהם הם מוצבים.

בין חבריו הקרובים אותם שיתף בכוונותיו היה הנס ברנד גיזביוס, פקיד גסטאפו לשעבר שהפך למתנגד משטר. גיזביוס נחשב לדמות מפוקפקת ומסתורית, מין איש צללים שידו בכל. הוא היה גבוה משכמו ומעלה, ונראה כקריקטורה של עובד מדינה, אדם מנקר עיניים בהתנהגותו, עד שמעטים נטו להאמין כי היצור המוזר הזה הוא באמת סוכן חשאי. רבים האמינו שהוא נאצי מושבע. הצגה מורכבת ומתוחכמת זו הביאה לכך שאף אחד לא חשד בו בפעילות חתרנית כזו או אחרת.

אדם נוסף שעתיד ליטול חלק חשוב בסיפור ההתנגדות הגרמנית להיטלר היה ראש עיריית לייפציג, ד"ר קארל גרדלר. בשונה מאוסטר וגיזביוס, נראה גרדלר בקומתו הגבוהה, דמותו המוצקה ושערו האפור, כמו גם בנאומיו הזועפים ואינסופיים, לסובבים אותו. מין ראש עיר שמרן ו"מרובע", המחובר לגורמי הממסד. לאדם כזה ההחלטה להתנגד ל"ממשלה חוקית" לא היתה פשוטה כלל. הוא עבר דרך ארוכה משיתוף פעולה לא נלהב עם המשטר הנאצי להתנגדות פעילה ומוחלטת. גרדלר סיים תואר בכלכלה ושירת במלחמת העולם הראשונה, לאחריה השתלב במערכת המוניציפאלית במזרח גרמניה, בזכות השכלתו הכלכלית וכישרונו הניהולי הוא הצליח בכל תפקידיו ומאז 1931 שימש ראש עיריית לייפציג והמפקח על המחירים ברייך, משרה שנחשבה לאחת המשרת הכלכליות הרמות ברייך.

גרדלר, שהיה בעל נטיות אוטוריטות ואנטי דמוקרטיות, תמך בעליית היטלר לשלטון ואף שיתף פעולה לזמן מה עם השלטון הנאצי. היו לו דעות קדומות נגד האוכלוסייה היהודית בגרמניה והוא אף תמך בחוקי נירנברג אולם עם התגברות הפגיעות ביהודים ומאחר והיה במקביל ומעל לכל איש מוסר ונוצרי פרוטסטנטי אדוק החל גרדלר להתנגד למתרחש ואף התייצב לצד יהודי עירו הנרדפים. כבר בשלב מוקדם במהלך הפגנת נגד החרם האנטי יהודי של אפריל 1933 נכנס לקנות בחנות יהודית והמשיך לנהוג כך גם בשנים הקשות לאחר מכן. בעיני גרדלר דובר על עניין עקרוני, הוא ראה עצמו כמגינה האמיתי של התרבות הגרמנית והביט בסלידה גוברת על הנאצים הברברים.

הקש ששבר את גב הגמל מבחינתו היה על פי דבריו

"הבעיה הגדולה ביותר של גרמניה הנוכחית, היא שיקומה של ההגינות האנושית הבסיסית"

(ואלקירי, דני אורבך עמוד 45)

הוא הצביע לכיוון בית האופרה שלפניו עמד פסלו של המלחין היהודי המומר מנדלסון ואמר

"זו אחת מבעיותי, הם (הנאצים) דורשים ממני להסיר את הפסל הזה, אבל ברגע שייגעו בו אתפטר מתפקידי" (שם, עמוד 45)

וכך בדיוק היה. באחת מנסיעותיו לכינוס בהלסנקי ציווה סגנו לסלק את הפסל "כדי לחסוך מגרדלר את ההחלטה הלא נעימה" (שם, עמוד 45)

ובתגובה הודיע גרדלר מיד על התפטרותו.

לאחר ההתפטרות הסכים גרדלר לסייע לאוסטר ולגיזביוס ושלושתם בעצם החלו לרכז את האפוזיציה לנאצים.

היטלר לא מסתפק ב"טיהורים" במערכת הצבאית ועובר ל"טהר" גם את המערכת המדינית. המשרד הראשון אליו הוא ניטפל – משרד החוץ. הוא מסלק מתפקידו את פון ניראת, שר החוץ השמרני ומחליף אותו בשגריר גרמניה בלונדון, הנאצי יואכים פון ריבנטרופ. מינוי זה גורם לכך שגם במשרד החוץ תתחיל להתגבש לה קבוצה אפוזיציונית אנטי נאצית. אנשיה יהיו הראשונים שסייעו לאוסטר, גיזביוס וגרדלר.

הדמויות הבולטות באפוזיציה שהתגבשה במשרד החוץ היו: **אריך קורדט**, דיפלומט צעיר ומבטיח שעשה חיל במשרד החוץ, מתחת לחזות של "הפקיד הנאמן" הסתתרה נפש של מתנגד משטר מושבע מטעמים אידיאולוגיים. מאחר וריבנטרופ היה בעל יכולות מוגבלות ואף הכיר באינטליגנציה המוגבלת שלו, הוא נזקק לקורדט הצעיר שיעזור לו בניתוח מסמכים ויגלה לו את רזי הדיפלומטיה הבינלאומית. ריבנטרופ בטח לחלוטין בקורדט וכך ניתנה לו גישה לכל המסמכים והמהלכים הסודיים. קורדט ששמר שנים על קשרי ידידות עם אוסטר סיפק לו כמובן את כל המידע.

אולריך פון הסל, שגריר גרמניה באיטליה, דיפלומט מהאסכולה הישנה, שמרן, פטריוט ואיש תרבות. גם הוא בדומה לחבריו תמך בהיטלר כשעלה לשלטון אולם בסופו של דבר הזדעזע עמוקות מהטרור הנאצי בגרמניה, רדיפת היהודים והפגיעה בכנסיות. הוא התנגד ליצירת ציר נאצי פאשיסטי נגד הדמוקרטיה המערביות ולכן בסופו של דבר גם פוטר.

אנשי האפוזיציה הראשונים, בהם הסל וגרדלר הקימו חוג אינטלקטואלי משלהם שנקרא "מועדון יום רביעי", חברי המועדון דנו במדע, פילוסופיה, תרבות ופוליטיקה. החוג עצמו לא תפקד כקבוצת התנגדות אולם פעולתו היוותה כר פורה לגיוס חברים חדשים לתנועה. וכך החלה להתגבש תנועת ההתנגדות הגרמנית, אוסטר לקח על עצמו את התפקיד לקשר בין האזרחים לאנשי הצבא.

אנשי האפוזיציה לא ידעו הלכה למעשה כיצד הם הולכים להפיל את המשטר, לא היתה בידם עדיין תוכנית כתובה ואף לא תוכנית שבעל פה. הם ניסו להשיג את תמיכתו של הרמטכ"ל לודוויג בק אולם לא הצליחו לעשות זאת ובלעדיו הם ידעו שיהיה להם קשה לפעול. סיכויי ההפיכה נראו קלושים, היה עליהם להיזהר מאוד, די היה במלשן אחד בשביל להפיל את ההתארגנות כולה. מספר הגנרלים שתמכו בהם היה עלוב ואוסטר ידע שאזרחים לבד לא יוכלו לבצע הפיכה.

אוסטר נעשה אובססיבי לגבי צירופו של בק, הרמטכ"ל המכהן שגם הוא החל לפקפק בצדקת דרכו של היטלר. כשאר הקצינים גם הוא תמך בסיפוח אוסטריה אולם הזדעזע מהדרך שבה נעשה הדבר. כשהיטלר ביקש ממנו תוכניות להשתלטות על אוסטריה עשה זאת בחירוק שיניים תוך הכרזה שגרמניה עדיין אינה מוכנה למהלך ובכל מקרה אין להשיג הישג זה בכוח אלא על ידי הכרעה מדינית דיפלומטית. לאחר סיפוח אוסטריה

הוא שיבח את היטלר על הביצוע ללא מלחמה אולם במקביל גם הבין שהרפתקאותיו הצבאיות של היטלר לא הסתיימו אלא רק החלו והתולדה שלהן תהיה מלחמת עולם נוספת. בהיותו קצין שקט, עצור, תרבותי ומלומד באסטרטגיה ובהיסטוריה צבאית האמין בקי המלחמה היא המשך המדיניות באמצעים אחרים ולכן כל צעד מלחמתי חייב להיות מגובה בשיקולים פוליטיים ומדיניים זהירים, המלחמה אינה הרפתקה ואסור בשום אופן לפתוח בה ללא אינטרס מדיני ממשי.

כאשר החלו הדיבורים על כיבוש צ'כוסלובקיה יצא בקי נגד תוכניות המלחמה של היטלר. הוא החל לשלוח למפקד הצבא בראוכיטש זרם של תזכירים בעניין ובהם הצביע על בעיותיה היסודיות של התוכנית מבחינתה של גרמניה. בעוד שאת התנגדותו המוסרית למלחמה תיאר בכתביו האישיים, בתזכירים לצבא הקפיד להיצמד לנימוקים צבאיים מקצועיים בלבד. עמדתו של בקי לא התקבלה ותחושת אי הנחת שלו גדלה. ברור שגם קשריו עם גרדלר ואוסטר, כמו גם עם האינטלקטואלים האופוזיציוניים ב"מועדון יום רביעי", דחפו אותו יותר ויותר לכיוון ביקורתי כלפי היטלר והממשל.

ביולי 1938 הבין כי נדחק לפינה, הגנרלים הנאצים הבכירים תמכו בתוכניות היטלר וגם אלו שהסכימו עימו לא היו מוכנים לנקוט כל צעד מעשי. בקי שקל להתפטר ואף ניסה לארגן התפטרות המונית של חבריו הגנרלים מתוך מחשבה שזה מה שישנה את דעתו של היטלר.

הוא החל לדבר על רפורמה אזרחית כוללת בגרמניה ולא רק על שינוי מהותי בתוכניות הצבאיות של היטלר. לדבריו המטרה היתה לעזור להיטלר להיפטר מהקיצוניים במפלגה. אם אלה יסתלקו, הוא חשב, ההשפעה הרעה תוסר מהיטלר והוא יבין את הטעות.

בקי עדיין לא הבין שהיטלר בכבודו ובעצמו אחראי על אותן רעות חולות ולא רק הקיצוניים במפלגה. הגנרלים הגם שהסכימו עימו לא הסכימו לנקוט מעשה. תזכיריו הרבים הביאו את היטלר לחשוב על הדחתו, בקי הבין זאת והתפטר בעצמו ב-18 באוגוסט 1938.

אוסטר שעקב אחרי בקי וצפה את המתרחש החל ללחוץ על בקי להצטרף לשורות האופוזיציה וכך אומנם היה. אוסטר אף ביקש ממנו לעמוד בראש הפיכה צבאית ברגע שהיטלר ייתן את הפקודה לפלוש לצ'כוסלובקיה.

ניסיון הפיכה ראשון – ספטמבר 1938

עם מינויו של גנרל האלדר לתפקיד הרמטכ"ל הגיעו תקוותיהם של הקושרים לשיא, האלדר נחשב בעיניהם לאחד משלהם בזכות דעותיו האנטי נאציות, אוסטר עצמו שהועלה בינתיים לדרגת גנרל, הצליח לארגן פגישה בין גיזביוס להאלדר. הפגישה התקיימה ב-5 בספטמבר 1938 ולאוסטר היה ברור שהאלדר יעזור להם בכל דרך אפשרית על מנת למנוע את המלחמה הקרבה. גיזביוס היה כבר יותר סקפטי משום שנטה לפקפק באנשי הצבא.

"כאשר צלצלתי בפעמון דלתו (של האלדר), שעשעה אותי העובדה שאדון הבית פתח בעצמו את הדלת. אפילו רמטכ"ל לא היה יכול לבטוח בנאמנותם של משרתיו. הוא נמנע מדברי הנימוס ומגיבוב המילים הרגיל וניגש מיד לעניין. במהלך שיחתנו, שארכה שעות, תהיתי ביני לביני, האם יושב מולי הגנרל בה"א הידיעה? תדהמתי היתה גדולה, ולא האמנתי למראה עיני. מולי ראיתי מנהל בית ספר ממושקף, חיוור וחסר צבע. שערו היה מסורק לאחור, ותווי פניו נוקשים ודלי הבעה... הוא עורר רושם של איש קטן. היטלר בחר לעצמו פקיד צייתן, חשבתי לעצמי, ולא יכולתי להבין כיצד ראו בו אחרים אדם נחוש וצמא לפעולה."

(דני אורבך, ואלקירי, עמ' 55)

אבל גזביוס הופתע לטובה, לאורך השיחה כולה דיבר האלדר בגנותו של היטלר תוך כדי שימוש בביטויים חריפים

"המשוגע, הפושע הזה גורר את גרמניה למלחמה ככונה תחילה אולי בשל הסטיות המיניות הפתולוגיות שלו שיוצרות בו תשוקה לראות דם נשפך..." "מוצץ דם" וכו' (שם, עמ' 56)

הויכוח ביניהם נסוב בעיקרו על שאלת העיתוי. אוסטר ניסה לשכנע את האלדר לצוות על הגנרלים לבצע הפיכה לאלתר. האלדר לעומת זאת היה ספקני ולא השתכנע. לטענתו, מצב הצבא קשה אולם רוב הגנרלים עדיין תומכים בהיטלר. המצב ישתנה לטענתו רק אם המשטר יספוג מכה חזקה כמו למשל הכרזת מלחמה של בריטניה וצרפת על גרמניה, רק אז יוכל הצבא להציג את עצמו כמושיע של גרמניה שבא להציל אותה ממלחמת עולם חדשה. העם, הוא אמר, עדיין בטראומה של המלחמה הקודמת ולא יסכים למלחמה נוספת. הפחד ממלחמה חדשה יגרום להם להתנער מהיטלר ותוכניותיו. האלדר הבהיר לגזביוס שהוא מתכוון לעכב כל פעילות מחתרתית כזו או אחרת עד להכרזת המלחמה של היטלר, לטענתו רק כאשר כולם יבינו שהיטלר יוצא למלחמה נוספת יהיה אפשר לפעול ועל כן יש להמתין להכרזת המלחמה של היטלר על צ'כוסלובקיה.

אוסטר גרדלר וגיזביוס לא בזבזו את זמנם, הם שלחו שליחים לצרפת ובריטניה על מנת לוודא שהם מתכוונים להגיב לפלישה של גרמניה לצ'כוסלובקיה. הקושרים ידעו שרק נחישותן המשולבת של בריטניה וצרפת שתבטא בתגובת נגד לפלישה עתידית של היטלר לחבל הסודטים, תגרום להאלדר לפתוח במהלך של התנגדות ועל כן פעלו נמרצות לקיומה של תגובה כזו.

אוסטר שלח שליחים כדי ליצור קשר עם חוגים משפיעים בשתי הדמוקרטיות המערביות הגדולות. היה ברור כי מדובר במעשה בגידה במלוא מובן המילה ואם הם יתפסו דינם יהיה מוות ובכל זאת נמצאו מתנדבים גם למשימה זו.

ראשון המתנדבים היה ד"ר קארל גרדלר, שקיבל מימון נדיב מהתעשיין האנטי נאצי רוברט בוש, מנהל קונצרן האלקטרוניקה המצליח. ד"ר גרדלר הגיע שלוש פעמים לבריטניה מתוך כוונה לשכנע את הבריטים עד כמה היטלר מסוכן ולהבהיר להם כי עמדה מתרפסת ופייסנית מצד ההנהגה הבריטית תוביל את אירופה לאסון. התנהלותו היתה מאוד מחושבת והוא לא הסתפק באזהרות מפני מדיניות החוץ של היטלר. במהלך שיחותיו עם גורמים בריטיים הוא תיאר את האופי האלים של שלטון הרייך ואת הטרור שהיטלר מפעיל ברחובות. הוא נפגש עם פוליטיקאי אחר פוליטיקאי והסביר והבהיר את העתיד השחור הצפוי להם אם ייכנעו לשיגיונותיו של היטלר. הוא העלה גם את מצוקת היהודים בגרמניה והתחנן בפני הבריטים להחרים את מנהיגי הרייך כל עוד לא יחדלו מרדיפות היהודים. בייאושו הגדול כשראה שאין היענות מהצד הבריטים הגיע ד"ר גרדלר אפילו לחיים ויצמן ושלח לו מסמך בהול על רדיפת היהודים והטרור בגרמניה. ויצמן הזדעזע עד עמקי נשמתו, טס מארץ ישראל לבריטניה וניסה להגיע עם המסמך לראש ממשלת בריטניה צ'מברליין, אולם צ'מברליין סירב להציץ במכתב.

ד"ר גרדלר נאלץ להתמודד עם מערכת תעמולה נאצית משומנת היטב שהציג בפני העולם חזון זוהר, כוזב של "האומה הגרמנית החדשה" שוחרת שלום. "נוער העולם" הוזמן ל"חג השלום" באולימפיאדת ברלין, מאות אורחי הכבוד ודיפלומטים מארצות שונות נכחו בחג ונתנו כבוד לא רק לספורט אלא גם לפיהרר ולגרמניה כולה. כאשר חזרו הספורטאים מהאולימפיאדה הם סיפרו בהתלהבות על "גרמניה החדשה" – רחובות נקיים, יחסים חברתיים מסודרים, אנשים מרוצים וכו'...

ד"ר גרדלר נכשל במשימתו לא רק משום התעמולה נאצית המבריקה אלא גם בגלל תפיסתו שלו כלאומן גרמני שמצהיר חדשות לבקרים שחבל הסודטים הוא שטח גרמני ויש לאחדו עם הרייך, ובה בעת מפציר בהם להפעיל כוח ולמנוע את ניסיונו של היטלר להשתלט על חבל ארץ זה. הלאומנות של גרדלר לא השתלבה בעיני הבריטים עם בקשתו. אם חבל הסודטים הוא גרמני בדיון, מדוע שלא לוותר עליו להיטלר? מדוע לתת יד לעליית משטר אחר, שיבוא באותן דרישות? בעלי הדעה לא שוכנעו מטענתו של ד"ר גרדלר שמבחינת היטלר חבל הסודטים הוא תירוץ בלבד, ועניינו האמיתי הסמוי מן העין בשלב זה הוא במלחמה כלל אירופית וכך הסתיימה שליחותו בכישלון.

אוסטר לא התייאש ושלח שליחים נוספים ביניהם שר הכלכלה שהתפטר לא מכבר, הילמאר שאכט, אולם גם הוא לא עזר – "מי זה שאכט" אמר ראש ממשלת בריטניה "לי יש עניין עם היטלר". צ'מברליין ראה את הקושרים כבוגדים במולדתם והבהיר לכפופים לו שאין ברצונו לשאת ולתת עם אותם בוגדים.

בינתיים המשיך אוסטר לנסות ולהשפיע על הרמטכ"ל הגרמני האלדר וב-12 באוגוסט 1938 נערכה פגישה שנייה בין הקושרים לרמטכ"ל. את הקושרים ייצגו גיזביוס ושאכט אולם כבר מהרגע הראשון הם חשו בשינוי ביחסו של האלדר אל סוגיית קשירת הקשר, הראיון היה סוער במיוחד. מלכתחילה היתה תחושה מסוימת של חוסר יושר והאלדר ניסה לשכנע את השניים שהכל יסתדר לבסוף והמעצמות המערביות יעניקו להיטלר צ'ק פתוח לכיבושים במזרח. רמטכ"ל גרמניה נמצא בבעיה – שנאתו להיטלר ולמשטר הנאצי לא פחתה אולם הוא פחד יותר ויותר מאפשרות של מלחמת אזרחים בצבא ולכן נסוג בו מרעיון ההפיכה.

הקושרים הבינו שאם יסמכו רק על האלדר סופה של ההפיכה להיכשל ועל כן חיפשו גנרלים נוספים שישתפו עימם פעולה. אוסטר ואנשיו הצליחו לשכנע גנרלים אחדים, ובהם קצין האפסנאות הבכיר גנרל קארל היינריך פון שטילפנאגל, גנרל גיאורג תומס מאגף הכלכלה במטכ"ל, וגם הממונה הישיר על אוסטר, מפקד הביון הצבאי גנרל וילהלם קנאריס. כולם היו שותפים לדעה שחייבים להפיל את היטלר אולם לא עמדו לרשותם כוחות צבאיים ממשיים ולכן לא היה די בהם כדי לפתוח בהפיכה צבאית רצינית.

הקושרים חיפשו קצין בעל מעמד גבוה יותר אשר יש בידיו את הכוח והאנשים לקיים הפיכה שכזו וכך הגיעו לגנרל ארווין פון ויצלבן, מפקד עוצבת ברלין, שנודע בעמדותיו האנטי נאציות. אוסטר הכירו ושכנע אותו לתמוך בהפיכה ולהיות בה משתתף פעיל, אוסטר וג'יזביוס הסכימו כי זהו האדם המתאים ביותר לעמוד בראש ההפיכה הצבאית.

תוכניות המלחמה של היטלר זעזעו את ויצלבן שהגיע למסקנה שיש לעשות הכל כדי לשים קץ להיטלר ולמשטרו, אולם בדומה להאלדר גם הוא האמין שאין סיכוי למרד נגד משטר מנצח, הוא הסכים לפעול ללא הסכמתם של הרמטכ"ל האלדר והמפקד העליון בראוכיטש אבל וגם הוא דרש הוכחה ברורה שבריטניה וצרפת עומדות לצאת למלחמה.

כבר עם תחילת "עבודתם המשותפת" הבינו ג'יזביוס ואוסטר שהשיגו "ידיד" חשוב וטוב לביצוע ההפיכה, ויצלבן נירתם למשימה והחל לצרף קצינים נוספים לחבורה, כבר לפגישה הראשונה הביא עימו את מפקד דיוויזיית פוטסדם, גנרל אריך פון ברוקדורף-אהלפלד, שהיה גם הוא אנטי נאצי מושבע ומחויב לחלוטין למטרת הקושרים, הפגישה השיגה את מטרתה ומיד לאחריה נירתם ויצלבן לעבודה על הפרטים הטכניים של ההפיכה ולפעול למען גיוס שותפים חדשים שיוכלו להעניק לו את הכוחות הדרושים לביצוע המרד.

התוכנית היתה כזאת: בברלין היו לויצלבן שני תומכים עיקריים, גנרל וילהלם פון ברוקדורף, שעליו הוטלה המשימה של הבטחת המרד בברלין עצמה וגנרל פון האזה, שתפקידו היה לספק חיילים נוספים. בעל ברית נוסף היה גנרל אריך הפנר, מפקד דיוויזיית שריון בתורינגיה שצריך היה ביום ההפיכה להניע את כוחות השריון שלו צפונה כדי לחבור לקושרים וכך יוכלו כולם לגבור על כוחות ה-SS שבבירה.

לאורך כל הזמן הזה מעסיקות את הקושרים שתי סוגיות מרכזיות. הראשונה היתה מה יהיה מבנה המשטר המדיני החדש לאחר הפלת הנאציזם והשנייה גורלו של הפיהרר, אדולף היטלר.

לגבי הסוגיה הראשונה ההסכמה היתה כללית: לאחר הפלתו של המשטר תוכרז דיקטטורה צבאית לזמן קצוב. שלטון החוק יושב על כנו, ה-SS והגסטאפו יוצאו אל מחוץ לחוק ולאחר זמן מה יתקיימו בחירות על פי חוקת ויימאר הישנה.

לגבי הסוגיה השנייה נחלקו דעות הקושרים: האלדר סבר שיש לחסל את היטלר, אולם לא רצה שהצבא יעשה זאת כדי שלא תיווצר שוב אגדה של "תקיעת סכין בגב". הדעה האחרת דיברה על מעצרו של הפיהרר והעמדתו לדין במשפט פומבי על פשעיו. ד"ר הנס פון דוהנני, משפטן אנטי נאצי, ואחד מהקושרים הבולטים בביון הצבאי, אסף זה שנים מסמכים מרשיעים על פשעי המשטר והבטיח להציג אותם במלואם לאחר ההפיכה. הקושרים הצעירים יותר הבינו שהתוכנית אינה ריאלית, הם הבינו שלהיטלר יש כריזמה מהפנטת, וכל עוד הוא חי, הנאציזם ישרוד, לכן התגבשה לה תוכנית סודית, מעין "קשר בתוך קשר", לרצוח את היטלר במהלך פעולה צבאית ללא ידיעתו של האלדר. על התוכנית היו אמונים שני קצינים צעירים: וילהלם היינץ ופרנץ מריה לידיג באישורו של אוסטר ובשנים האחרונות יש הטוענים שאף באישורו של ויצלבן גם כן. היינץ ולידיג, אנשי הגדודים החופשיים לשעבר, היו מוכנים לעשות הכל כדי לשים קץ למשטר, שניהם נחשבו למתנגדי משטר פרועים והרפתקנים, הם האמינו שרק באמצעות רצח פוליטי ניתן לבצע הפיכה פוליטית ולהחליף את המשטר הקיים. אוסטר הטיל על היינץ להרכיב יחידת עילית לוחמת שבשעת הצורך וכשיגיע הרגע המיוחל תפקידם יהיה לעצור את היטלר ופקידיו הבכירים, הם תכננו אף לביים "תקרית" ולירות בהיטלר "בתואנה שניסה לברוח".

לאוסטר, לויצלבן ולג'יזביוס היה ברור כי הצלחה בהפיכה מחייבת תכנון מדוקדק וקפדני. ג'יזביוס הצליח להשיג שיתוף פעולה מהמשטרה כשחבר למפקד המשטרה הפלילית, גנרל ה-SS ארתור נבה ומפקד משטרת ברלין, וולף פון הלדורף. שני אנשים אלו היו

חריגים בתנועת הקושרים, מדובר על שני נאצים נלהבים שלא ידוע בדיוק מדוע שינו את דעתם והחלו לשתף פעולה עם הקושרים. הלידורף נחשב לאיש משטרה מושחת ונהנתן שהיה אחראי על מקרי אלימות רבים אולם ב-1938 שינה דעתו והתנהגותו והצטרף בכל פה ולשון לתנועת ההפיכה. גם נבה שלא בחל בהשתתפות בפשעי המשטר, אפילו המזעזעים מביניהם ואף שימש בשנות המלחמה כמפקד איינזצגרופן שביצעה טבח המוני ביהודי ברית המועצות, גם הוא מסיבה לא ידועה שיתף מ-1938 פעולה עם הקושרים ואף סיפק לקושרים מידע מגוון על בנייני ממשל חשובים, על מחנות ועל מתקנים סודיים של ה-SS.

בסופו של דבר בשיתוף פעולה של הקושרים בזרועות השונות – שוטרים, חיילים ואנשי פלוגות המחץ, מצליחים הקושרים להגיע לטיטות תוכנית פעולה, התוכנית על פי האדלר יוצגו לפחות שלושה ימים לפני המתקפה בכדי לתת זמן לאנשים להתכונן וברגע שתינתן ההוראה הסופית לצעוד, ויצלבן יאותת להתחיל ואז החיילים של ברוקדורף ופון האזה יכבשו את הבירה ויקיפו את משרדי הממשל, אם יצטרכו יקבלו גם את תמיכת המשטרה. קומנדו היינץ יצאו מדירות המסתור, יפרצו למשרדי הבכירים ויאסרו אותם. הפנר יפקוד על הטנקים שלו להגיע לברלין כדי לאבטח את שלטונם של הקושרים. אנשי תנועת ההתנגדות ישתלטו על תחנות הרדיו וידווחו לעם ולצבא שמדובר בהפיכה של ה-SS והגסטאפו. כעת המתינו כולם לדבריו של היטלר על צעדיו הבאים וכמובן לתגובת בריטניה וצרפת לדברים אלו.

היטלר היה נחוש לפלוש לצ'כוסלובקיה מבלי להתייחס לתגובת בריטניה וצרפת, הצ'כים עצמם לא גילו התנגדות נחרצת. ב-7 בספטמבר 1938 זימן נשיא צ'כוסלובקיה, אדוארד בנש, את המנהיגים הסודטים והבטיח למלא אחר כל דרישותיהם אבל הנאצים רצו כיבוש צבאי ולא הסתפקו בכך. גבלס ואנשיו החלו להסית את דעת הקהל הגרמנית בעזרת כתבות מזעזעות בעיתונות על רצח והתעללות כביכול באזרחים הגרמניים השוהים בצ'כוסלובקיה.

היטלר הזמין את צ'מברליין למעונו המפואר באלפים ואמר לו שלא יסבול כל הפעלת אלימות נגד בני עמו בחבל הסודטים, הוא דרש מצ'מברליין להסכים לניתוק חבל הסודטים מצ'כוסלובקיה וששום פשרה אחרת לא תתקבל. ראש ממשלת בריטניה נכנע מיד, הוא אמר להיטלר כי עקרונית הוא מסכים לדרישה זו אולם עליו להתייעץ עם חברי הקבינט שלו. להיטלר היה ברור שבריטניה לא תצא לעזרת צ'כוסלובקיה ותגובתו של צ'מברליין פשוט נתנה לו את ההוכחה שאכן כך הדבר.

בפגישתם הבאה ב-22 בספטמבר היה כבר צ'מברליין מודאג מאוד לא ממדיניותו של היטלר אלא מהאיום מבית. לטענתו האופוזיציה למדיניותו הולכת וגדלה בקרב חברי הקבינט שלו. גם אוסטר וחבריו היו בלחץ אדיר, הם קיוו שהשיחות של צ'מברליין והיטלר יכשלו בקול תרועה גדולה על מנת שתוכניתם תצא לפועל. מי שהיה אמור להיות שליו היה דווקא היטלר אולם גם הוא היה בלחץ, אולי בגלל רצונו העז לצאת למלחמה. צ'מברליין הציע להיטלר על דעת צרפת לקבל את חבל הסודטים ללא משאל עם, חוזה ההגנה ההדדית עם צ'כוסלובקיה יבוטלו ויוחלפו בערובה בין לאומית רופפת. היטלר שהיה צמא למלחמה דחה את ההצעה, הוא רצה כיבוש צבאי מלא. צ'מברליין היה מאוכזב מאוד מתגובתו זו של היטלר, אכזבה זו דווקא עודדה את הקושרים שחשבו שהנה הרגע שלהם מתקרב. לא רק זה אלא גם הקולות מלונדון שגם כן התאכזבה מתגובתו והשפלתו של המנהיג שלהם. ודבריו של שר החוץ לורד האלפיקס שאמר ש-

"היטלר לא מעוניין בשלום אלא רוצה לסחוט את בריטניה וצרפת עד הסוף, מלחמה בסופו של דבר היא בלתי נמנעת."
(שם, עמ' 1)

אולם למרות דברים אלו הוסיפו רוב חברי הקבינט לתמוך במדיניות של צ'מברליין.

הצרפתים העבירו לבריטים מסר לפיו הם נחושים לעמוד לצידה של צ'כוסלובקיה, הם והצ'כים דחו את דרישותיו של היטלר ובכל זאת צ'מברליין לא היה מוכן להסיק שמלחמה היא בלתי נמנעת הוא ביקש אישור מהקבינט לשלוח את עוזרו הקרוב סר הוראס וילסון עם "הצעת שלום סופית" להיטלר והקבינט הסכים.

במקביל היטלר, שרצה ללבות את רוחות המלחמה בגרמניה ציווה על וילצבן להציע את חייליו החמושים ברחובות. בלית ברירה הוציא וילצבן את אנשיו לרחובות, ואולם היטלר, שצפה במצעד ממרפסת לשכת הקנצלר, זכר את ימי ההיסטריה שלפני מלחמת העולם הראשונה, שבהם הריעו ההמונים לחיילים הצועדים, ונערות השליכו עליהם פרחים וחשב שזה מה שיקרה גם כאן, ואולם כגודל הציפייה כך היה גם גודל האכזבה: רק מעטים טרחו לצאת לרחובות, אפילו חברי המפלגה לא הביעו התלהבות של ממש. היטלר נעשה זועם ומתוסכל –

"עם עם כזה אי אפשר לצאת למלחמה."

(שם, עמ' 72)

אמר המנהיג הנאצי לגבלס ועזב את המרפסת בזעם.

למרות הכל צ'מברליין עדיין רצה להימנע ממלחמה. הוא התעלם מהעובדה שבלונדון החלו ההכנות למלחמה, בקבינט מצא עצמו צ'מברליין מבודד לגמרי. הצעתו לשלוח שדר לממשלה הצ'כית לקבל את כל הדרישות של היטלר נדחתה על ידי רוב השרים אבל צ'מברליין בשלו.

הקושרים, אשר הבינו שזו שעת הכושר שלהם נתנו את הפקודה לאנשי הקומנדו שלהם לצאת מדירות המסתור שלהם ולהתכנס במפקדה העליונה של הצבא. היינץ חילק להם רובים, תחמושת, ורימוני יד שקיבל משליחיו של אדמירל קנאריס. האווירה היתה מתאימה למרד, ראשי הצבא היו לא פחות מתוחים מבני העם הפשוט. בערב 27 בספטמבר 1938 מסר אוסטר לגיזביוס את תשובת היטלר לצ'מברליין תשובה שהתפרשה אצלם כסירוב לשאת ולתת על גורל צ'כוסלובקיה. בבוקר למחרת לקח וילצבן את המכתב והראה אותו לרמטכ"ל האלדר, אשר נדהם מכך שהיטלר רימה אותו ולא דיווח לו על תוכניותיו האמיתיות. וילצבן התעקש להתחיל את הפעולה. הוא שכנע את האלדר ללכת לפגוש את בראוכיטש. לאחר דקות מספר חזר הרמטכ"ל עם חדשות טובות – בראוכיטש הזדעזע והסכים לשתף פעולה. בראוכיטש, המפקד העליון של צבא היבשה שיתף פעולה עם המשטר הנאצי אולם גם הוא הבין שמלחמה זה סופה של גרמניה. הוא אמר להאלדר שברצונו לבדוק את הדברים פעם נוספת ונסע ללשכת הקנצלר כדי לברר את האמת. הכל היה מוכן לפעולה.

בראוכיטש הגיע ללשכת הקנצלר בדיוק בזמן שנודע שמוסוליני שליט איטליה החליט להתערב במשא ומתן ובעצם הוא זימן את צ'מברליין, היטלר ודאלאדייה ראש ממשלת צרפת לועידת השלום שהתקיימה במינכן ב-29-30 בספטמבר. צ'מברליין ודאלאדייה קיבלו את הצעת התיווך האיטלקית שלא היתה אלא גרסה משופרת של תנאיו של היטלר – לא רק שחבל הסודטים כולו יעבור לידי היטלר אלא שהדבר יעשה בכיבוש צבאי מלא. לצ'כים אסור לפנות מהחבל דבר ולאיכרים הנוטשים אסור לקחת עימם אפילו את הבקר. כך נחתם בעצם גורלה של צ'כוסלובקיה.

צ'מברליין חי באשליות שצ'כוסלובקיה היא הסוף וכאן הסתיימו דרישותיו של היטלר וכך כאשר חזר מהוועידה ונחת בשדה התעופה בלונדון נופף בשמחה בהסכם מינכן כאילו מדובר בהישג מדהים, גם הקהל הבריטי קיבל פניו בשמחה והריע לו על ה"הישג הגדול".

אולם התגובות בבריטניה היו אמביוולנטיות, שר הצי, ווינסטון צ'רצ'יל התפטר מתפקידו באומרו שבריטניה נחלה תבוסה מוחצת

"אנו עומדים על סף אסון ממדרגה ראשונה...בזו אחר זו ייבלעו כל ארצות אירופה התיכונה ועמק הדנובה, ברשת העצומה של הפוליטיקה הנאצית הנפרשת מברלין... ואל תשערו כי הגענו לסוף. זוהי רק ההתחלה..."

(שם, עמ' 75)

בעקבות אירועים אלו החליט נשיא צ'כוסלובקיה בנש להיכנע. בנש התפטר ומחליפו, גנרל סירובי הניח לגרמנים להיכנס ולכבוש את חבל הסודטים ללא הפרעה.

הקושרים אשר היו מוכנים ואף החלו להוציא לפועל את תוכניתם הזדעזעו, הם האמינו ששעת הכושר הגיעה ולפתע פתאום נחתה עליהם מהלומה לא מתוכננת. קשה היה לדעת מתי, אם בכלל, תיפול לידם שעת כושר נוספת כזו. הם נפגשו בביתו של ויצלבן והשליכו את תוכניות ההפיכה לאח המבוערת, מרירותם היתה גדולה כשהאשם מבחינתם היה כמובן ראש ממשלת בריטניה, צ'מברליין. הקושרים הרגישו שלא רק נכשלו אלא גם הוצגו כשוטים לפני חבר הקצינים כולו, לאחר שהבטיחו לכולם שבריטניה לבטח לא תפקיר את צ'כוסלובקיה, הוכיח להם כעת צ'מברליין שצ'כוסלובקיה ממש לא מעניינת אותו ואין לו שום בעיה לוותר עליה. גיזביוס ואוסטר פיזרו את קומנדו היינץ והשותפים כולם התפזרו לכל כנפות הארץ. כך הגיע לסיומה בקול ענות חלושה ניסיון ההפיכה הראשון של המערכת בגרמניה.

ניסיון ההתנקשות של גאורג אלזר

במפתיע, הגיע ניסיון ההתנקשות הרציני בהיטלר בתקופה זו דווקא מאדם פרטי בשם גאורג אלזר, נגר מוירטמברג, אשר פעל לבדו, וניסה בנובמבר 1939 לרצוח את היטלר באמצעות פצצה.

בתחילה לא היה אלזר מעורב בפוליטיקה הסוערת של התקופה. את קולו נתן למפלגה הקומוניסטית, לא משום שהזדהה עם האידיאולוגיה שלה, אלא מפני שחשב שתפעל להעלאת משכורותיהם של הפועלים ולבניית דירות טובות בעבורם. בינואר 1933 כאשר התמנה היטלר לראש הממשלה, הגיב אלזר באדישות, אך ככל שחלף הזמן כך חלפה אדישותו. אט אט החל לחוש בעצמו את המחנק שבמשטר טוטליטרי. שנים לאחר מכן, כאשר נחקר בידי הגסטפו, תיאר במרירות את תנאי החיים המחפירים של פועלי גרמניה ברייך השלישי: שכר נמוך, מיסים גבוהים וחופש אישי מוגבל. מלבד זאת, היה אלזר אדם דתי מאד והוא זעם על דיכוי הכנסיות הפרוטסטנטיות ברייך השלישי ועל הקמת כת "הנוצרים הגרמנים", ששאפה לאחד את כל הפרוטסטנטים תחת משנה נאצית אלילית למחצה.

ב-1938 הבין אלזר לראשונה כי היטלר מדרדר את המולדת למלחמה. הוא הבין כי האלימות הנאצית תוביל לחורבן מוחלט של המולדת ונחרד מכך. ומי יהיו הראשונים לסבול, אם לא בני מעמד העובדים? מי יהיו הראשונים להתגייס ולמות? מי ייאצו לתקן במו ידיהם את ההריסות? מאחר שלא היה מוכן לשאת זאת על מצפונו, גמר אומר לעשות מעשה.

"הבנתי שאפשר לשנות את מצב גרמניה רק על ידי חיסול המנהיגות. במילה "מנהיגות" כוונתי לבוסים: היטלר, גרינג וגבלס [...] קיוויתי שלאחר חיסולם של השלושה הללו יעלו לשלטון אנשים אחרים [...] שלא ירצו לספח ארצות וידאגו לשפר את מצבם של העובדים".

(מדבריו של גאורג אלזר לחוקריו. ואלקירי, דני אורבך, עמ' 81)

הוא קרא בעיתון כי היטלר ינאם ב-8 בנובמבר ב"בירגרברויקלר", בית הבירה, שם נערך מדי שנה בשנה טקס לזכר הפוטש של היטלר בשנת 1923. אלזר גנב חומרי נפץ ממקום עבודתו, בנה פצצת זמן, ובחשאי הטמינה במקום הסמוך למקום בו היה היטלר אמור לנאום.

בלילה שלפני ה-7 בנובמבר כיוון אלזר את פצצתו, וניסה להימלט לשווייץ. באופן מפתיע קיצר היטלר את נאומו, ועזב את המקום כעשר דקות לפני שהתפוצצה פצצתו של אלזר. שמונה אנשים נהרגו, ונראה כי לו היה היטלר נואם באריכות, כדרכו, היה אף הוא נהרג. אלזר נעצר בדרכו אל הגבול, נשלח למחנה הריכוז זקסנהאוזן ולאחר מכן למחנה הריכוז דכאו, שם הוצא להורג מעט לפני סוף המלחמה. ניסיון התנקשות זה הביא להידוק האבטחה על היטלר, והפך את מלאכתם של יתר הקושרים לקשה בהרבה. בהקשר זה ראוי לציון ניסיון דומה שערך, שנה לפני אלזר, מתנקש שווייצרי בשם מוריס באבו שפעל, כפי הנראה ממניעים דתיים קתוליים, והצליח להגיע לסביבתו הקרובה של היטלר כשאקדח בכיסו, אם כי לא הצליח לירות, ונתפס לאחר מכן במקרה.

"במעשי רציתי למנוע שפיכות דמים גדולה
יותר"
לוחית מתכת המנציחה את פועלו של גאורג

ה"וורד הלבן"

פעילות ה"וורד הלבן" יוצאת לאור באמצע שנת 1942, כאשר צבאות גרמניה זוכים בניצחונות מזהירים ברחבי אירופה כולה, אולם בה בעת מתחילים להגיע לגרמניה ידיעות על הטבח ביהודים וההתעללויות בפולנים וברוסים. ידיעות אלו משפיעות גם על חלק מאזרחי גרמניה ואכן קבוצת סטודנטים נרתמת למאבק בשלטון ומבקשת לשנות את הדברים. מספר סטודנטים מאוניברסיטת מינכן מתאגדים יחדיו ומקימים קבוצת התנגדות לשלטון בשם ה"וורד הלבן". קבוצה זו עוסקת בעיקר בהפצת כרוזים בניסיון להשפיע על דעת הקהל.

הנס שול

סופי שול

מנהיגי הקבוצה היו הנס שול ואחותו סופי שול.

את השינוי שחל בגרמניה אחרי ינואר 1933 קידמו הנס וסופי בתחילה בהתלהבות רבה. כשאר הנערים בני גילו נרשם הנס בן ה-15 להיטלריוגנד, שקיבלה לשורותיה נערים בגילאים 14 עד 20, ואילו סופי החלה בפעילות בארגון "ברית הנערות הגרמניות", תנועת נוער נאצית לנערות, המקבילה לארגון ההיטלריוגנד. בניגוד לילדיו אבי המשפחה, רוברט שול, לא התלהב מהמשטר החדש. הוא היה פציפיסט וניבא בעצב כי המנהיג החדש יגרור את גרמניה למלחמה. הגם שהיה אדם סובלני, התעמולה הנאצית שחלחלה לנפשות ילדיו לא היתה לרוחו. במהלך הוויכוחים שניהל עם הנס, הזהיר את ילדיו:

"אל תאמינו להם- הם זאבים ורמאים ומטעים את העם הגרמני ללא בושה!"

(ה"וורד הלבן", ינינה אלטמן, עמ' 149)

לשווא ניסה לצנן את התלהבות ילדיו. הם הלכו שבי אחרי המנהיג החדש.

בספטמבר 1936 השתתף הנס בכנס השנתי של המפלגה הנאצית בנירנברג. שם התרחש בו המפנה. במשך מספר ימים הקשיב לנאומיהם של מנהיגי המפלגה, כולל נאומו של הפיהרר עצמו, ונכח במפגנים אירוביים, שמשתתפיהם יצרו בגופיהם מתווה של צלב קרס אנושי.

(שם, עמ' 150)

"בקרב התחולל דבר מה, הגם שקשה לציין במדויק כיצד ומתי."

כתבה אחותו. במהלך שהותו בכנס נעלמה תחושת ההשתייכות אל ההמון כלא היתה ובשבו בנירנברג לא גילה עוד ולו שמץ של עניין בחוקים שנועדו לשמור על טוהר הגזע, שנסוחו שנה קודם לכן בכנס של המפלגה. לעומת הנס, סופי היתה מודעת יותר לסתירות בנושאים גזעיים, כפי שהוצגו בבית הספר ושאלה שאלות מביכות בנושא. בהיותה פרוטסטנטית אדוקה החלה לחשוב בשלב מסוים כי המשטר הנאצי הכריז מלחמה על הטבע האלוהי. האל, התרתה סופי, עתיד לנצח, והיא מתכוונת להיות "בצד של המנצחים".

ב-1938 החליט הנס להירשם ללימודי רפואה באוניברסיטת מינכן. מדוע רפואה?

"היתה זו אהבה למדעים שהניעה אותי לבחור שטח זה, הנטייה להשכלה כללית ביותר, ולבסוף, מידה של אי ודאות: מה עוד נותר לעשות? אין עכשיו פילוסופיה וגם לא מדעי המדינה. חופש, זה הגורם שהניע אותי הן בבחירת המקצוע והן במהלך לימודיי..." (שם, עמ' 154)

באביב 1940 סיימה סופי את לימודיה בבית הספר התיכון, והחלה לעבוד כגננת בגן ילדים, וזאת במסגרת "שירות העבודה הלאומי", ארגון ממשלתי שדאג לתעסוקה של נשים במסגרות מאורגנות ובעבודות נדרשות. עבודה מסוג זה היתה תנאי לקבלה ללימודים באוניברסיטה. בכל אותה העת, חשה התנגדות למבנה הצבאי של שירות העבודה, והגתה בדרכים להביע התנגדות פאסיבית.

לאחר סיום עבודת החובה, במאי 1942 נרשמה, בדומה לאחיה, לאוניברסיטת מינכן כסטודנטית לביולוגיה ופילוסופיה, שם הכיר אותה הנס לידידיו אלכסנדר שמורל וכריסטוף פרובסט.

אלכסנדר וכריסטוף היו חברים טובים עוד מאז ילדותם.

אלכס היה אינדוידואליסט מבטן ומלידה. עוד בתור ילד לא השתעמם לשוטט ברחובות לבדו. שיחות אקראי שניהל עם מקבצי נדבות או עם התימהונים שנקלעו בדרכו, ריתקו אותו שבעתיים בהשוואה לפעילויות שהציעו תנועות הנוער, ולכן הדיר מהן את רגליו. הוא היה גלוי לב ולבבי, והודות ליושרו ולפתיחותו קשר על נקלה קשרים אמיצים. כמו כן היה צייר, פסל ופסנתרן מוכשר, הגם שהיה חסר סבלנות ומפוזר.

אלכס לא אהד מעולם את הנאצים. אישיותו הרבגונית התמרדה לנוכח כל מסגרת שניסתה לכפות רוח מיליטריסטית, משמעת צבאית ואידיאולוגיה נאצינל-סוציאליסטית.

בדומה לאלכס, אף כריסטוף היה ספורטאי מצוין, הרבה לשחות, לרכוב על סוסים ולעסוק בסיף. בהשוואה לאלכס התזזיתי וחסר המנוחה, שניחן בדמיון פרוע, היה כריסטוף נער רגוע, המתמיד לסיים כל מלאכה שהחל בה. השניים למדו באותו בית ספר ובאותה כיתה ועד מהרה התיידדו וכריסטוף החל פוקד את ביתו של אלכס בקביעות. הקשר הידידותי האמיץ שיפר את ביטחונו העצמי של אלכס והעניק לו משענת רוחנית. כשנאלץ כריסטוף לעבור לבית ספר אחר, נהג אלכס לבקרו בביתה של אימו החורגת ברוהפלדינג, שבהרי האלפים. בחופשות היו יוצאים לטיולים ובחורף לסקי. ביתה של ליזה, אמו החורגת של כריסטוף, נעשה ביתו השני של אלכס.

במרץ 1937 ניגשו אלכס וכריסטוף- הראשון במינכן ורעהו בשונדורף – לבחינות הבגרות, ולאחר מכן התייצבו לשירות העבודה הלאומי. ניהול מחנות העבודה הופקד בידי אנשי צבא הקבע לשעבר, גברים כוחניים, האמונים על שליטה בזולתם. הם תבעו ציות עיוור, כשלגביהם כל פרט הוא מספר אנונימי, נטול אישיות. בתנאים אלה התגבשה השקפת עולמו של אלכס. מנקודת ראותו, הציעו המסגרות הלאומיות לצעירים חיי עדר.

"אם זו גרמניה העתידית, הרי שאני צופה לה עתיד שחור",

כתב ב-13 ביוני 1937,

"...הכל חד-גוני כל כך. כל יום דומה לקודמו ואם מביטים לאחור, מבחינים שלא נעשה כלום ולא הושג דבר..." (שם, עמ' 162)

אלכס השווה את מחנה העבודה לבית כלא, ומפח נפשו נבע בעיקר משטיפת המח האידאולוגית היומיומית הבלתי פוסקת.

לאחר שהשלימו את פרק השירות הלאומי התנדבו אלכס וכריסטוף לצבא, כדי להיפטר מן השירות הצבאי בהקדם האפשרי. לאחר מכן נרשמו לפקולטה לרפואה: כריסטוף באוניברסיטת מינכן ואלכס באוניברסיטת המבורג.

יולי גראפי

ב-1 בספטמבר 1939, עם פרוץ המלחמה, הוגפו שעריה של אוניברסיטת המבורג ואלכס חזר למינכן, גויס לצבא והוצב כחובש בצרפת. בסתיו 1940 התירו לו להמשיך את לימודיו במינכן, במסגרת צבאית. גם כריסטוף גויס לצבא למשך שנה וסופח ליחידת תותחנים אנטי אווירית, שהוצבה בשונגאו. ביולי 1940 פנה לשלטונות וביקשם לשוב לספסל הלימודים, ולאחר שהתירו לו להמשיך ללמוד במינכן הצטלבו שוב דרכיהם של אלכס וכריסטוף.

מאוחר יותר הצטרף לחבורה וילי גראף. וילי גראף נולד בחבל הסאר למשפחה קתולית אדוקה. ילד עצור ומאופק שנודע בביישנותו. בליבו בערה שנאה יוקדת לנאציזם כבר משנת 1933. בהיטלר ראה שטן, אנטי-כריסט (נוצרי) והתגלמות הרוע עלי אדמות. תיעובו לנאצים היה כה גדול, עד שמחק מפנקס הטלפון שלו את שמות חבריו שהצטרפו לנוער ההיטלראי.

בסתיו 1940 סופח לוורמאכט כחובש קרבי ושירת באזורים מיוערים ברוסיה הלבנה. הוא התאהב בעם הרוסי, באורחות חייו ובתרבותו. הפשעים שבהם חזה בעת שירותו הצבאי ברוסיה הגבירו את התנגדותו למשטר. חרון אין אונים בער בו למראה מעשי הרצח וההתנהגות המשפילה של הגרמנים כלפי "סלאבים נחותים". וילי העדיף שלא לתעד את הזוועות והסתפק ברמז במכתב שכתב לאחותו ב-1.2.1942:

"הלוואי שלא הייתי עד לכל המחזות שראיתי. כאן, במזרח, המלחמה מובילה לדברים חדשים וזרים לי, שלא נתקלתי בהם עד כה. עלי לעכל זאת, למרות שאין כאן איש שאני יכול לשוחח אתו... אין כאן איש שיכול לעזור לי..." (שם, עמ' 176)

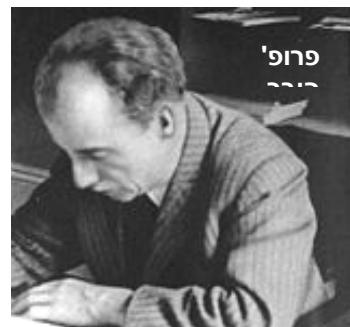
למרות זאת, היסס עמוקות בטרם הצטרף לקבוצה. כיצד יוכל לבגוד במולדתו לעת מלחמה? האם רשאי הוא לסכן את עצמו, את משפחתו, את חבריו? גם לאחר שהחליט להצטרף לקבוצה המשיך להתייטר לכל אורך הדרך.

ההחלטה לכתוב עלונים מחתרתיים נגד המשטר התגבשה בליבם של הנס ואלכס במהלך היכרותם המשותפת, וכבר בשלב מוקדם שיתפו ביוזמתם את כריסטוף פרובסט. הם גויסו למחלקה של סטודנטים שחויבו לשרת בתפקיד חובשים צבאיים בחופשות לימודים. אחד ממכריהם עבד בפולין הכבושה ותיאר בפניהם בפרוטרוט את מעשי הטבח של ה-SS ביהודים, באצולה ובאינטליגנציה הפולנית. הם הבינו שאין די בדיבורים אנטי נאציים, אלא חובה עליהם לקום ולעשות מעשה.

ב-3 ביוני 1942 החליטו יחדם של הנס ואלכס, אומטר המרשטיין, שאף הוא למד רפואה, לקיים מפגש חברתי-ספורטי בביתה של הזמרת והפסנתרנית גרטרוד מרטנס. מרטנס, רעייתו של פרופסור בפקולטה לרפואה, שנודע בסלידתו למשטר הנאצי-סוציאליסטי, נהגה לערוך קונצרטים בביתה לעיתים מזומנות. הפעם הזמנו לאירוע 25 מוזמנים, סטודנטים וידידים, שעמם נמנה גם קורט הובר.

קורט הובר היה פרופסור לפילוסופיה באוניברסיטת מינכן, שהרצאותיו היו חוויה סוחפת ולפיכך נהגו להקשיב להן סטודנטים רבים, גם אלו שלא נמנו עם תלמידי החוג לפילוסופיה. תחומי הידע של פרופסור הובר היו רבים ומגוונים. תחומי המחקר שלו חלשו על פילוסופיה, פסיכולוגיה ומוזיקה. המוזיקה העממית, האירופאית והגרמנית, היתה קרובה לליבו. בנוסף, פרסם מספר עבודות שיוחדו למוזיקה של הודו ושל המזרח התיכון ועשה הקלטות של יצירות האיסלאם.

מראהו החיצוני של פרופסור הובר לא העיד על עושרו הפנימי. ב-1942 היה בן 49, בעל קומה בינונית, שיער מאפיר, הלך לאט, תוך גרירת רגלו הימנית- מום שנוצר

עקב סיבוכי מחלת הדיפתריה בה לקה בילדותו. הוא לקה בתסמינים נוספים, כגון רעד בידיים, שבא לידי ביטוי בשעה שהיה מעוצבן, ובקושי מסוים בדיבור בתחילת הרצאותיו. לאחר שעלה לקדמת הבמה, נהג להמתין מספר שניות עד שהשתרר שקט, ולאחר משפטי הפתיחה כבר קלחו דבריו וריתקו את שומעיו. הוא לא נהג לקרוא את הרצאותיו מן הכתב ולעיתים נדירות נעזר בתקציר שהביא עמו. רעיייתו העידה כי בעלה נהג להתכונן להרצאותיו שעות רבות, בלטשו כל משפט וכל מילה עד שהגיע לכדי שלמות. באמצעות עבודתו היה מתגבר על כל מגבלותיו, שחלקן נבעו ממומו הפיזי וחלקן מהכורח להסוות את הרעיונות שביקש להעביר. לא נעלם מעיניו כי כמה מן הסטודנטים שהאזינו לדבריו, ענדו את סמלי המפלגה, והוא היה מודע לסכנות האורבות לפתחו. השלטונות אסרו על אחד מעמיתיו למחלקה להרצות ועצרו אותו, ולפיכך שקל פרופסור הובר את מילותיו בקפידה. מפעם לפעם, בשעה שציטט את דבריו של ברוך שפינוזה-פילוסוף יהודי-הולנדי, שמורים נאצים נהגו להתעלם מכתביו או להציגם באור שלילי-נקט נימה אירונית: "זהירות, זה יהודי! אל תזהמו את עצמכם!"

(שם, עמ' 188)

אך בסמינריונים או בתרגילים לסטודנטים המקורבים אליו היה נותן דרור למחשבותיו. גם בדו שיח אישי אחרי הסמינר, או בשיחות בבית שפך אש וגופרית על המשטר. ליחסו השלילי היו שורשים עמוקים.

בשנת 1936 קיבל פרופסור הובר הצעה לנהל ארכיון חדש לשירה עממית שהוקם בברלין, אך עד מהרה הסתבר לו שהממונים עליו ציפו ממנו שילחין שירי לכת צבאיים. הובר סירב לשמש תועמלן ושב למינכן, שם עבד בעבודה על פי חוזים זמניים. בינתיים נולד בנו השני והובר נאלץ לעסוק בעבודות צדדיות שונות כדי לקיים את משפחתו. בשעה שהתפנתה משרה בעלת תקן מיהר להגיש את מועמדותו. כאיש מבריק, שכבר נרשמו לזכותו הישגים רבים, היה זה טבעי שיקבל את המשרה, אך מועמדו נפסלה בנימוק שהאוניברסיטה זקוקה לפרופסורים שהם גם קצינים.

מחמת מצוקתו הכלכלית הצטרף בסופו של דבר למפלגה הנאצית, דבר שהכפיל את שכרו ושיפר את מצב המשפחה, אך הגביר את העוינות שרחש לנאצים בשל התלות שפיתח בהם. כאמור, הוא הקפיד על מוצא פיו בהרצאותיו אך נהג לשפוך את מרירותו בין כותלי ביתו. מפעם לפעם כשהרים את קולו נהגה אשתו להגיף את החלונות ולנזוף בו:

"קורט, תפסיק! הם יקחו אותך לדכאו!"
(שם, עמ' 190)

למרות שהנס, אלכס וסופי נכחו בקביעות בקורסים של פרופסור הובר, פרופסור הובר התוודע אליהם לראשונה רק במפגש שהתקיים בביתה של גרטרוד מרטנס.

למורת רוחה של המארחת המפגש החברתי גלש עד מהרה לויכוח פוליטי. ויכוח שאותו חתם פרופסור הובר במילים: "חייבים לעשות משהו, ומוטב עוד היום!"

(שם, עמ' 196)

לא ניתן לקבוע בוודאות האם הנס ואלכס החליטו לחבר את הכרוזים שכונו ה"וורד הלבן" עקב תגובתו של פרופסור הובר או שתכננו לעשות זאת ממילא ותגובתו היתה בבחינת זרז. אלכס והנס היו תמימי דעים כי על מנת לחולל שינוי ולהפיל את המשטר הקיים, מן הראוי לגייס את חוגי האינטליגנציה, שכן רק בקרב חוגים אלה יעלה בידם לאתר אנשים יוצאי דופן, שאינם הולכים בתלם.

מרגע שהגיעו לכלל החלטה הסתגרו החברים בחדרו של אלכס שבבית הוריו, כשהם מסכמים שאיש מלבדם לא יעורב במשימתם, וזאת במטרה לשמור על ביטחונם וביטחון קרוביהם וידידיהם. הם ישבו שעות והתדיינו כיצד לנסח את הדברים, מה תהא החתימה על הכרוזים, למי ישגרו אותם, כיצד יצליחו להשיג מכונת כתיבה ומכונת שכפול וכיצד יממנו את הפרויקט.

בראש כל כרוז בסדרה הראשונה רשמו: "כרוזי ה'וורד הלבן". הנס נשאל בשעת החקירה במטה הגסטפו מדוע בחר שם זה.

"שיערתני שעלינו להשתמש במושג כלשהו לצורכי הסברה, מושג נייטראלי שאינו מכיל משמעות מובהקת, אבל התצלול שלו נעים והוא מרמז על תוכנית פעולה..."

סופי, שנשאלה אותה שאלה עצמה, השיבה כי אחיה הסביר לה שבזמן המהפכה הצרפתית, שימש ה"וורד הלבן" סמל שהאצילים חרתו על דגליהם. לעומת זאת, השיב אלכס כי התרשם ממשפט שכתב חייל לאחת מידידותיו:

"...פרחים לבנים נועדו למתים- אבל מוות, אהבה ונעורים הם אחד. מתעופף אלייך עלה כותרת אחד של וורד לבן עם נשיקה..."

הנס ניסח את החלק הארי של הכרוזים הראשון והרביעי. אלכס ניסח חלקים בכרוזים השני והשלישי, שהוקדשו לדיכויים של היהודים והפולנים על אדמת פולין. בנוסף, קרא הכרוז השלישי להתנגדות פעילה ולהפלת המשטר, תוך התווית הקווים הכללים לפיהם יוכל כל אדם ליטול חלק בכך.

"...אין דבר גרוע יותר מעם תרבותי, המאפשר לכת חשוכה ובלתי אחראית להובילו ללא התנגדות..."

נאמר בכרוז הראשון –

"...ללא ספק, כל גרמני ישר מתבייש כיום בממשלתו, אך למי מאתנו יש מושג מה תהא הבושה שנחוש אנו וילדינו, לאחר שיסירו מעינינו את מסך הערפל ביום מן הימים והפשעים הנוראים ביותר, שקצרה דעתו של בן אנוש מלהבינם, ייחשפו לאור יום? האם העם הגרמני בהווייתו העמוקה כל כך מושחת כבר ומפורר, עד אשר הוא נכון ללא ניד עפעף ובקלות הדעת לערער על הערך הנשגב ביותר של האדם, דהיינו, את רצונו החופשי – שרק הודות לו הינו נעלה על כל היצורים האחרים, בהטילו ספק בזכותם של בני האדם להניע את גלגלי ההיסטוריה הוא משעבד את הכרעותיו השפויות – האם הגרמנים, עד האחרון בהם, אינם אלא מאסה של מוגי לב נטולי נשמה? אם כן, הרי שהם ראויים לכליה... אם כל אחד ואחד מאיתנו ימתין עד אשר האחר יתחיל, לא ניתן יהיה לעצור את שליחי המלחמה של נמסיס (אלת המלחמה היוונית) הנוקמת. או אז, הקורבן האחרון חסר התכלית יוקרב על מזבח הנקמה של דמונים שאינם יודעים שובעה. לפיכך שומה על כל אחד ואחד להיות מודע לאחריותו מתוקף השתייכותו לתרבות הנוצרית המערבית, ולהתגונן בשעה אחרונה זו כמיטב יכולתו בפעולה נגד פרגולה של האנושות- הלא הוא הפאשיזם, ביצאו חוצץ נגד כל מה שדומה לו במדינה אבסולוטית. הביעו התנגדות- התנגדות – בכל מקום שאתם מצויים בו. אל תניחו למכונת המלחמה האתאיסטית הזו לפעול, לפני שיהיה מאוחר מדי, לפני שעריה של גרמניה יהפכו עיי חורבות, כמו קלן, לפני שהצעירים האחרונים ישפכו את דמם למען מפלצת לא אנושית. אל תשכחו: כל עם ראוי לממשלה העומדת בראשו..."

בהמשך הכרוז הביא הנס ציטטה ארוכה, מתוך יצירתו של שילר החקיקה של ליקורגוס וסולן- שם תלה שילר את האשם בדעיכתה של ספרטה בשיטות הקשוחות והלא אנושיות שהיו נהוגות בה, ולסיום שטחו המחברים את בקשתם להעתיק את הכרוז ולהפיצו הלאה.

הנס ואלכס, בסיועו של כריסטוף פרובסט, הפיצו את העלון באוניברסיטת מינכן, השאירו אותו על ספסלים ובתאי טלפון ציבוריים ושלחו אותו בדואר לסטודנטים ולפרופסורים בכל רחבי העיר. כך הופץ העלון בעיר במאות עותקים ועורר התרגשות עצומה. שנים לא העז איש לעשות מעשה דומה. רבים מהנמענים "מילאו את חובתם האזרחית" והביאו את העלונים לגסטאפו, אחרים קראו וכאשר איש לא ראה, מיהרו להיפטר מהם. מעטים בלבד מילאו אחר הבקשה שבתחתית העלון והמשיכו להפיץ לחברים או למכרים.

סופי שול, שבשלב זה לא היתה מודעת לפעילות של אחיה וחבריו, התרגשה מאד כשהבחינה באחד העלונים באוניברסיטה. סוף סוף מעז מישהו להתנגד למשטר. אך מעבר לסיפוק שחשה, התעמקה בבחינת סגנון הכתיבה שנראה לה מוכר. התרגשותה גברה עם העלון השני, שלא איחר לבוא:

"...אין אנו מעוניינים להתייחס בדף זה לשאלה היהודית. שום נאום הגנה- לא, אלא להצביע על העיקר כדוגמה, והעיקר הוא שמאז ההשתלטות על פולין, נטבחו בארץ זו **שלוש מאות אלף יהודים** באופן חיייתי. אנו עדים לפשעים אימתניים, פשעים נגד הכבוד האנושי, פשעים שאין דומה להם בתולדות האנושות... גברים פולנים צעירים, בני אצולה, הושמדו... גברים בגילאי 15-20 נשלחו לעבודות כפייה במחנות הריכוז של גרמניה, כשהנשים נשלחו לנורווגיה, לבתי הבושת של אנשי ה-SS... ושוב ישן העם הגרמני את שנתו קהת החושים והמטומטמת, באפשרו לפושעים הפשיסטים להמשיך להשתולל... יחסו האפאטי מתיר לו התנהגות זו... [ועל כך] לא יוכל העם הגרמני להינקות מאשם. כל אחד מכם אשם, אשם, אשם!..." (שם, עמ' 199)

בתוך זמן קצר זיהתה סופי את סגנון הכתיבה של אחיה. לפי עדות אחותה, איגנה, היא שמה לב לציטוט מסוים של המשורר שילר באחד העלונים, וכאשר נכנסה לחדרו של הנס הבחינה באותו ציטוט המסומן בקו בספר שהונח על השולחן. אז כבר היתה בטוחה. כאשר נכנס לחדר, מלווה באלכס וכריסטוף, התעמתה עמו ודרשה להצטרף לפעילות. הנס, שקודם לכן רצה להרחיק אותה אל מחוץ למחתרת כדי לשמור על ביטחונה, נאלץ להסכים. סופי הפכה במהרה לחברה בחוג הפנימי של ה"וורד הלבן". בשלב מאוחר יותר גם ילי גראף ופרופסור הובר התגייסו לעזרת הקבוצה, והקבוצה התרחבה מעט. בכרוז השלישי ניסחו הנס ואלכס את כוונתם במפורש:

"תכליתה ומטרתה של ההתנגדות הפסיבית היא לגרום למפלתו של הנאציונל-סוציאליזם, ובמאבק הזה אין להירתע משום דרך פעולה ומכל מעשה שהוא. מן הראוי לתקוף את כל עמדותיו של הנאציונל-סוציאליזם. יש למגר את משטר הרשע בהקדם האפשרי- שהרי תוצאת ניצחונה של גרמניה הפשיסטית במלחמה זו, תהא איומה ונוראה, באופן שלא ניתן לחזות מראש. לא הניצחון הצבאי על הבולשביזם אמור להיות בראש מעייניו של כל הגרמני, כי אם מפלתם של הנאציונל-סוציאליסטים. זו העדיפות הראשונה..."

בנוסף, מפורטים בכרוז השלישי האופנים שבאמצעותם יכול כל אדם לתרום את תרומתו: "חבלה במפעלי נשק, החרמת אסיפות, הפגנות וחגיגות המאורגנות מטעם מפלגה הנאצית, חבלה בכל תחומי המדע והכלכלה, המסייעים למלחמה, החרמת מופעים אומנותיים, שתכליתם לרומם את יוקרתם של הפשיסטים, והימנעות מתרומות המדרבנות את רוח הלחימה..." (שם, עמ' 200)

הכרוז הרביעי משרטט חזון אפוקליפטי:

"...מי יספור את המתים? היטלר או גבלס? איש מהם לא יעשה זאת. מדי יום ביומו נופלים אלפים ברוסיה. הגיעה עת הקציר. מכונת הקציר דוהרת בכל רחבי הארץ. האבל פוקד את בתי המולדת. אין מי שינגב את דמעותיהן של האמהות, אבל היטלר משקר לנשים שגזל מהן את אוצרו היקר מכל והשליכו אל מוות חסר תוחלת. כל מילה שיוצאת מפיו של היטלר, היא שקר. אם הוא אומר שלום, פניו למלחמה ובשעה שהוא עושה שימוש נפשע בשמו של הכל-יכול, הוא מתכוון לרשע, למלאכים נופלים, לשטן..." (שם, עמ' 200)

כאמור, כמה מכרזי ה"וורד הלבן" עשו את דרכם למטה הראשי של משטרת מינכן. בדוח החודשי והסודי מטעם הגסטאפו, שסיכם את מהלך האירועים בבוארריה, צוין כי אובחנה הפצת חומרים בעל תכנים עוינים ומזיקים למדינה- חומר שמתח ביקורת על הממשלה. לאחר מכן דיווח פקיד הגסטאפו, רוברט מור, שעליו הוטלה המשימה למצוא את מפיצי הכרזים:

"כל המאמצים לחשוף את זהותם של השולחים, עלו בתוהו. מנתונים שונים עולה כי יש לתור אחריהם במינכן, אבל עדיין אין נקודות אחיזה המאפשרות ניהול חקירה. הנימה האפוקליפטית של הכרוזים אינה שוללת את האפשרות שגוף כנסייתי קתולי מסתתר מאחוריהם." (שם, עמ' 204)

בינתיים, המשיכו חברי ה"וורד הלבן" לעסוק בבעיות שלפניהם. קשיי המימון טרדו את מנוחתם, שכן הם חיו משכרם כאנשי צבא, ולא היה בו די. הם נזקקו נואשות למימון על מנת שיוכלו לקנות מכונת שכפול חדשה-כתחליף למכשיר המיושן שהיה ברשותם-נייר, מטריצות, בולים, מעטפות ודמי נסיעה. מימון זה נמצא להם בדמותו של אויגן גרימינגר, חבר נאמן של רוברט שול, אביו של הנס, איש עסקים אנטי-נאצי הנשוי ליהודיה. כבר בשנות השלושים סייע גרימינגר למי שנרדפו על רקע גזעני-פוליטי להבריח את הגבול לשוויץ, ועכשיו נרתם לסייע כספית לחברי ה"וורד הלבן"- הוא תרם להנס כאלף מארקים, ונוסף על כך נתן לו נייר להדפסה ומעטפות, והבטיח לספק לו כמות נוספת. עתה יכלו חברי ה"וורד הלבן" לחזור לפעילות.

הנס ואלכס החלו לנסח את טיוטת הכרוז החמישי. הם פנו בצוואת לפרופסור הובר והראו לו את הטיוטות שכתבו. הובר פסל את הטקסט של אלכס, שלעניות דעתו היה פרו קומוניסטי. אלכס נעלב ובשעה שהחלו לדון בטיוטה של הנס, פרש לדרכו. הגרסה שכתב הנס נראתה להובר לא גמורה. הוא הותיר את הפתיחה, הכניס שינויים בהמשך ובחלקה הלא גמור, הוסיף משפטים אחדים. העלון החמישי היה חריף מקודמיו ונשא את הכותרת "עלוני תנועת ההתנגדות בגרמניה". לא נשאר ספק בדבר נחישותם של המחברים:

"קריאה לכל הגרמנים!

המלחמה מתקרבת לסיימה הוודאי. כמו ב-1918, גם הפעם ממקדת הממשלה הגרמנית את תשומת הלב רק בלחימה של הצוללות, כשבה בעת הצבאות במזרח נתונים בניסיה מתמדת ובמעבר הפלישה הולכת וקרב... בדיוק מתמטי מוביל היטלר את העם הגרמני לקראת תבוסה. היטלר אינו יכול לנצח במלחמה, אלא רק להאריכה!... אבל מה עושה העם הגרמני? אינו רואה ואינו שומע. הוא מובל באופן עיוור על ידי מפתיו, המוליכים אותו לאבדון. על דגלו חרות ניצחון בכל מחיר. 'אני אלחם עד האדם האחרון', אמר היטלר- בשעה שגורל המלחמה כבר נחרץ. גרמנים! האם אתם רוצים שילדיכם יתנסו בגורל דומה לזה של היהודים? שיחולו עליכם אותם הכללים שהנחלתם לקורבנותיכם? האם חייבים אנחנו להיות שנואים לנצח על ידי כל העולם? ולהפוך לאומה מנודה? לאלוהי התרחקו מהנאציזם- סוציאליסטים! הוכיחו במעשיכם שאתם חושבים אחרת!... אל תאמינו שניצחונם של הנאציזם-סוציאליסטים יביא לכם שלום ושגשוג הקשורים בהרס. פשיעה אינה יכולה להוביל לניצחון גרמני. התרחקו מבעוד מועד מכל מה שקשור לנאציזם-סוציאליסטים! בעתיד יישפטו במשפט נורא אך צודק אלה שהיססו והתנהגו כמוגי לב..."

בהמשך מופיעה דמותה של צורת השלטון הרצויה-בגרמניה בפרט, ובאירופה בכלל- כפי שראה אותה פרופסור הובר:

... "השאפה האימפריאליסטית טובס לתמיד, ואין זה חשוב מאיזה צד של המתרס היא תופיע... רק באמצעות שיתוף פעולה של כל העמים האירופאים, תצא אל הפועל בנייה חדשה...גרמניה של העתיד תתקיים במסגרת פדראלית. רק מסגרת פדראלית בריאה, תפיה חיים חדשים באירופה המוחלשת. מעמד הפועלים חייב להשתחרר ממשטר משעבד באמצעות סוציאליזם נבון...לכל עם ולכל יחיד הזכות לאוצרות העולם! חופש הדיבור, חופש המידע, וההגנה על היחיד מפני שרירות ליבה של המדינה יהוו תשתית לאירופה החדשה. תמוך בתנועת ההתנגדות, הפך את הכרוזים!" (שם, עמ' 171-172)

אלכס מחל על עלבוננו לאחר שהטייטה שלו נפסלה, ונטל על עצמו לדאוג לצד הטכני- ארגוני. סופי הפקדה על ניהול הצד הפיננסי ועל אספקת חומרי הכתיבה והבולים וביצעה זאת בקפדנות. לימים, האופן שבו ניהלה את הקופה, אינו עתיד להסגיר את זהותם של התורמים. פרופסור הובר לא הגביל את עזרתו לעריכת הכרוז וסיפק להם גם נייר להדפסה.

העלון חולק בעשרת אלפי עותקים בכל רחבי הארץ. חלק מהעלונים הושארו במקומות אסטרטגיים באוניברסיטת מינכן ובאוניברסיטאות אחרות, אולם רובם נשלחו לאנשים בחלוקה אקראית דרך הדואר. כדי למנוע מהגסטאפו לגלות כי המרכז הוא במינכן, נסעו חברים לערים שונות ברחבי גרמניה ואוסטריה ומשם שלחו את העלונים לערים אחרות. הסיכון היה עצום ולפיכך קבעו אנשי החוג הפנימי נוהל מסעות שחייב את כל מפיצי העלונים: מפיץ העלונים נסע תמיד לבדו, ובדרך כלל ברכבות ערב או לילה. לאחר שנכנס המפיץ לרכבת הניח את המזוודה מעל אחד המושבים ועבר לצד המרוחק של הרכבת. כך, אם יתפסו אנשי הגסטאפו את המזוודה, לא יתפסו את הבלדר. לאחר שהגיעה הרכבת ליעדה, לרוב באמצע הלילה, לקח הבלדר את המזוודה ויצא מהרכבת כאזרח תמים. כך נסעה סופי לאולם ואוגוסבורג ומשם שלחה שמונה מאות עלונים, הנס נסע לזלצבורג ושלח משם מאה וחמישים ואלכס שלח אלף וארבע מאות מאוסטריה. בלדרים נוספים פעלו מתאי המחותרת של המבורג וברלין, אך את המסעות המסוכנים ביותר ערך וילי גראף. הוא החליט לנסוע דרומה לחבל הסאר, ולשכנע אחדים מחבריו הטובים לשכפל ולהפיץ את העלונים. כולם סירבו. למרות שהבין היטב שכל אחד עלול להסגירו לגסטאפו, לא חדל ממאמציו. בסופו של דבר, מצא שותף לדעתו- וילי בולינגר, איסיסטנט לפילוסופיה באוניברסיטת פרייבורג – שהסכים לקחת את העלונים ולשכפל אותם. המחותרת הלכה והתרחבה.

שלטונות גרמניה החלו לחוש אי נוחות אך התקשו לגלות את המעורבים - לא היתה חוקיות בחלוקה, העלונים נשלחו מכל מקום ולכל מקום. אוסוולד שפר, מפקד הגסטאפו במינכן, הורה לקיים ועדה מיוחדת שתפקידה לאתר ולחסל את מפיצי העלונים. במהלך עבודתה נעזרה הוועדה בפרופסור נאצי לפילולוגיה קלאסית, שניתח את מבנה המשפטים ומצא כי כותבי החומר המחתרתי הם סטודנטים משכילים מדרום גרמניה. אויביו של ה"וורד הלבן" החלו להתקרב לחשיפתו.

ב-3 בינואר 1943 נכנעה הארמיה השישית של סטלינגרד. לראשונה חווה העם הגרמני תבוסה צורבת ומשתקת וההלם היה אדיר! הנס שול ביקש מפרופסור הובר להכין עלון חדש, וזה החל לעבוד עליו במרץ. ספון בחדרו עם מכונת הכתיבה קרא ושכתב את העלון עד אור הבוקר. כמה ימים לאחר מכן, הראה הובר את העלון לחברי החוג הפנימי. רק על משפט אחד לא הסכימו ביניהם. הובר, שמרני ולאומני בדעותיו הפוליטיות, קרא לסטודנטים לסייע במיגור הבולשביזם הרוסי: "ולהתאחד מאחורי צבאנו המפואר". (ואלקירי, דני אורבך, עמ' 76 הנס, שידע אילו מעשי זוועה מבצע הוורמאכט ברוסיה, סירב בתוקף להפיץ את העלון כפי שהוא. הובר דרש את הטיטה בחזרה ואמר שאם העלון לא יופץ ככתבו וכלשונו, לא יופץ כלל. הנס סירב לוותר על ההפצה, והובר עזב בזעם את החדר. מבחינתו זה היה הסוף - זו היתה הפעם האחרונה שראה את הנס שול.

הנס וחבריו הפכו נועזים יותר ויותר. הם החלו לרסס כתובות גרפיטי באוניברסיטה ובמרכז העיר מינכן, ליד קודש הקודשים של הנאצים - אנדרטת הפוטש של בית הבירה. וילי ואלכס פשטו על הרחובות באישון לילה ושרטטו את הכתובות, בעוד הנס צופה מהצד כדי להזהירם משוטרים מזדמנים. תושבי מינכן נדהמו לראות בבוקר שלמחרת כתובות כמו

"היטלר החוצה!", "היטלר רוצח ההמונים!" ו"חירות!" (שם, עמ' 178)

הנאצים הביאו מיד עובדות כפייה רוסיות למחוק את הכתובות, אך הצבע השחור שבו נכתבו היה כמעט בלתי מחיק והכתובות נשאר שם עוד ימים רבים. בתגובה ציווה מפקד הגסטאפו במינכן על כל סוכניו להשקיע מאמצים רבים יותר באיתור האחראים למעשה.

עם חלוף הזמן החלו המתח המתמשך והשחיקה לתת את אותותיהם בסטודנטים הפעילים. הנס שקע בכל מאודו בהתנגדות. הוא וחבריו כבר לא ישנו בלילות והחלו לקחת כדורי מרץ. הם חדלו להקפיד על כללי הזהירות והתנהגותם הפכה חשודה. הסוף הלך וקרר.

בעיר אולם נכשל אחד מחברי התנועה-תלמיד תיכון בשם הנס הירצל - בלשונו והזכיר את שמו של הנס בפני כמה אנשים שניסה לגייס לפעילות. לרוע המזל, בשלושה מקרים היו אלה מלשיני גסטאפו. ברגע האחרון הבין הירצל כי טעה ומיהר לומר כי בדה את הסיפור מליבו. אף שהמלשינים השתכנעו, בכל זאת דלפה הידיעה והירצל נעצר לחקירה קצרה בגסטאפו. כעת היה משוכנע כי הסוכנים נמצאים בעקבותיו של הנס. הוא התקשר בבהילות לאינגה שול (אחותו של הנס) ואמר לה ליידע את אחיה כי: "הספר דיקטטורה ואוטופיה אזל מהחנות". (שם, עמ' 179)

זה היה קוד מוסכם למקרה של סכנה. אינגה ביקשה מארוסה להעביר את המסר, אולם זה התעכב. ב-12 בפברואר הגיע לביתו של הנס, אך הדירה היתה ריקה והוא החליט לבוא ביום למחרת. זה היה מאוחר מדי.

ב-13 בפברואר יצאו הנס וסופי שול לאוניברסיטת מינכן ובידם מזוודה מלאה בעלונים שכתב הובר. על אף דרישתו של הפרופסור, הפיצו את העלון ללא המשפט השנוי במחלוקת. הנוסח היה חריף וקיצוני במיוחד:

חברים סטודנטים! חברות סטודנטיות!

מזועזע עומד עמנו, לאחר אובדנם של אנשי סטלינגרד. שלוש מאות ושלושים אלף גרמנים הובלו למוות ולחורבן יל ידי האסטרטגיה הגאופית, חסרת הטעם והאחריות של טוראי מלחמת העולם הראשונה פיהרר, אנחנו מודים לך! זעם תוסס בעם הגרמני. עד מתי נפקיד את צבאות עמנו בידי חובבן? האם אנחנו רוצים להפקיד את שארית הנוער הגרמני שלנו בידי האינסטינקטים השפלים של כת מפלגתית צמאת כוח? לעולם לא! יום הדין קרב ובא, ובו יערוך הנוער הגרמני חשבון עם העריצות הנתעבת ביותר בתולדותינו... במדיה שבה מדכאים כל דעה חופשית, אנו קמים ומתמרדים. נוער היטלר, ה-SA, וה-SS, כל אלה מנסים לנצל את שנות ההשכלה הפוריות ביותר שלנו כדי להרדים אותנו, לסמם אותנו ולהלביש אותנו במדים. 'חינוך להשקפת עולם' נקראת השיטה הנתעבת שמנסה להטביע כל מחשבה חופשית וכל ערך עצמי בערפל של קלישאות ריקות מתוכן. אליטת המנהיגות מחנכת את עסקני המפלגה העתידיים שלה במסדרי הטירות להיות נצלנים ורוצחים חסרי בושה, חסרי אלוהים וחסרי מצפון, משרתים טיפשים ועיוורים של הפיהרר... זוהי תחילת המלחמה להגדרה עצמית שלנו, שלא תוכל להתגשם ללא ערכים רוחניים... נותרה לנו סיסמה אחת בלבד: הילחמו נגד המפלגה! החוצה מהכינוסים המפלגתיים שבהם רוצים לסתום את פינו!... חירות וכבוד! שנים השפילו היטלר וחבריו את שתי המילים הגרמניות הנעלות הללו עד עפר, עיוותו, סילפו ורמסו אותן... בהשליכם את ערכיה המקודשים של האומה לדיר החזירים... מרחץ הדמים שהם שפכו ועוד שופכים בכל אירופה בשם הכבוד והחירות הגרמניים, פתחו את עיניו של הטיפש שבגרמנים... סטודנטים סטודנטיות! עלינו מתבונן העם הגרמני! ב-1943 הוא מצפה לנו שנשבור את שלטון הטרור הנאצי-סוציאליסטי על הרוח כפי ששברו ב-1813 את עריצות נפוליאון!... המתים של סטלינגרד משביעים אותנו! קום, התעורר עמי, אותות העשן קוראים לך אל הדגל! עמנו יוצא חוצץ נגד שעבוד אירופה על ידי הנאצי-סוציאליסטים כדי לפרוץ דרך אמונית חדשה לכבוד ולחירות!"

הנס וסופי החליטו לצאת לאוניברסיטה ולחלק שם את העלונים. היה זה יום נאה והסטודנטים היו כולם באולמות ההרצאה. השניים הלכו בחצר ובידם מזוודה מלאה בעלונים. דקות ספורות נותרו לסיום ההרצאות והנס וסופי עברו במהירות בכל האוניברסיטה. הם השאירו ערמות של עלונים על גרם המדרגות הגדול, על הספסלים וליד דלתות העולמות. לאחר שסיימו יצאו מהאוניברסיטה לרחוב, אולם אז גילו שנתרה להם עוד כמות גדולה של עלונים במזוודה. הם החליטו לעלות למפלס השלישי של האוניברסיטה ולהשליך את העלונים הנותרים לחצר למטה.

באותה שעה עבר בחצר יאקוב שמידט, שרת האוניברסיטה, פועל פשוט בשנות הארבעים לחייו שהיה נאצי אדוק וחבר בס"א. כאשר ראה את סופי והנס משליכים את העלונים מלמעלה צעק להם: "אתם עצורים!" ("ה'ורד הלבן", ינינה אלטמן)

באותו רגע נפתחו הדלתות ואלפי סטודנטים יצאו מאולמות ההרצאה. סופי והנס ניסו להיעלם ביניהם במהירות, אך הדבר לא עלה בידיהם. שמידט הצליח לאתר אותם בקהל ואחז בידיהם.

עדי ראייה שהיו במקום התפלאו מן העובדה שהשניים לא ניסו להסתתר באחד האולמות. ייתכן שבשניות הספורות שבמהלכן צעדו השניים זה לצד זה, עלה בידם לתאם מה לומר בשעת החקירה. יתירה מזאת, חודשים של חיים בפחד, של נטילת כדורי מרץ, של לילות ללא שינה, נתנו בהם את אותותיהם. סופי חשה כי הסוף קרוב.

"רבים כל כך נפלו למען המשטר הזה", אמרה, "הגיע הזמן שמישהו יפול במאבק נגדו".

(ואלקירי, דני אורבך, עמ' 181)

השרת הוביל את האחים למשרדו של הרקטור פרופסור ולטר ויסט, שמיהר לקרוא לגסטאפו. צוות של אנשי המשטרה החשאית, בראשותו של החוקר המנוסה רוברט מור, הגיע למקום. כל שערי היציאה של האוניברסיטה ננעלו, הבניין כותר, הכל התבקשו להזדהות והכרוזים נאספו והוכנסו למזוודה. הנס וסופי הוצאו מן הבניין בליווי אנשי גסטאפו והובלו בשתי מכוניות נפרדות למפקדה הראשית של הגסטאפו, ששכנה בארמון ויטלסבאך, במינכן.

תחילה נשא הנס לבדו באחריות וטען כי פעל ללא שותפים. למרות אמצעי הלחץ הפסיכולוגיים שהופעלו עליו במהלך החקירה, העיפות והפנסים שסימאו את עיניו, סירב להסגיר מהם חברי המחתרת.

"המפלה בחזית המזרחית והגידול המפלצתי של העוצמה הצבאית האנגלית והאמריקאית הניעו אותי להאמין שלצד שלנו אין סיכוי לסיים את המלחמה בניצחון..." "הודה", "כמו כן, הטיפול שלנו בשטחים ובעמים הכבושים היה בלתי נסבל מבחינתי... משיקולים אלה עלו בי ספקות לגבי המדינה הזו, ומשום ששאפתי להיות אזרח, שגורל המדינה נוגע לו, החלטתי להביע את השקפתי לא רק במחשבות אלא גם במעשה. כך הגעתי לרעיון לחבר ולחלק כרוזים." ("ה"ורד הלבן", ינינה אלטמן, עמ' 61

לרוע המזל, בחיפוש בביתו התגלו עלונים וחומר מרשיע על שאר שותפיו מהחוג הפנימי. שול חטף מידי החוקר את אחד העלונים שהכיל חומר מרשיע על כריסטוף וניסה לבלוע אותו, אך נסיונו היה לשווא. אחד מחוקרי הגסטאפו אחז בגרונו וגרם לו לפלוט את הנייר. בעקבות הראיות החדשות נעצרו גם וכריסטוף פרובסט ווילי גראף. נגד אלכס שמורל, שברח, הוצא צו מעצר.

מאמץ מיוחד השקיע מור בחקירתה של סופי שול. אפילו חוקר הגסטאפו, שעמדתו הנאצית לא היתה מוטלת בספק, התפעל מאומץ לבה ומנכונותה למות למען עקרונותיה. הוא ריחם עליה והחליט להצילה מהגרדום. לפיכך, ביקש ממנה להתחרט על מעשיה ובכך להציל את נפשה. סופי סירבה בתוקף וטענה כי היא שלמה עם כל מה שעשתה. מור החליט לעשות ניסיון אחרון. הוא הרצה לסופי ארוכות על הנאציזם-סוציאליזם, עקרון המנהיגות, נאמנות וכבוד גרמני. לאחר מכן שאל אותה אם עתה, במחשבה שנייה, היתה חוזרת שוב על מעשיה.

"הייתי עושה הכל מחדש, בדיוק באותו האופן", אמרה, "והייתי עושה את זה כי לך, לא לי, יש השקפת עולם שגויה. פעלתי כמיטב יכולתי למען עמי. אינני מתחרטת, ואני מוכנה ומזומנה לשאת בתוצאות מעשי".

(ואלקירי, דני אורבך, עמ' 182)

ב-21 בפברואר נפתח המשפט הראשון של חברי ה"ורד הלבן". את המשפט ערך השופט רולנד פרייזלר, נשיא בית הדין העממי. הוא היה נאצי בכל נימי נפשו, והגדיר עצמו כ"חייל פוליטי" של היטלר. השופט, שלא הוטרד מדקדוקי משפט בבואו לגזור דין, הספיק לדון למוות כאלף ומאתיים "בוגדים", "תבוסתנים", ו"משתמטים" והתכוון למגר את ה"פושעים" החדשים והמסוכנים ממינכן בנחישות חסרת רחמים ובמהירות האפשרית. על דוכן הנאשמים עמדו הנס שול, סופי שול וכריסטוף פרובסט. לקראת הסוף כתב כריסטוף טיוטת עלון שתוכנה הפצרה בגרמנים להיכנע לבעלות הברית המערביות. המסמך, שמעולם לא שוכפל או הופץ, נתפס על ידי הגסטאפו וגזר את גורלו. האשמה היתה בגידה במולדת. התביעה דרשה מוות.

אחד מהנוכחים במשפט, סיפר לאחר המלחמה:

"...התנהגותם של הנאשמים הותירה בי, ולא רק בי, רושם עמוק. עמדו שם אנשים שהגשימו את האידיאלים שלהם באופן מלא. תשובותיהם לשאלותיו של השופט, שמילא במהלך המשפט רק תפקיד של תובע, היו שקטות, רגועות, ברורות ואמיצות... השופט פרייזלר ניסה להציג אותם כתערובת של פושעים ומטומטמים, אף שהתקשה לעשות זאת. ברגע כלשהו דיבר גם על גניבת נייר. הוא היה חייב להפיג כל חשד שמדובר כאן בנאשמים נכבדים ששמו לעצמם מטרה לעורר את העם למלא את חובתו ולהילחם לחירות. אבל התברר שהקדושים המעונים הללו בלתי מנוצחים, גם בשעות האחרונות לחייהם."

בשעה 13:30 יצאו השופטים להתייעצות. כשחזרו, גזר הדין ניתן:

"בשם העם הגרמני מוצא בית המשפט כי הנאשמים, הנס פריץ שול, סופיה מגדלנה שול וכריסטוף הרמן פרובסט, חילקו בזמן מלחמה עלונים הקוראים לחבלה בחימוש ולביטול דרך החיים הנאציזם-סוציאליסטית של עמנו. הם הטיפו לרעיונות תבוסתניים והאשימו את הפיהרר בוולגריות.

בכך סייעו לאויבי הרייך והחלישו את הביטחון הלאומי. על פשעים אלה הם נידונים למוות. כבודם זכויותיהם האזרחיות נשללות לנצח נצחים." (שם, עמ' 184)

האמונה העמוקה בעולם הבא סייעה לסופי ולהנס להשלים עם מותם, מתוך הכרה עמוקה שפעלו למען בני עמם.

"כולם חושבים את אשר אמרנו וכתבנו", הטיחה סופי בשופט, "אבל איש אינו מעז לפצות פה ולדבר".

הנס ביקש רחמים על כריסטוף בשל ילדיו הקטנים.

"אם אין לך משהו לומר למען עצמך, אז תעשה טובה ותשתוק", ענה לו פרייזלר בגסות.

"היום אתה תולה אותנו. מחר יגיע יומך!" צעק הנס כאשר נגרר באזיקים מן האולם. (שם, עמ' 184)

ביום שישי, 22 בפברואר 1943, צעדו הנס, סופי וכריסטוף בדרכם האחרונה, אל הגילויטינה של כלא שטלדהיים בברלין. המשפחה חיכתה להם שם. ראשית כל פגשו את הנס.

"אתם תיכנסו להיסטוריה. יש עוד צדק בעולם", אמר לו אביו. הנס רכן מעל המחסום.

"אין בי שנאה", אמר להוריו, "הכל, הכל כבר מאחורי".

לאחיו ורנר, שחזר מהחזית הרוסית בשביל לראותו, אמר, "היה חזק, ללא פשרות".

(ואלקירי, דני אורבך, עמ' 184-184)

אחריו באה סופי. היא היתה זקופה ושלווה, פניה זוהרות ורעננות.

"זכרי את ישו, סופי", אמרה לה אמה. "כן, אמא", ענתה, "אבל גם אותך". (שם, עמ' 185)

היא נפרדה מהוריה בחיוך והלכה עם הנס וכריסטוף לבניין ההוצאה להורג.

הסוהרים, שרבים מהם ריחמו על הנידונים למוות, אפשרו להם לעשן סיגריה אחרונה ביחד. כריסטוף פרובסט הוטבל דקות ספורות לפני כן לכנסייה הקתולית, צעד שרצה לעשות כל חייו.

"לא ידעתי כי המוות יכול להיות קל כל כך. בקרוב ניפגש כולנו בגן עדן" (שם, עמ' 185)

אמר להנס.

מספר דקות לאחר מכן הובלו השלושה לגילויטינה וראשיהם נערפו. מילותיו האחרונות של הנס היו: "יחי החופש!" (ה"וורד הלבן", ינינה אלטמן, עמ' 270)

ביולי 1943 נפתח משפט שני והנאשמים העיקריים בו היו אלכס שמורל, וילי גראף ופרופסור קורט הובר. איתם על ספסל הנאשמים עמדו חברים נוספים ב"וורד הלבן". המחתרת כולה התפרקה.

בעוד פרייזלר קוטע ומשפיל אותו ללא הרף, נשא הובר נאום סיכום מרשים והגן על פעילות ה"וורד הלבן":

"אינני חוזר בי ממילה מדברי... המפלגה הרסה ללא לאות במהלך עשר השנים האחרונות את

החירות ואת ערכי המוסר של הנוער הגרמני... מטרתי היתה לעורר את הסטודנטים לשוב לעקרונות

מוסריים ברורים, אמון רוחני בין אדם לאדם וכינונה של מדינת חוק... אני תובע להשיב את החירות

האבודה לעם הגרמני. אין אנו רוצים לבלות את שארית חיינו בשלשלאות עבדות." (ואלקירי, דני אורבך, עמ' 185)

בקבוצת שירים שכתב מן הכלא שלח פרופסור הובר מסרים לאשתו וילדיו:

"אמרי לבני אם רק ישאל- נפלתי בעבור המולדת!" (שם, עמ' 185)

שלושת הנאשמים הראשיים נידונו למוות והוצאו להורג. היטלר בעצמו דחה את כל בקשותיהם לחנינה.

בסדרת משפטים נוספים חוסלו כל שאר חברי ה"וורד הלבן" ברחי גרמניה. ידידים ועמיתים של אנשי ה"וורד הלבן", שסייעו בהכנת הכרוזים והפצתם, ובאיוסף כסף עבור מחייתם של אלמנתו של פרובסט וילדיו הקטנים, נדונו לחודשי מאסר שבין שישה חודשים לעשר שנים.

סיפור חייהם ומותם של הסטודנטים הצעירים עורר גלים בעולם כולו, למרות ניסיונות ההשתקה של המשטר הנאצי. עיתוני העולם החופשי יצאו בכותרות למחרת המשפט הראשון, והסיפור הפיח תקווה בליבם של מתנגדי היטלר ושל קורבנותיו ברחבי העולם כולו.

"...אין דבר גרוע יותר מעם תרבותי המאפשר לכת חשוכה ובלתי אחראית להובילו ללא התנגדות..."

נאמר בכרוז הראשון של ה"וורד הלבן". חברי ה"וורד הלבן", עם תקציב דל ביותר ותומכים מעטים בלבד ניסו להתנגד לשלטון הנאצי באמצעים העומדים לרשותם: הפצת רעיונות אחרים בקרב העם!

קבוצה כה קטנה העזה ואף הצליחה במשך זמן מה להפיץ רעיונות אידיאולוגיים אשר הצליחו להפגיע ולהלחיץ את ראשי המנגנון הנאצי והגסטאפו עד לסוף הטראגי, מצביעה על כך שלרבים מקרב העם חסר היה האומץ להתנגד.

מעניין מה היה קורה אילו רבים היו מצטרפים להתנגדות זו (או אחרת) ולא מובלים על ידי אותה כת חשוכה.

יד זיכרון לחברי ה"וורד הלבן" בצורת העלונים אותם פיזרו, המוצבת במקום בו פוזרו באוניברסיטת מינכן.

ניסיונות ההתנקשות של טרסקו

בסוף 1942 גיבש טרסקו, תוכנית להתנקשות בהיטלר ותפיסת השלטון.

טרסקו נולד למשפחה אמידה במגדבורג, גרמניה, ב-1901. בצעירותו הצטרף לצבא הגרמני במלחמת העולם הראשונה ואף הגיע לדרגת קצין זוטר לקראת סיומה. על אף שהיה אחד הקצינים הצעירים בצבא, זכה בצלב הברזל על תפקודו בשדה הקרב. לאחר המלחמה נותר זמן מה בשירות הקבע ברייכסווהר (צבא גרמניה), אך עזב את הצבא, על מנת ללמוד. לאחר זמן מה החל לעבוד כסוכן בורסה, ואף יצא למסע מסביב לעולם, אותו נאלץ לקטוע בשל בעיות כלכליות למשפחתו. לאחר שובו, ב-1924 היה למנהלו של מפעל קטן. הוא נישא לאריקה פון פאלקנהייין, בתו של מפקד הצבא הקיסרי במלחמת העולם הראשונה, פלדמרשל אריך פון פאלקנהייין. ב-1926 שב והצטרף לשורות הרייכסווהר.

הגנרל פון טרסקו

בתחילה היה טרסקו בעל ראיית עולם אוהדת לנאציזם שכן התנגד למגבלות שהוטלו על גרמניה בהסכם ורסאי. אך אירועי "ליל הסכינים הארוכות" ב-1934 הביאו לשינוי בעמדתו. טרסקו ראה בשלילה את רציחתם של ארנסט רהם ואנשי ה-SA, בה עמד הצבא מנגד, בעוד ה-SS מפר את החוק ורוצח את יריביו הפוליטיים. בשנת 1938 התגבשו ספקותיו אלו, כאשר מפקדיו, ורנר פון בלומברג וורנר פון פריטש הודחו בידי היטלר לאחר שערוריות מין מפוברקות, במהלך בו השתלט היטלר על הוורמאכט, ולמעשה היה למפקדו. כמו כן, רחש טרסקו הערכה עמוקה ליהודי גרמניה, התנגד לחוקי נירנברג וחש בושה עמוקה עקב ליל הבדולח. "היהודים היו עבורו רופאים, משוררים ואינטלקטואלים מכובדים", כתב הביוגרף של טרסקו, בודו שויריג. בחריפות גדולה אף יותר התנגד לשואה ולרצח ההמוני של רוסים ופולנים בחזית המזרח.

ב-1938 יצר טרסקו קשר עם הגנרל ארווין פון ויצלבן, שהיה בין הקושרים בשורות הצבא על מנת להפיל את שלטון היטלר.

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה שירת טרסקו בפולין ובצרפת וב-1941 נשלח לתפקיד מטה ב"קבוצת ארמיות המרכז", עליה פיקד דודו, הפלדמרשל פדור פון בוק. טרסקו צפה

בפשעי המלחמה שביצעו הגרמנים ברוסיה, ובמיוחד ביחס ליהודים. הוא זועזע עמוקות, והדבר המריץ אותו להמשיך בפעולות כנגד היטלר. כקצין בכיר, היה טרסקו מודע לפקודות הפליליות שניתנו לוורמאכט כגון "פקודת הקומיסרים" שהורתה לירות בכל רוסי שבוי החשוד כחבר המפלגה הבולשביקית, ולמעשה שימשה עילה לאין ספור הוצאות להורג ללא משפט. טרסקו ניסה להפעיל את השפעתו על מנת להסיר את הפקודה, או להפחית את השפעתה, אך נתקל ביחס אדיש לעניין זה מצד מפקדיו. טרסקו דיווח על הפשעים שעליהם ידע לגורמים בקרב הקושרים בברלין כהנס אוסטר, לודוויג בק וקרל פרידריך גרדלר.

בסוף 1942 כאמור, גיבש טרסקו תוכנית להתנקשות בהיטלר, היטלר אמר היה לבקר במפקדת קבוצת ארמיות מרכז בסמולנסק במרץ 1943 ועל פי התוכנית אמור היה טרסקו להניח פצצה במטוסו של היטלר בדרכו חזרה. טרסקו הטמין פצצה בבקבוק של קואנטרו (ליקר תפוזים) אותו מסר לאחד משלישיו של היטלר, בבקשה שימסור אותו לידיד משותף בברלין. שלישו של טרסקו, פביאן פון שלבנדורף, הודיע לאולברייכט, ראש לשכת הצבא הכללית ואחד מהקושרים, כאשר המריא המטוס, והקושרים עמדו הכן לתפיסת השלטון. על פי התוכנית יפעיל אולברייכט את צבא המילואים במרכזיו בברלין, וינה ומינכן. היתה זו תוכנית מסובכת, אך אפשרית. לאחר מספר שעות נחת מטוסו של היטלר בברלין. בקבוקי הקואנטרו נמסרו על ידי השליח התמים ליעדם בברלין. כאשר בחנו הקושרים את הפצצה מצאו כי הקור במטוסו הבלתי מחומם של הפיהרר יצר כשל טכני שמנע מן הפצצה להתפוצץ בעוד המטוס באוויר.

מספר ימים לאחר מכן, כאשר ביקר היטלר בתצוגת נשק שלל בברלין, התנדב אחד מאנשי טרסקו רודולף-כריסטוף גראף פון גרסדורף לשאת פצצה ולהתפוצץ ליד היטלר. בלחץ הזמן ניתן היה להשיג רק מרעום זמן של עשר דקות. היטלר עזב את התצוגה דקות ספורות לאחר שהגיע אליה, וגרסדורף שכבר הפעיל את מרעום הזמן, מיהר אל חדר השירותים מיד לאחר עזיבתו של היטלר ופירק את הפצצה.

אלה היו שני הניסיונות שכמעט הצליחו. נדונו גם תוכניות אחרות: ירי המוני על היטלר שתבצע קבוצה של קציני מטה; התקפת רגימנט פרשים בפיקודו של בזלאגר על מפקדתו; תקיפת פתע של אותו רגימנט בעת ביקורו של היטלר בקבוצת ארמיות מרכז. אף לא אחת מהתוכניות האלה עברה את שלב הדיונים. עם זאת תמהו מבקרים רבים מדוע איש מהקושרים לא שלף בשלב כלשהו את אקדחו וירה בראשו של היטלר.

מהבחינה הפסיכולוגית, ברור שקשה הרבה יותר להרוג אדם בדם קר. בזלאגר, למשל, סירב בתוקף לעשות זאת, אם כי היה בהחלט מוכן לעמוד בראש מבצע צבאי שיביא למותו של היטלר. קצינים אחרים לא היו אנינים כל כך, אך כאן התעוררו לפתע שלושה קשיים עיקריים.

ראשית, איש מהקצינים הללו לא פגש את היטלר באורח סדיר, אם כי אחדים ראו אותו מפעם לפעם. שנית, לא היה זה קל כלל וכלל לשום קצין, לשאת אקדח לחדרו של היטלר. אילו עלה בידו של קצין להסתיר אקדח קטן, בכיס מכנסיו למשל, אולי היה מצליח לירות בהיטלר ירייה אחת אבל זו היתה ירייה אחת יחידה. שומרי ראשו של היטלר היו ערניים מאד וזרזים לשלוף. מאחר שהקושרים לא יכלו להסתכן בכישלון, שהיה חושף את כל הקשר, היה הכל תלוי בכדור יחיד זה, הנורה במהירות בתנאים של מתח גדול. ואפילו היה היטלר נפגע, היו סיכויים מעטים בלבד להורגו, מאחר והיה ידוע שהוא לובש אפוד חסין לכדורים. כלומר, הסיכויים להרוג אדם כה חשדן וכה שמור לא היו רבים כל כך והמעשה לא היה קל כל כך כפי שטענו כמה מבקרים.

לכן החליטו הקושרים כבר בשלב מוקדם, שהפצצה היא הנשק היחיד שנטע תקווה סבירה להצלחה.

אחרי כישלון שני ניסיונות ההתנקשות במרץ 1943 התברר לקושרים שלא יהיה מנוס מלשאת את הפצצה אל מפקדתו של היטלר, שמאותה תקופה ואילך יצא ממנה רק לעיתים רחוקות מאד.

בינתיים, באותו אביב 1943, ספגה כל תנועת ההתנגדות הגרמנית מהלומה שהיתה עלולה להרסה. הנס אוסטר, איש האבווהר, נחשד על ידי הגסטאפו כי הוא מסייע להברחת יהודים מגרמניה. המידע התייחס למבצע U-7: תוכנית מוצלחת להצלת שלושה עשר יהודים גרמנים והולנדים, על ידי הברחתם לחו"ל כמרגלים. תוכנית זו היתה מסוכנת במיוחד, שכן בשלהי 1942 חל איסור מוחלט על הגירת יהודים מהרייך, וכל מסייע להגירה שכזו היה לבוגד במולדת שדינו מוות.

בראש התוכנית עמדו, מלבד הגנרל אוסטר, הנס פון דוהנני, אדמירל וילהלם קנאריס (מפקדו של אוסטר וראש האבווהר) והכומר דיטריך בונהפר.

התוכנית הצליחה אמנם אך הביאה לחשיפתם של הקושרים בשירות הביון.

אוסטר פוטר מתפקידיו הצבאיים, והיה תחת פיקוח מתמיד של הגסטאפו, אשר מנע כל קשר עם הקושרים כנגד היטלר. נאמניו של אוסטר נעצרו או פוטרו בזה אחר זה. כך שותק המוח והכוח המניע של תנועת ההתנגדות הצבאית הגרמנית.

טרסקו, למרות שמעולם לא נפגש עם אוסטר, הבין מיד את מלוא המשמעות של הדחתו של אוסטר ושל מעצרו של הקושרים האחרים. הוא ביקש חופשת מחלה של חודשיים, באמתלה של תשישות עצבים. החופשה הוענקה לו; במקום לנוח נסע היישר לברלין לראות מה אפשר להציל מההריסות ואילו צעדים צריך לנקוט כעת. הוא ניהל שיחות ארוכות ורבות עם מנהיגים שונים. היה נחוץ להם אדם בעל תנופה, אומץ, ואישיות שיבוא במקומו של אוסטר במרכז התנועה.

באוגוסט 1943 נפגש טרסקו לראשונה עם קצין מטה צעיר, הקולונל רוזן קלאוס שנק פון שטאופנברג. שטאופנברג נולד בשטוטגרט כבן שלישי מתוך ארבעה לאחת המשפחות האציליות והמוערכות במדינת וירטמברג (כיום באדן-וירטמברג) שבדרום גרמניה. הוריו היו האובר-הופמארשלים האחרונים של ממלכת וירטמברג. בית שטאופנברג היה דתי ותרבותי מאוד, האם גידלה את ילדיה לאדיקות נוצרית מצד אחד ולאהבת שירה, אמנויות ומוזיקה מצד אחר. חבריו מתקופת בית הספר זכרו אותו בתור ילד חיוור וחולני שנעדר תקופות ארוכות מהלימודים. דווקא בשל כך השקיע מאמצים רבים בניסיון לפתח את כושרו הגופני, עם התבגרותו והתפתחותו הגופנית והמנטלית זכה למעמד מיוחד בין בני גילו, בקרב חבריו בבית הספר הצטייר קלאוס בן השבע עשרה כמנהיג כריזמטי. בשנת 1926 התגייס שטאופנברג לרגימנט המשפחתי בבמברג (ה"ריטר אוג'ד קבאלרי רגימנט מספר 17" - רגימנט חיל פרשים מובחר). ב-1933

הרוזן קלאוס שנק פון שטאופנברג

עם עליית אדולף היטלר לשלטון, מצא שטאופנברג עניין בהשקפות עולמה של המפלגה הנאצית וראה במינויו של היטלר לראשות הממשלה "צו השעה". בדומה לשמרנים רבים האמין כי היטלר יתמתן עם קבלת האחריות וירסן את בריוני המפלגה הנאצית. כמוהם, הוא אף גילה עניין רב בהבטחתו של המנהיג החדש לרסק את סכנת המהפכה הבולשביקית ולחזק את מעמד הצבא. קסמה לו הסיסמה שהבטיחה כי הממשלה החדשה תשים קץ להסכם ורסאי השנוא, תגדיל את הצבא ותחמש אותו, ותהפוך את גרמניה לאומה חזקה ומשפיעה ביבשת אירופה. בנוסף, בדומה לרוב הצעירים בגרמניה האמין שטאופנברג באמת ובתמים בסיסמאות הנאצים שהבטיחו להביא קץ למריבות האינסופיות של המפלגות ולהפוך את המדינה ל"קהילת עם" מאוחדת באמת.

קשה לדעת אם גם שטאופנברג נדבק בגל האנטישמיות ששטף את גרמניה באותה התקופה. עדויות, שמקורן בחבריו של שטאופנברג, מלמדות כי הביע התנגדות לרדיפות היהודים, ובמיוחד לחרם של 1933, שהיה לדעתו ולדעת חבריו "מביש". יש האומרים כי הסכים להגבלת מספר היהודים בעיתונות ובפקידות הממשלתית, אולם התנגד לאנטישמיות הוולגרית.

עם כיבוש פולין נתקל שטאופנברג באלימות ובפשעי מלחמה של ה-SS. למרות שסלד מהפשעים, האמין כי מדובר בחריגות של ה-SS ובשום פנים ואופן לא בפקודה ישירה של הפיהרר עצמו. רק בסתיו 1941 החל להתפכח מאשליותיו ולראות את המציאות נכוחה. במסגרת תפקידו סייר רבות בחזית הרוסית, שם למד להכיר היטב את חוליות האיינזגרופן שטבחו ביהודים ובאזרחים אחרים והבין כי לא מדובר ב"חריגות" אלא בפקודות מכוונות של ראשי המשטר עצמם.

בשלב זה ניסו אנשי תנועת ההתנגדות, שחשבו כי קצין כה צעיר ומוכשר יועיל מאד לקשר, לבדוק, באמצעות מתווך, אם יסכים להצטרף לתנועת ההתנגדות. שטאופנברג השיב בשלילה. הוא מודע היטב לצורך בהפלת המשטר, אמר, אבל אין לנקוט צעד כזה בשעה שנלחמים בבולשביזם. אחרי הניצחון במלחמה, שלבטח ישוב במהרה, ישובו החיילים והקצינים הביתה ויסלקו את הנאצים מהשלטון.

"אז", אמר, "נטהר את הדבר החום". (ואלקירי, דני אורבך, עמ' 223)

בסופו של דבר, באביב 1942 גמלה בו ההחלטה לתמוך בהפיכה האנטי-נאצית. הביוגרף של שטאופנברג, חוקר ההתנגדות הגרמנית פרופ' פטר הופמן, פרסם ב-1999 מסמכים חדשים מארכיונים רוסיים, המוכיחים שהשמדת העם היהודי היתה אחד ממניעיו העיקריים של שטאופנברג להתנגד למשטר ולסכן לשם כך את חייו. לפי עדות אחרת, אמר כי:

"זוהי סיבה טובה נוספת לחסל את 'רוצח ההמונים' בהקדם האפשרי". (שם, עמ' 235)

בתחילה התלבט בייסורי מצפון דתיים, ולאחר קרב סטלינגרד החליט כי ההימנעות מפעולה כנגד היטלר היא המעשה הגרוע מבחינה מוסרית. אז הפך לאדם המסור בכל מאודו למטרתו החדשה, והיה לרוח החיה בתנועת הקושרים.

בפברואר 1943 עבר שטאופנברג לתפקיד חדש-ראש מטה דיוויזיה בצפון אפריקה. אולברייכט, טרסקו ושטאופנברג ניסו עתה ליצור חזית כנגד היטלר. אולברייכט הצליח לשכנע את היטלר כי נשקפת סכנה מבפנים בשל המספר הרב של עובדי כפייה זרים. אם אלו יתקוממו, היה צורך בתוכנית מסודרת לדיכויים. תוכנית כזו הוכנה במטהו של אולברייכט, בשם "תוכנית ואלקירי", ועיקרה השתלטות צבא המילואים על ערי גרמניה. נספח סודי לתוכנית עובד על ידי שטאופנברג, ובו לאחר ההתנקשות בחיי היטלר תופעל תוכנית להשתלטות על הערים, פירוק אנשי ה-SS מנשקם ומאסר העלית הנאצית. על

הפעלת התוכנית יכול היה להורות רק הגנרל פרידריך פרום, מפקד צבא המילואים, אשר לא היה אוהד למטרות הקושרים, אם כי היה מודע באופן מעורפל לפעולותיהם.

במשך שנת 1943 ו-1944 נערכו ניסיונות להביא את מי מהקושרים לסביבתו המיידית של היטלר על מנת להתנקש בחייו. המשימה היתה קשה ביותר. ככל שהידרדר המצב בחזית כך הוגברה השמירה על היטלר, וכך התמעטו הופעותיו הפומביות. הוא בילה את רוב זמנו במפקדתו "מאורת הזאב" במזרח פרוסיה, ומעת לעת יצא למעונו ההררי בברכטסגאדן. שני המקומות נשמרו באופן הדוק, ומעטים אלו שקיבלו את האישור להגיע למחיצתו של הפיהרר. במקביל, החל הימלר לעלות על עקבות הקושרים, והחל לחשוד באנשי המטה הכללי.

בינואר ובפברואר 1944 נעצרו מולטקה ולאחריו קנריס. עם הגיע האביב של שנת 1944 נראה כי הגסטאפו מתקרב ללבו של הקשר. ב-4 ביולי נעצר יוליוס לבר. הקושרים חשו כי זמנם אזל.

הפלישה לנורמנדי, ב-6 ביוני 1944, סימנה לקושרים כי עליהם לפעול מיד, וכי טווח הפעולה שלהם מצטמצם והולך.

בנוסף, פלישתן של בעלות הברית לצרפת גרמה לאחדים לשקול מחדש את תוכניותיהם: אולי מוטב כי האחריות תרבוץ על היטלר לבדו? במה תועיל הפיכה למולדת עתה, כאשר בעלות הברית דורשות מגרמניה כניעה ללא תנאי? לשטאופנברג לא היה מענה. בייאושו ביקש עצה מגנרל הנינג פון טרסקו, מנהיג תא הקושרים בחזית המזרח. במסר לשטאופנברג סיפק טרסקו לקושרים המתלבטים תשובה חד-משמעית:

"יש לבצע את ההתנקשות, יהא המחיר אשר יהא. גם אם תכשל, יש לנסות לתפוס את השלטון בבירה. אין מדובר עוד במטרה המעשית, אלא בנכונותה של תנועת ההתנגדות הגרמנית לנקוט צעד מכריע מול ההיסטוריה והעולם. כל השאר כבר אינו חשוב".

(שם, עמ' 245)

שטאופנברג וחבריו הסכימו כי אין עוד חשיבות להשלכות המעשיות. הם הבינו כי אין בכוחם למנוע את כניעתה ללא תנאי של גרמניה ואת הכיבוש הצבאי המשפיל של בעלות הברית, אולם עדיין קיוו להרחיק את אפשרות הכיבוש הבולשביקי. אולי בכל זאת, חשבו, תציל ההפיכה את חייהם של מיליוני חיילים בחזיתות, אזרחים בערי גרמניה המופצצות ואסירים יהודים ונוצרים במחנות. שטאופנברג עצמו הודה בפני נינה, רעייתו, כי אי אפשר למנוע את כיבוש גרמניה, אך בכל זאת יש לבצע את ההפיכה.

"השאלה המכרעת איננה גורלו של פרט זה או

לודוויג בק

, אחר",

אמר גנרל לודוויג בק,

"ואפילו לא ההשלכות על האומה. העובדה המכרעת והבלתי נסבלת היא שבמשך שנים התבצעו פשעים ומעשי רצח לאינספור בשם העם הגרמני, וחובתנו המוסרית לשים לכך קץ בכל האמצעים העומדים לרשותנו".

(שם, עמ' 245)

כלומר, רעיון הקשר הפך לעניין של כבוד, למחווה גדולה אחרונה, ולא למעשה שיש בו לשנות את גורלה של גרמניה.

ב-1 ביולי התמנה שטאופנברג לראש מטהו של צבא המילואים שבפיקודו של פרום. משרה זו אפשרה לו להגיע לקרבתו של היטלר. המזימה יכולה היתה לצאת אל הפועל.

ב-11 ביולי עמד שטאופנברג לבצע ניסיון ראשון להרוג את היטלר.

התוכנית היתה כי לאחר חיסולו של היטלר יאסרו המנהיגים הנאציים, בק ימונה לנשיא הרייך, גרדלר יהיה לקאנצלר, וויצלמן למפקד הצבא.

שטאופנברג נכנס לישיבת המטה של הפיהרר עם פצצה, אך לאחר שגילה כי הימלר אינו נוכח, החליט שלא לבצע את ההתנקשות. בסיכום מוקדם עם בק הוחלט כי כדי למנוע מלחמת אזרחים ברייך, חובה להרוג את היטלר והימלר גם יחד.

ב-15 ביולי ניסה שטאופנברג להצית את ניצוץ ההפיכה שנית. גנרל אולברכט הפעיל את תוכניות ואלקירי עוד באותו הבוקר, והורה לכוחות השריון לנוע לכיוון ברלין. בשעה שההפיכה יצאה לדרך, התקרב שטאופנברג לצריף של היטלר ובידו תיק נפץ. כנראה שבדקות אשר קדמו לישיבה הוקף שטאופנברג בקצינים אחרים, ולא נמצאה לו שעת הכושר להפעיל את המרעום. לא התאפשר לו גם לצאת מן הישיבה הואיל והיה עליו להרצות בפני היטלר. פעם נוספת נכשל ניסיון ההתנקשות לפני שיצא לפועל.

באותה עת יצאו כמתוכנן טנקים ויחידות רגלים, לתפוס עמדות בברלין. לאחר שיחת טלפון בהולה של שטאופנברג הבין אולברכט כי הפיהרר לא מת, וביטל את הפקודות בתירוץ כי היה זה תרגיל אימונים שגרתי.

אולברכט ידע היטב כי לא יוכל לעשות שימוש באותו תירוץ במקרה של טעות נוספת, פן יתחילו לחשוד בו. לכן, אמר, בעתיד ייתן את אות ההתחלה רק כשיהיה בטוח כי ההתנקשות יצאה לדרך.

בינתיים, התקרב הגסטאפו יותר ויותר ללב הקשר.

תנועת ההתנגדות כולה חוותה כישלון אחר כישלון ונדמה היה שהייאוש יכניע אותה במהרה.

התקווה ניצתה שוב בלבם של הקושרים כאשר קיבל שטאופנברג הודעה שעליו להתייצב לישיבה עם היטלר ב-20 ביולי.

כך הגיעה שעת הכושר הנוספת שלה ציפו.

מבצע ה-20 ביולי

ביום חמישי ה-20 ביוני 1944 השכים שטאופנברג לקום בביתו שבשכונת ואנזה בברלין בכדי להגיע לישיבה עם היטלר. מכונית המטה הגיעה לקחתו בשעה שש, הוא נכנס למכונית והורה לנהג לנסוע תחילה לבית שלישי, סגן ורנר פון הפטן על מנת לאספו. גם אחיו של הפטן הצטרף לנסיעה עד לשדה התעופה. שטאופנברג ישב כשידו האחת מונחת על התיק שלצידו, בו מונחת היתה הפצצה שאמורה היתה לשנות סדרי עולם. הפצצה היתה מתוצרת אנגליה ובעלת מבנה פשוט, היא נבנתה מלוח חומר נפץ פלסטי. זה היה חומר דמוי פלסטלינה שניתן לעצבו לצורות שונות, עוצמת הנפץ שלו היתה גדולה מאוד, אולם מאחר שלא היתה לו מעטפת מתכתית לא גרם לפיזור רסיסים אלא להדף בלבד. מקור חומר הנפץ היה במחלקת הביון שבין חבריה נמנו מספר גדול של קושרים אשר אספו את חומרי הנפץ במהלך פעולותיהם מתוך כוונה להשתמש בהם בשעות הצורך.

התיק הכיל קילוגרם אחד של חומר נפץ – אילו היתה בו כמות גדולה מזו היה התיק, שהיו בו גם ניירות רבים נפוח באופן חשוד. אפילו כעת היה כה כבד שטאופנברג לא הניח לשום זר לשאתו. בכיסו היה מכשיר קטן שדמה למלקחי סוכר זעירים ושהיה לאמיתו של דבר צבת שנועד כדי לשבור את הכמוסה שבמרעום כדי להפעיל את הפצצה. בשעה שבע בבוקר הגיעו לשדה התעופה, עלו על מטוס פרטי שסיפק הגנרל ואגנר, האפסנאי הראשי בצבא גרמניה שהיה בין הקושרים. הטיסה ארכה בין שלוש לארבע שעות, המטוס נחת זמן קצר אחרי השעה עשר. מפקד המחנה שלח מכונית מטה שתיקה את שטאופנברג אל "מאורת הזאב", המרוחקת כעשרה מיל משם. לפני יציאתו את השדה הודיע שטאופנברג לטייס שמשעה שתים עשרה עליו להיות מוכן להמריא באורח מיידי.

הנסיעה נמשכה כחצי שעה, והסיבה לאיטיות היתה קיומן של לא פחות משלוש נקודות ביקורת נפרדות, עד למתחם הפנימי ביותר. נקודת הביקורת הראשונה היתה בשער הכניסה למתחם העיקרי, מעגל גדול של שדות מוקשים ועמדות מבוצרות, במרחק של כשני מיל מטבעת ההגנה השנייה. גם טבעת זו היתה ממוקשת ומוקפת בסבך של גדר תיל חשמלית. בשתי הנקודות הללו היו בודקים את המכוניות ומודיעים בטלפון לשומרים בנקודות האחרות, מי מגיע ומי יוצא. שמונה מאות מטרים לאחר נקודת הביקורת השנייה היתה נקודה שלישית, המכונה "משמר הקצינים". כאן היה חניון למכוניות והחל המחנה האמיתי. במרחק שלוש מאות מטרים משם היה השטח הקטן והשמור מכל, "שפרקרייס 1". המקום היה מוקף כולו בגדר רשת חזקה, בגובה שבע וחצי רגל, ששומרי ה-SS והשירות החשאי סיירו לאורכה יומם ולילה. במקום היו שלושה בניינים בלבד, "צריף המצב" או חדר המפות, אגף המגורים המבוצר של היטלר – ה"פיהרר בונקר 1" ומלונת עץ גדולה בשביל כלבתו האלזסית, בלונדי. לאף אחד מאנשי המטה לא היה אישור כניסה קבוע ל"שפרקרייס 1", וגם הקצינים הבכירים ביותר הצטרכו להצטייד לפני כל ביקור באישור כתוב או להירשם אצל ה-SS אוברפיהרר רטנהובר, איש גדול ממימדים שבמידה ולא הכיר אישית את הפונה היה עורך עליו חיפוש מדוקדק אחרי נשק כלשהו. עם זאת מלבד הקצינים שהשתתפו בישיבות הצהריים היומיות, זכו רק מעטים להיכנס לקודש הקודשים הזה, של היטלר, מתחת לאדמה בין קירות בטון חשופים. שם האזין

בעיקר למונולוגים האינסופיים שלו עצמו, שאותם נשא בפני מזכירותיו ואומרי ההן מן המפלגה. ישיבות צבאיות יומיות אלה היו לאמיתו של דבר הקראת דיווחים מפי קצינים בכירים ומתן פקודות מפי היטלר והן נערכו בבונקר משוריין מחוץ ל"שפרקייס 1".

כשהגיעה מכוניתו של שטאופנברג לעמדת "משמר הקצינים" נפרדה החבורה. שטיף ושלישו הלכו למשרדם. שטאופנברג והפטן התייצבו אצל מפקד הבסיס ולאחר מכן הלכו עם שלישו, מולנדורף, אל "בית התה" לארוחת הבוקר. אחרי הארוחה עזב שטאופנברג את שני הקצינים הזוטרים וביקר אצל גנרל פלגיבל, עימו ניהל שיחה קצרה וחשובה. הגנרל פלגיבל היה קצין קשר ראשי בצבא הגרמני, אף על פי שלא היה ממונה ישירות על מתקני הקשר ברסטנבורג היה לו תפקיד מפתח באירועים שתוכננו ליום זה. התוכנית היתה פשוטה – ברגע שהיטלר ימות, ינטרל פלגיבל את הנאצים הסובבים אותו שיישאו בחיים, על ידי ניתוק הקשר בין רסטנבורג והעולם החיצון. בינתיים ישתלטו הקושרים בברלין תחילה על הבירה עצמה ואחר כך ינצלו את רשת הקשר המסועפת של הצבא, לפרסום פקודות הממשלה החדשה בכל רחבי גרמניה ואירופה הכבושה. בווינה, בפריס, בפרג ובאוסלו, במפקדותיהן של קבוצות הארמיות ובמפקדות האזוריות בתוך גרמניה, ציפו אנשים לפקודות שכבר הודפסו, ובמקרים אחרים אף נחתמו, בברלין.

אחרי שנפרד מפליגבל ביקר שטאופנברג את גנרל בוהלה שייצג את הצבא במטה העליון של היטלר, לאחר מכן פנו שניהם אל משרדו של קייטל שנחשב ל"מנהל הפיקוד העליון של הכוחות המזוינים לשביעות רצונו של היטלר", הוא זכה באמצעות התרפסות מתמדת בפני היטלר במשך עשר שנים בדרגת פילדמרשל ובמוניטין של מלחך פינכה. הוא היה משולל כל כישרון אסטרטגי ולא היתה לו כל השפעה על מהלך המבצעים. שטאופנברג נתן לקייטל תקציר של מה שהתכוון לומר בישיבה הקרובה, קייטל אמר לו שעליו לצמצם את דבריו ככל הניתן וזה מאחר והישיבה תהיה קצרה משום שהיטלר ציפה לבואו של מוסוליני. לכן גם ישתתפו בישיבה מעט קצינים. הישיבה תתקיים בצריף המצב, "שפרקייס 1".

מעט לפני 12:30 יצאו ארבעת הקצינים – קייטל, שלישו, בוהלה ושטאופנברג ממשרדו של קייטל ופנו אל צריף המצב. בדרך החוצה ביקש שטאופנברג סליחה לרגע, כדי לקחת את כובעו וחגורתו, הוא השתהה יותר זמן ממה שנראה נחוץ משום שהיה עליו לשבור את הכמוסה בעזרת מלקחיו, קייטל נכנס לבדוק מדוע הוא משתהה אולם שטאופנברג הספיק לעשות זאת לפני כניסתו וכך בעצם נחתם העניין, אי אפשר היה לעצור זאת, הפצצה תתפוצץ בעוד עשר דקות בדיוק. שטאופנברג התלווה לקייטל ויחד חלפו על פני השומרים ונכנסו לחדר המצב, הישיבה כבר החלה, הם איחרו דקות ספורות. במקביל כבר שלוש דקות שהחומצה אוכלת את התיל שמחזיק את הנוקר.

צריף המצב היה במקורו בניין חד קומתי גדול, בסגנון צבאי רגיל, שהיו בו מספר דלתות וחלונות. בחורף הקודם חוזק הבניין בבטון מזויין בעובי של כשמונה עשר אינץ סביב הקירות והתקרה, חיזוק זה נועד להגן על הבניין מפני הצתה ופצצות קטנות. אולם הישיבות שבתוך הצריף היה בקצהו המרוחק של הבניין, בחדר בעל צורה מאורכת, בשלושת הקירות החיצוניים היו עשרה חלונות בסך הכל. ואילו בקיר הרביעי היתה דלת כפולה שנפתחה לחדר הכניסה. בצדו האחר של המסדרון היו מלתחה וחדרי שירותים ובצד השני חדר לשימושם של עובדי המרכזייה. ה-20 ביולי היה יום חם במיוחד וכל החלונות באולם הישיבות היו פתוחים לרווחה, דבר שבלי ספק השפיע על עוצמת ההדף של הפיצוץ.

החדר היה מרוהט בצמצום. בתווך עמד שולחן גדול, במרכז הצלע המאורכת של השולחן ניצב כסאו של היטלר, והוא ישב כשגבו אל הדלת, השולחן היה עשוי עץ אלון כבד

ובמקום רגליים תמכו בו שני לוחות, או אדנים עבים מעץ אלון. לפני כסאו של היטלר הונחו המפות שהיה עשוי לרצות לעיין בהן והזכוכית מגדלת שלו.

במסדרון המוליך לחדר הישיבות נעצר שטאופנברג ודיבר עם הרב סמל הממונה על מרכזיית הטלפון, הוא אמר שהוא מצפה לשיחה ממשרדו בברלין, שיהיה בו חומר הנחוץ לדוח שלו להיטלר, הוא ביקש לקרוא לו ברגע שתגיע השיחה, אחר כך נכנס עם קייטל לאולם הישיבות.

כפי שקייטל חשש, הם איחרו. לוטנט-גנרל הויזנגר, קצין מבצעים ראשי וסגן ראש המטה באו.ק.ה כבר עמד באמצע הדיווח על המצב בחזית הרוסית. כשנכנסו קייטל שטאופנברג פנה היטלר לאחור והנהן בתשובה להצדעתם. קייטל קטע את דיווחו של הויזינגר והסביר מדוע שטאופנברג נוכח היום, ועל מה ידבר. היטלר אמר שתחילה הוא רוצה לשמוע את הדיווח מהחזית, קייטל פנה למקומו הקבוע לשמאלו של היטלר. שטאופנברג התקרב לשולחן, הניח את התיק שלו מתחת לשולחן והשעין אותו על הדופן הפנימי של תמוכת האלון הכבדה. השעה היתה 12:35 לערך. הויזנגר המשיך בדיווחו. שטאופנברג חמק החוצה. ברנדט קצין המטה הראשי של הויזינגר שנכח באולם התקרב כדי לראות את המפה, הוא בעט בתיק שעמד בדרכו, וכשגחן מעל השולחן הזיז את התיק לצד המרוחק של תמוכת האלון, התמוכה חצצה עתה בין היטלר לפצצה. קייטל שר הטכס, לא התעניין במיוחד בדבריו של הויזינגר והביט סביבו לוודא שהדובר הבא, שטאופנברג, מוכן. כיוון שלא ראה אותו, נזכר במה שאמר שטאופנברג על שיחת הטלפון ויצא אל המסדרון, שם אמר לו מש"ק הקשר שטאופנברג יצא מהמקום בחיפזון. ואכן שטאופנברג כבר הספיק לצאת מ"שפרקרייס 1" עם פלגיבל, הם עמדו מחוץ למשרד ועישנו סיגריה מבלי לגרוע עין מצריף המצב. מרחק מטרים אחדים משם המתינה שטאופנברג מכונית המטה, שהפטן כבר ישב בתוכה.

קייטל שלא ידע מה לעשות חזר לחדר הדיונים ומיד לאחר מכן ב-12:42 התפוצצה הפצצה.

שטאופנברג ופלגיבל ראו את ההתפוצצות, היא היתה, אמר שטאופנברג אחר כך, שקולה לפגיעה ישירה של פגז בן 150 מ"מ. החלונות התרסקו, חלק מן הגג התמוטט, נשמעו צעקות. הוא היה בטוח שאיש מאלה שהיו בצריף לא נותר בחיים.

שטאופנברג הנהן לפלגיבל וזה נכנס לבניין המשרדים שלו כדי להודיע לשותפים בברלין להפעיל את מנגנון המרד שהוכן מראש, בעוד הוא מנתק את "מאורת הזאב" מן העולם. גם לשטאופנברג ציפה יום ארוך, הוא השליך את הסיגריה הבושרת, נכנס למכונית ויצא לדרך.

מאורת הזאב זמן קצר לאחר ההתפוצצות

אם להיכנס ל"מאורת הזאב" היה קשה, לצאת היה כבר הרבה יותר מסובך, בייחוד בשעה

שאבק ההתפוצצות במעונו של היטלר עדיין לא שקע. פקודות הקבע המבצעיות דרשו

מכוחות הביטחון לחסום מיד את כל היציאות והכניסות. שטאופנברג גילה זאת לאחר מטרים ספורים כשמכוניתו נעצרה על ידי הזקיפים של "משמר הקצינים". שטאופנברג לא ניסה להתווכח עם החיילים, הוא יצא מן המכונית, מצא את הקצין התורן וביקש רשות להשתמש בטלפון בחדר המשמר. אחרי שיחה קצרה טרק ואמר: "זה בסדר מותר לי לעבור".

דבריו אלו הניחו את דעתו של הקצין הזוטר והמחסום הראשון הוסר. בשער הבא הזקיף היה קפדן יותר, כאן גם בוצעו כבר ההנחיות לשעת חירום, מספר השומרים הוכפל, מחסום דוקרנים הונח על הכביש ושום איש לא הורשה לעבור. שטאופנברג דרש שיקשרו אותו בטלפון עם שליטיו של מפקד המחנה, לזאת לא יכול היה המש"ק לסרב, שטאופנברג אמר:

"מדבר קולונל שטאופנברג, אני בשער המזרחי. אתה זוכר שאכלנו יחד ארוחת בוקר היום סרן. בגלל ההתפוצצות, השומר לא מרשה לי לעבור בשער המזרחי. אבל אני ממנה, קולונל-גנרל פרום מחכה לי במסלול ההמראה."

המשפט האחרון לא היה אמת, קולונל – גנרל פרום היה בברלין. שטאופנברג השיב את השפורפת אל כנה ואמר:

"שמעת, רב סמל, אני רשאי לעבור."

רב הסמל לא שוכנע והתעקש לקבל פקודה ישירה. על כן טלפן אל הסרן מולנדורף בעצמו שאכן נתן את הפקוד שטאופנברג רשאי לעבור. מחסום הדוקרנים הורם והמכונית עברה. נראה שרב הסמל המסור טלפן לעמדת המשמר בטבעת החיצונית שכן כאן לא היה כבר עיכוב. מכונית המטה נסעה במהירות עצומה והגיעה למסלול ההמראה כמה דקות אחרי השעה אחת.

ההימור של שטאופנברג הצליח, איש במחנה עדיין לא חשב שצריך להודיע לרשויות מסלול ההמראה על מה שקרה ולא ננקטו שום אמצעי בטיחות מיוחדים, הטייס היה מוכן, מנוע המטוס פעל. שטאופנברג והפטן עלו במהירות למטוס, שהמריא מיד לברלין. במשך שלוש שעות, אולי השעות החיוניות ביותר, היה שטאופנברג מנותק מכל מגע ומנוע מפעולה והיה צריך לסמוך על שותפיו שיבצעו את התפקידים שנקבעו להם.

בספטמבר 1943, כאשר היה טרסקוב בחופשה בברלין, הוא ושטאופנברג ניסחו את הפקודות שנחלקו לשתי קבוצות, האחת גלויה והשנייה חתומה, "לפתיחה רק עם פרסום מילת הצופן ואלקירי". בשעתיים הראשונות אחרי מותו של היטלר חייבים היו הקושרים להשתלט על אמצעי התקשורת, ובמקום שהדבר לא אפשרי יש לשתק את מרכזי הקשר החשובים. פירוש הדבר שיתוק משרד הקשר במפקדתו של היטלר, שפלגיבל היה אחראי עליו ותפיסת תחנת השידור הגדולה של ברלין, לשם כך יהיה צורך בגייסות. בארבע השעות הבאות, כלומר מהרגע שברלין תהיה בידם, תפורסם מילת הצופן "ואלקירי" בכל רחבי גרמניה. הקושרים וחבריהם חייבים כעת להבטיח שהמפקדות השונות במולדת, המפקדות המנהליות וקבוצות הארמיות שבחזיתות, יבצעו את פקודותיהם. בתוך עשרים וארבע שעות חייבת ההפיכה להסתיים, ה-SS יפוק מנשקו או ישולב בצבא, והממשלה החדשה תתבסס בצורה איתנה.

וכך בשעה ששטאופנברג עלה לטיסה חיכו אולברייט והפנר במשרדו של אולברייט לידיעות מהשטח. השעה היתה מעט אחרי אחת ותילה שהיה קצין קשר ראשי באו.ק.ה. דיבר זה עתה בטלפון עם פליגבל. תילה היה שותף לקשר והיה מאוד נרגש. יש לזכור כי פלגיבל עמד עם שטאופנברג כשהתפוצצה הפצצה. כמעט מיד לאחר שטאופנברג נסע משם התברר לפלגיבל שהיטלר חי. נדרש לו זמן מה כדי להתקשר לתילה, מפני שהתקשורת היתה קשה במיוחד באותו יום. מרכז הקשר היה בתהליך העברה למקום אחר ועל כן עברו כל ההודעות דרך ברלין והקוים היו עמוסים. בסופו של דבר כשהצליח להשיג את תילה לא ברור בדיוק מה אמר לו. גם לתילה לא היו הדברים ברורים לגמרי,

פלגיבל ודאי הסווה את הידיעה משום שהניח שמצותתים לשיחה. תילה אמר לאולברייט ולהפנר שהיתה התנקשות בחיי היטלר, אבל ככל שידיעתו מגעת היטלר נשאר בחיים. תילה היה סבור אפוא שהתנאי המוקדם הבסיסי למרד אינו קיים ולכן אין לפרסם את "ואלקירי", לפחות עד שיקבלו אישור בדרך זו או אחרת. אולברייט והפנר הסכימו לדבריו.

פלגיבל שראה את ההתפוצצות וידע שזו ודאי ההזדמנות האחרונה, הניח שהאנשים בברלין עושים את המוטל עליהם. לפיכך חסם את כל מנגנון הקשר ברסטנבורג. וכך שעתיים וחצי היתה מפקדתו של היטלר מנותקת מהעולם, אפילו מערכות הקשר של ה-SS. יצאו מכלל פעולה. הטרגדיה היא שכל אותו זמן – שעתיים וחצי תמימות – היה שטאופנברג במטוס בעוד אולברייט והפנר ממתינים רוב אותו זמן לתילה ששיגי ידיעות מדויקות יותר. ודווקא בגלל יסודיותו של פלגיבל נמנע מתילה לעשות זאת. כך הלך לאיבוד זמן יקר, וזמן היה המצרך היחידי שאסור היה לקושרים לבזבז.

במפקדתו של היטלר חלף זמן מה עד שהבינו מה קורה, ארבעה אנשים שישבו בצד השולחן בו התפוצצה הפצצה נהרגו, כל שאר הנוכחים חוץ מקייטל, נפצעו קשה, בכללם גנרל היוזינגר שהיה שותף לקשר. אולם תמוכת האלון ולוח השולחן הצילו את חייו של היטלר. הוא הועף לזרועותיו של קייטל. זרועו הימנית נחבלה קשות ושותקה זמנית, הוא התחרש באוזנו הימנית לתמיד, מכנס רגלו השמאלית נקרע, שתי רגליו נכוו וכן שערו, קורה נחתה על גבו. הוא זועזע זעזוע חמור, אולם כפי שקורה במקרים רבים התגובה איחרה לבוא. בשלוש השעות הבאות היטלר הפגין שלווה, הוא היה מסוגל לקדם את רכבתו של מוסוליני בשעה ארבע לערך, הוא הראה לרודן את חורבות הבניין. ורק בעת מסיבת התה שבאה אחרי כן התמוטטו עצביו לפתע והוא צעק בחמת טירוף ונשבע לנקום. עד אחת בלילה התאווש במידה מספקת כדי לנאום נאום ברור ברדיו.

הסברה הראשונה שעלתה בדעתם של האנשים שהקיפו את היטלר היתה שמטוס תקף את המפקדה תקיפת פתע והטיל פצצה אחת ויחידה. מיד לאחר מכן הועלתה הסברה שהאשמה היא בפועלים הזרים שעבדו באתר בעבודות בנייה, למראה החור שפערה הפצצה היו שסברו שהבנאים החביאו כמות של חומרי נפץ ופתיל בעל בעירה איטית מתחת לקרשי הרצפה. עד מהרה הגיעו "מאורת הזאב" קציניו של היטלר. בורמן היה הראשון להגיע לאחריו הגיעו הימלר, גרינג וריבנטרופ. זמן קצר לפני אחת וחצי, כלומר זמן קצר לפני שנחסמו קווי הקשר, דיבר הימלר עם נבה ממפקדת המשטרה הפלילית בברלין ופקד לשלוח מיד בלשים לפרוסיה המזרחית לפתור את התעלומה. באחת וחצי בערך, גילתה בדיקת נסיבות הפיצוץ את העובדות הנוגעות להסתלקותו החפוזה של ה"קולונל שתום העין" בלי התיק שלו. אפילו אז לא הובן שדובר בקשר גדול ורחב ובודאי לא מרד צבאי, זמן מה הניחו כי שטאופנברג פעל לבדו.

שטאופנברג הניח כי היטלר נהרג. כאשר הגיע לברלין בשעה 15:00 חיכתה לו הידיעה כי היטלר שרד את ההתפוצצות. שטאופנברג עשה כל שביכולתו כדי להפעיל את תוכנית המרידה, אך הגנרל פרום לא שיתף פעולה עם המורדים, והורה על מאסרם של שטאופנברג, אולברייט והמורדים הנוספים. שטאופנברג אסר את פרום, ודאג לקרוא למפקד תנועת ההתנגדות, גנרל לודוויג בק, להגיע למטה הקשר ולקבל על עצמו את מנהיגות הרייך. אולם אט אט הצליחו הימלר ונאצים אחרים להשתלט על המצב, ולתת פקודות שמנעו את הפעלת "ואלקירי". קיני המורדים בברלין ובפריז המשיכו במאבק. ההצלחה הגדולה ביותר היתה בפריז: המושל הצבאי, גנרל קארל היינריך פון שטילפנאגל, קצין ששיתף פעולה עם הקושרים ואף ניסה לעכב (לפי עדותו של הימלר) את גירוש יהודי צרפת, ציווה לעצור את כל אנשי ה-SS בפריז ופקודותיו בוצעו. אולם עם התמוטטות הקשר בברלין, נפל גם המעוז האנטי-נאצי בפריז. הצלחה זמנית ומוגבלת

יותר היתה גם לקצינים אנטי-נאצים בווינה, שהצליחו לעצור את אנשי ה-SS למספר שעות.

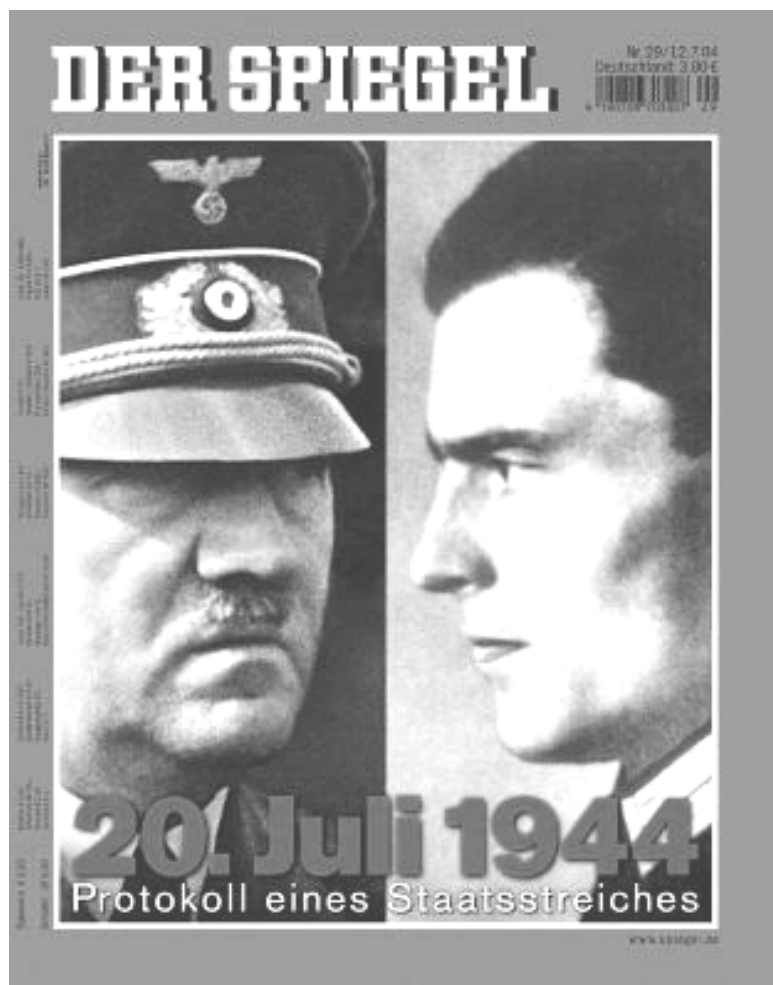
בשעה 19:00 הצליח היטלר ליצור קשר עם מפקד רגלים בברלין בשם מיור אוטו רמר. רמר הסכים בתחילה לשתף פעולה עם הקושרים, רק כי חשב שהיטלר מת. אך כאשר הגיע לאסור את גבלס, הצליח שר התעמולה להתקשר להיטלר- וזה ציווה על רמר לאסור את ראשי הקושרים ולדכא את המרד. בכוחה של פלוגה זו דוכאה ההפיכה. במרכז המרידה בבנדרבלוק בברלין פרצה לחימה בין אנשי רמר ואנשי שטאופנברג. שטאופנברג נפצע. בשעה 23:00 הצליח פרום להשתלט על המרידה, בתקווה כי הפגנת נאמנות זו תציל את חייו, לאחר שהוכח כי המרידה החלה ממפקדתו. שטאופנברג, ביחד עם אולברייכט ומורדים נוספים, הוצאו להורג בירייה. בחצות אותו לילה היתה המרידה נחלת העבר. מילותיו האחרונות של שטאופנברג היו

"תחי גרמניה הקדושה שלנו". (ואלקירי, דני אורבך, עמ' 276)

גנרל פון טרסקו, ששמע כי המרד נכשל וכי מפעל חייו קרס בלהבות, התאבד באמצעות רימון רסס, לא בטרם אמר כי: "אין בכונתי לתת לאויב את התענוג לתפוס אותי חי" (שם, 280) והביע את שנאתו התהומית להיטלר, "אויבן הגדול ביותר של גרמניה והאנושות כולה".

גנרל בק, מפקד תנועת ההתנגדות הגרמנית, נורה בידי חייל נאצי במטה הקשר. מותו של שטאופנברג סימן את סוף תנועת ההתנגדות הגרמנית. בשבועות שלאחר מכן ניהל היטלר מסע נקמה פראי, כנגד כל מי שהיה מעורב בקשר ולו באופן עקיף, וכלפי משפחותיהם. מכתבים פרטיים שנתגלו בדירות הקושרים חשפו את הניסיונות הקודמים, והובילו למאסרים נוספים. בין העצירים היו הלדר, שסיים את המלחמה במחנה ריכוז. מעטים מהקושרים ניסו להימלט. גרדלר יצא למסע מנוסה רגלי בכפרי גרמניה, והוסגר לגסטאפו רק ב-12 באוגוסט. גיזביוס נמלט לשווייץ. אחרים הסגירו עצמם. קושרים ספורים בלבד הצליחו להתחמק.

אלו שנתפסו זכו לגורל מר. משפטי ראווה נערכו בית הדין העממי אותו ניהל המשפטן הידוע לשמצה רולנד פרייזלר. 5,000 אנשים נעצרו, וכמאתיים הוצאו להורג (חלקם, כולל פילדמרשל פון ויצלבן, נתלו באופן איטי על מיתרי פסנתר). לאחר פברואר 1945, כאשר נהרג פרייזלר בהפצצה אווירית אמריקנית, לא נערכו עוד משפטים, וההוצאות להורג נערכו לפי גחמה. קנריס, אוסטר, דוהנאני ובונהופר נתלו רק ב-9 באפריל 1945, עת התקרבו האמריקנים למחנה המעצר שבו הוחזקו.

ד"ר שפיגל – 20 ביולי 1944

סיכום

סיפורם של הקושרים נגד היטלר ומשטרו מעורר פולמוס באשר לסוגיות מוסריות הקשורות לחייהם ופועלם. ראשית תהליכי השינוי בתפיסת עולמם של הקושרים במהלך שנות השלטון הנאצי והמלחמה. רוב הקושרים תמכו בהיטלר כאשר עלה לשלטון והחלו לשנות את דעתם רק לאחר רצף של נקודות מפנה – החל במשבר חבל הסודטים, ליל הבודלח והעלילה נגד גנרל פון פריטש, דרך מעשי הטבח בפולין ב-1939 ורצח היהודים המאורגן מ-1941 ועד התבוסות במלחמה ברוסיה. שאלה מרכזית העולה מסיפור הקושרים היא: מה הופך אדם למתנגד משטר? האם מדובר באמונה דתית, חינוך הומניסטי, אידיאולוגיה פוליטית כזו או אחרת וכיוצ"ב.

מסתבר שהמכנה המשותף לרוב הקושרים היתה האמונה הדתית, רובם האמינו בדת הנוצרית וחשו עצמם מחויבים לערכיה, חלק מהקושרים אף "חזרו בתשובה" במהלך האירועים. ואולם במקביל היו די והותר נוצרים מאמינים שלא השתתפו בתנועות ההתנגדות. הרבה מעבר לזה – גם הכנסייה הנוצרית ברובה היתה נאמנה להיטלר ורק מעט מאוד מהכמרים העזו לתקוף את המשטר הנאצי.

גם אם נחפש את ההומניזם כיסוד המרכזי של מתנגד משטר, גם כאן התשובה אינה ברורה, גרמנים רבים שחונכו על ברכי "ערכי הנאורות האירופית" נמנו דווקא עם תומכיו של הפיהרר. לעומת זאת, לא כל הקושרים התחנכו ברוח ההומניזם ה"נאור". ויצלבן היה רחוק מ"ערכים הומניסטיים" כרחוק מזרח ממערב, שלא לדבר על גיאורג אלזר שהשכלתו היתה בסיסית בלבד.

מסתבר שקשה להגדיר מניע אחד ומרכזי לפעולתם של הקושרים הגרמנים, מניעיו של גרדלר היו שונים ממניעיהם של שטאופנברג ומולטקה, ומניעיהם של כל השלושה היו שונים בתכלית ממניעיו של קלוגה. אולם דני אורבך מחבר הספר ואלקירי טוען שבכל זאת ישנם שני מניעים דומיננטיים המשותפים לרוב הקושרים – השאיפה להציל את גרמניה מחורבן, והרצון להפסיק את השואה ואת מעשי הרצח בארצות הכבושות. דעה זו אינה מקובלת על כל חוקרי ההתנגדות. רבים טוענים כי הקושרים פעלו רק כדי להציל את עצמם או את גרמניה ממלחמה אבודה. טענה אחרת שנשמעה מצד ההיסטוריונים היא שהקושרים פעלו בראש ובראשונה בשל חילוקי דעות צבאיים עם היטלר ובשל זעמם על כישלון הפלישה למוסקבה. ראינו כי הקושרים ראו בעצמם פטריוטים וחיילים נאמנים הפועלים למען גרמניה. ככל שהתקרבה התבוסה, גדלה חרדתם לגורל מולדתם, ולאור זאת זירזו את תוכניות ההתנקשות בהיטלר וההפיכה הצבאית.

נראה כי הקושרים לא הבחינו בין "מניעים פטריוטים וצבאיים" ל"מניעים מוסריים", הם היו פטריוטים גרמנים, אהבו את עמם ואת מולדתם, ולכן המניע הראשון במעלה היה מבחינתם הצלתה של גרמניה מחורבן והפסקת ההרג חסר הטעם של חיילים ואזרחים גרמנים בשדות הקרב ובערים המופצצות. בסופו של דבר נראה שאין המדובר ב"מוסר טהור" אלא במערכת ערכים הקשורים לבלי הפרד בשאיפות פוליטיות וצבאיות.

סוגיה שנייה העולה היא מספרם המצומצם של הקושרים האנטי נאצים בגרמניה לבין הכוח הגדול בהרבה של מחתרות בארצות הכבושות. נראה כי נוכל להבין הבדל כמותי

זה, אם נשים לב לתנאי הפעילות מתוך המערכת הטוטליטארית. בנסיבות כאלה לא תוכל מחתרת לפעול ביעילות מבפנים, אם לא תגן על שורותיה מסוכנים של המשטר. הדבר יקל עליה ככל שתהא קטנה, מצומצמת וקרובה יותר למעגלי הכוח. מעגלים רחבים יותר עלולים לחשוף את קיומה של המחתרת ולסכן את חבריה. אולם מידור קפדני שכזה עלול לגבות מחיר כבד של בידוד פיזי ונפשי. הקושר חייב לבודד צדדים רבים מחייו ולהסתירם מעיני רוב חבריו וקרוביו. הקושי להתנגד למשטר בארץ, אם כן, אינו רק פיזי אלא בעיקר פסיכולוגי. להבדיל ממתנגד המשטר בפולין, בנורווגיה, בהולנד או בבלקן, שנלחם למען שחרור מולדתו מכיבוש זר, מתנגד המשטר הגרמני עלול היה להמיט על מולדתו תבוסה.

לסיכומו של דבר הוכיחו הקושרים כי דרכם של רוב הגרמנים – דרך השתיקה ושיתוף הפעולה, לא היתה האפשרות היחידה. היתה דרך אחרת, קשה אומנם, אך בהחלט דרך שראוי היה לבחור בה וחבל שלא עשו זאת רבים יותר. והרבה יותר חבל שלא השכילו לעצור את הרודן בתחילת דרכו.

המלצות

כדאי לקרוא...

הספר: "ה'וורד הלבן" – סטודנטים ואנשי רוח בגרמניה לפני ואחרי עלייתו של היטלר לשלטון"

מאת ינינה אלטמן

ספר זה מנציח את זכרם של אלה שהעזו להתנגד למשטר הנאצי, ואשר כתבו וחילקו כרוזים הקוראים לגרמנים לנקוט התנגדות פסיבית ואקטיבית כדי לעצור את מכונת הלחימה.

ינינה אלטמן מביאה את קורותיה של קבוצת ה"וורד הלבן" משנות ילדותם ועד סופם המר.

זהו מחקר היסטורי בצורת סיפור, סיפורם של האנשים והקבוצה.

מומלץ!
קריאה נעימה!

כדאי לראות...

הסרט: נערי הסווינג במאי: תומאס קרט

הסרט מספר את סיפורם של פטר ותומס – שני חובבי סווינג בני 17 המעזים להקשיב למוזיקה אמריקאית ולפזז לצליליהם של מוזיקאים יהודים ושחורים, בגרמניה של 1939.

בעוד חבריהם מצטרפים להיטלריוגנד, מנסים השניים לעמוד איתנים מול הלחץ החברתי, אבל תומס נשבר לאיטו ומתחיל להסגיר לגסטאפו את בני משפחתו ואת חבריו לסלון הריקודים.

הסרט מצליח להעביר בצורה מאוד חזקה את ההתמודדות של בני הנוער השונים בגרמניה עם איסורי השלטון.

מומלץ מאוד!

אורך הסרט: 112 דקות.

הסרט: מבצע ואלקירי במאי: בריאן סינגר

סרט מתח משנת 2008, בכיכובו של טום קרוז.

כפי שמוזכר במבוא, סרט זה מספר את סיפורה של תנועת ההתנגדות הגרמנית למשטר הנאצי.

העלון כבר עסק בנושא בהרחבה ולכן רק אוסיף שהסרט מציג את הדילמות הקשות שעמדו בפני המורדים ואת נקודות המפנה שהובילו אותם להבנה ש"אתה יכול לשרת את גרמניה או את הפיהרר. לא את שניהם" (כפי שאמר גיבור הסרט, שטאופנברג).

מומלץ!

אורך הסרט: 120 דקות.

צפייה מהנה!

ביבליוגרפיה

- [1] אורבך דני, ואלקירי – ההתנגדות הגרמנית להיטלר, בהוצאת ידיעות אחרונות, תל אביב.
- [2] אלטמן ינינה, ה"וורד הלבן" – סטודנטים ואנשי רוח בגרמניה לפני ואחרי עליית היטלר לשלטון, בהוצאת פרדס, חיפה.
- [3] בראכר קרל דיטריך, הדיקטטורה הגרמנית, כרך שני, הוצאת עם עובד, תל אביב.
- [4] פיצגבון קונסטנטין, "20 ביולי" – הקשר נגד היטלר, בהוצאת "מערכות", ישראל.
- [5] פסט יואכים, היטלר דיוקנו של לא איש, כרך ראשון, בהוצאת כתר, ירושלים.
- [6] פרו ז'יל, התזמורת האדומה, ספריית הפועלים, תל אביב.
- [7] קרשו איאן, המיתוס של היטלר, בהוצאת דביר, תל אביב.
- [8] רון רוזנבאום, מסע אל שורשי הרשע, בהוצאת מטר, ישראל.